

Варшавський університет
факультет прикладної лінгвістики
та східнослов'янських філологій
Кафедра україністики

Катерина Капелюх

Монографія Віслока Великого

Магістерська робота
на спеціальності Філологія
спеціалізація – українська філологія

Магістерська робота написана під науковим керівництвом
проф. др. габ. Володимира Александровича
на Кафедрі Україністики

Варшава 2008

Uniwersytet Warszawski
Wydział Lingwistyki Stosowanej
i Filologii Wschodniosłowiańskich
Katedra Ukrainistyki

Katarzyna Kapeluch

Monografia Wisłoka Wielkiego

Praca magisterska
na kierunku Filologia
w zakresie filologii ukraińskiej

Praca wykonana pod kierunkiem
prof. dra hab. Volodymyra Aleksandrovycha
Katedra Ukrainistyki UW

Warszawa 2008

Oświadczenie kierującego pracą

Oświadczam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i stwierdzam, że spełnia ona warunki do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie tytułu zawodowego.

Data

Podpis kierującego pracą

Oświadczenie autora pracy

Świadoma odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca dyplomowa została napisana przeze mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

Data

Podpis autora pracy

Streszczenie

Problematyka pracy skupia się na przedstawieniu historii wsi położonej na Łemkowszczyźnie od czasów jej założenia aż do wysiedlenia jej etnicznych mieszkańców. Praca ta jest także zbiorem dawnych tradycji i zwyczajów związanych z rodzinną i kalendarzową obrzędowością, zwyczajów związanych z cerkiewnymi świętami, a także medycyną ludową. Jest to również wybór różnych opowieści, tak z życia poszczególnych mieszkańców, jak i całej wsi. Monografia ta jest oparta głównie na wspomnieniach dawnych mieszkańców Wisłoka Wielkiego.

Słowa kluczowe

Wisłok Wielki, Łemkowszczyzna, historia, zwyczaje, obrzędowość, wysiedlenia, wspomnienia

Dziedzina pracy

09200 Literaturoznawstwo ogólne i porównawcze

Tytuł pracy w języku angielskim

Monograph of the Wislok Wielki

*Професору Володимирові Александровичу
за цінні поради, терпеливість та допомогу у написанні цієї праці –
щиро дякую.*

ЗМІСТ

Вступ.....	9
Розділ I. Історія.....	12
Географічне положення	12
Історія заснування села	12
Церква.....	19
Сільські клички.....	26
Культурна та громадська діяльність.....	28
Школа.....	28
Читальня	31
Хор.....	32
Крамниця.....	32
Хати та господарські будинки.....	33
Поля	34
Ліс.....	35
Тартак.....	36
Рільництво	36
Їжа	37
Полотно	38
Одяг.....	39
Говірка	41
Історії з життя селян.....	41
Розділ II. Фольклор та етнографія.....	44
Календарно-побутова обрядовість	44
Зима	44
Введення	44
Вечірки і різдвяний піст.....	45

Андрія	46
Миколая	47
Святвечір	48
Різдвяні свята	52
Новий рік	54
Щедрий вечір.....	55
Йордан.....	55
Коляда	56
Івана Хрестителя	56
Весна.....	56
Стрітення	56
Перша сівба.....	57
Благовіщення	57
Великий піст	58
Квітна неділя.....	58
Великий тиждень.....	59
Великдень	60
Писанки	62
Провідна неділя.....	63
Маївки	63
Літо.....	63
Вулиця	63
Юрія	64
Зелені свята.....	64
Онуфрія.....	66
Яна	66
Петрівка	66

Петра і Павла	67
Жнива.....	67
Осінь.....	68
Іллі.....	68
Спаса	68
Воздвиження.....	69
Покрови	69
Димитрія.....	69
Михаїла.....	70
Сімейні обряди та звичаї.....	70
Весільна обрядовість.....	70
Пологи та хрестини	78
Похорон	80
Народне лікування	83
Розділ III. Воєнні спогади.....	87
Закінчення.....	98
Streszczenie.....	100
Бібліографія:	104
Світлини.....	107

Вступ

**«Вислоче, Вислоче, зелений поточе,
Як мі ся по тобі походити хоче...»¹**

Задумуючись над темою своєї магістерської роботи, я брала до уваги основні принципи, за якими мала б писати цю роботу. Передовсім, щоб мені було цікаво її писати, а друге – щоб іншим було її цікаво прочитати. Звичайно, що перше спрацювало, надіюсь, що з другим я також собі порадила.

Початок ХХ століття був дуже важким періодом, між іншими для лемків. Тоді крім війни, яка повсюдно панувала, були вони вигнані зі своїх хат, відірвані від своїх церков, примушені залишити своє дотеперішнє життя. Усі вони були переселені в чужі для них місця, в нове, напочатку часто неприязне середовище. Там вони мали забути про те ким вони є, про своє коріння. Мали забути свою мову культуру, просто засимілюватися. Однак любов до рідного не дозволила їм на це. Вони може і залишили там в горах усе своє майно, все, на що ціле життя тяжко працювали, але забрали з собою найцінніше – те, що дозволило їм перетривати важкі хвилини – любов до рідного. Завдяки цьому маємо можливість досліджувати цю культуру, маємо в кого про неї розпитувати.

У сьогоднішніх часах з'являється багато різних монографій, в основному лемківських, чи бойківських сіл, виселених у сорокових роках ХХ століття. Вони писані, або самими переселенцями, або їхніми дітьми чи онуками. Не випадково я вибрала саме село Віслок Великий для теми моєї монографії. З цього лемківського села був виселений мій батько, який дуже часто згадував його у своїх спогадах. Можна сказати, що я вже змалку знала багато чого про це село. Не раз довелося мені бути свідком, коли батько зі своїм братом або односельчанами згадували давні часи або просто нам дітям розказував цікаві історії, з ним зв'язані. Не всі історії, нажаль, збереглися у моїй пам'яті, не всі вже є такими прозорими. Шкода було б щоб і це загинуло в непам'яті, тому хотіла я їх заіфксувати. Усвідомлюючи собі, що давні села відходять разом із їхніми мешканцями, я вирішила хоч у невеликій мірі зберегти частинку Віслока через описання його істрії та етнографії.

¹ Фенна Маркучак з дому Кошикар, нар. 1924, запис 13 II 2008, Битів.

Основним джерелом для написання моєї праці, крім спогадів віслочан, були книжки та архівні документи в яких описано історію заселення теренів Лемківщини, їх етнографію та згадано колишніх мешканців.

Збирання фольклору, традиції, культури сьогодні дуже поширене явище. Час пливе, а старі пісні, давні звичаї, цікаві історії відходять разом із їхніми носіями. Тому деякі молоді люди спішать, щоб хоч на хвилину затримати час і разом із ним – як же цікаву культуру. Останнім часом я мала до діла з людьми, які цим займаються, думаю, що і це було якимсь поштовхом для написання саме такої праці. Для мене великим пережиттям були і є зустрічі з колишніми мешканцями Віслока чи інших сіл, які з такою любов'ю про них розказують, чого можемо зрештою додуматися прочитавши слова однієї з виселених, які записані на початку або поданої нижче пісні. Хоча більшість своїх інформаторів я знала вже змалку, то все ж таки при цих зустрічах пізнавала їх наново. Цікавим досвідом було поговорити з ними на таку тему і вислухати їхніх розповідей, часто дуже трагічних. При нагоді дізнатися також куди їх доля понесла, як розлучала сусідів, цілі родини. От хоч би в одне село в Україні у Тернопільській області 1946 року туди було виселено більше п'ятидесяти родин. Звичайно, сьогодні залишалося їх там вже небагато.

Під час своїх експедицій я помітила, що деякі старші люди хотіли б поділитися своїми переживаннями але часто не мають із ким. Вони хотіли б розказати про щасливі хвилини, пережиті на своїй «малій батьківщині», а також про ті про які їм важко говорити. Згадуючи своє село, не одна сльоза впала їм з очей. З їхніх розповідей виникає, що вони кожного дня є думками у своєму селі, що кожного вечора відлітають думками у минуле, або мріють у своїх снах, щоб хоч на хвилину повернутися у свої сторони.

А таку пісню співали виселенці з Віслока:

«В садочку під горбочком, в нашім ріднім Краю,

Там село моє рідненьке, там я споглядаю.

Соколе, соколеньку літаєш світами,

Принеси мі гарну вістку від батька, від мами.

Чи живі, чи здорові батько, вся родина,

Чи така, як давні була рідная хатина.

Чи стоїть при дорозі явір зелененький,

Чи гарненький мені виріс мій сад молоденький.

Знаю там кожний садок і дуби старенькі,
Там прожив я веселенько літа молоденькі².

Не диво, що вони тужать до своїх сторінок. Лемківщина є сьогодні одним із найчастіше відвідуваних туристами місць, туристами не тільки з Польщі та України, але також інших держав. Притягають їх на ці терени гарні краєвиди, переповнені духом колишніх мешканців, який ширяє десь над залишеними старими церквами. Віслок Великий надалі є одним із найбільших сіл Лемківщини хоча вже не так густо заселеним, як колись. Сьогодні в селі залишилася тільки одна церква, в якій тепер моляться римо-католики. Старанням захисників пам'яток архітектури церкву відремонтовано, а над нею тамтешній парох зробив свого роду музей де збирає старі ікони, хрести, дзвони, предмети щоденного вжитку та ще багато чого.

У місцях, де стояли хати колишніх мешканців, стоять нові доми або просто ці терени заросли травою, кущами. Поля, садки заросли лісами і тільки де-не-де серед ліса навесні біліють овочеві дерева, які нагадують нам, що колись десь недалеко стояла хата.

У своїй праці я описала коротко історію заснування Віслока Великого, подала, як можливо, всі назви села, які були зафіксовані у документах та книжках. Намагалася я також хронологічно подати власників села, описати історію церков, громадську й культурну діяльність.

Другий розділ повністю присвячений етнографії та фольклорові, який я збрала від своїх інформаторів. Тут описана календарна і родинна обрядовість та способи народного лікування.

У третьому розділі прочитаєте спогади вислочан з часів війни, а особливо періоду виселення.

Усі спогади очевидців я подала в оригіналі, тому що так звучать вони найкраще. Таким способом можемо відчутти дух минулого, а при нагоді пізнати їхню говірку. У їхній мові зустрічаються часом польонізми або русицизми залежно від цього, в які сторони були переселені інформатори.

² Михайло Капелюх, нар. 1933, запис 12 II 2008, Удорп'є (Поморське воєводство).

Розділ I. Історія

Географічне положення

Віслок Великий – село в Підкарпатському воєводстві, Сяніцького повіту, гміна Команьча. Воно розташоване в Бескидах при одному з найвищих пасм вершин – Буковиці³. Село простягається в долині ріки Віслок, на висоті 440-470 метрів над рівнем моря. На півдні над селом піднімається гора Кичера Середня (625 м), на заході села - г. Гавайська (578 м), далі г. Кичера (621 м), на півночі - г. Буковиця та г. Убич (605 м), г. Кичерка (621 м), на сході - г. Камінь (721 м) і на південь - г. Ясенина (666)⁴. Віслок на півдні межує з Чистогорбом, на півночі - з Суровицею, на заході - з Рудавкою і Мощанцем, а на сході - з Явірником і Прибишовом.

А це фрагмент опису границі села з 1786 р.: „Naprzeciwko Potoku od wsi Moszczańca Granicznego, tak nazwanego, na brzegu rzeki Wisłoka, wysypawszy kopiec pierwszy od niego wprost do góry. (...) Dalej zaś samym wierchem lasu Bukowica zwanego, sążni 350 – wymierzywszy, przy początku drogi od wsi Tokarni do Wisłoka, na sam wierch Bukowicy wstępujący przy buku krępyм старым, kopiec dwudziesty ósmy osnuty został”⁵. Географічні координати: 49°25' N, 21°59' E⁶.

Історія заснування села

Перші писані згадки про село з'явилися вже у XIV столітті. З цього часу, а точніше з 25 VI 1361 року походять документи, в яких описано надання земель королем Казимиром двом братам з Угорщини Петрові і Павлові. Землі, які вони отримали, були порожніми місцями *loca deserta* у гирілі ріки Віслок, названі *Wysloczkie*⁷. Можна здогадуватися, що ці терени, які вже тоді не були цілковито

³ J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2002, s. 345.

⁴ J. Michalak, *Komanicza i okolice*, Rzeszów 1988, s. 228.

⁵ Центральний Державний Історичний Архів України у Львові (надалі – ЦДІАУЛ), *Wsi Wielkiego Wisłoka granic opisanie*, ф. 19, оп. XV, спр. 120, арк. 191 – 192. Під цим документом підписалися м.ін.: Дмитро Барняк, Дмитро Бронда, Іван Бован, Василь Прцьо, Стефан Кулик, Василь Лапичак.

⁶ *Nazwy geograficzne Rzeczypospolitej*, Warszawa-Wrocław 1991, s. 613.

⁷ *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski* (надалі - KDM), wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876-1905, t. III, s. 143. Пор.: А. Fastnacht, *Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340-1650*, Wrocław 1962, s. 105; див.

покриті лісами, були раніше заселені. Обезлюднення могло бути наслідком пануючої в сорокових роках XIV століття зарази⁸, або напастей злочинців, чи навіть угорців, тому що десь в районі Віслока і Радошиць мусив перебігати комунікаційний шлях, з яким користувалися також волохи⁹.

Були також догадки, що давніше на терені Віслока існувало городище, тому що на правому березі ріки Віслок при гирілі потоку Ізвір на терені зайнятому церквою і цвинтарем, було розпізнано піднесення, у формі наближеній до городища¹⁰. А згідно переказів на горі Гавайській стояв колись багатий замок (город) *z miedzianym boiskiem i złotym tramem*¹¹.

З легенди виникає, що село заклали розбійники і авантюристи, які чигали на майно купців, прямуючих надославицьким шляхом. Віслок міг бути садибою так званої групи опришків. Пізніше прізвище Опришко зустрічалося у селі¹².

За часів панування короля Казимира були поселення на праві руському, волоському та німецькому, з чого німецьке, у XIII-XIV століттях було найпоширенішим¹³. На цьому ж праві у (1400¹⁴) 1435 році закладено Віслок, а в 1561 р. знов його перенесли на право волоське¹⁵.

Разом з формуванням села, формувалася також його назва. Проійшло багато років, поки воно прийняло теперішню назву, що бачимо на прикладі різних документів, у яких була згадка про цю місцевість. Варіанти назв села подано в таблиці першій.

Таблиця 1: Варіанти назв села

Варіанти назв села	Рік появи у писаній формі
Wysloczkie	1361 ¹⁶

також: Tenże, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, Kraków 2002, cz.3 (O-Z), s. 226

⁸ A. Fastnacht, *Osadnictwo...*, s. 153-154.

⁹ V. Chaloupecky, *Valaši na Slovensku*, Praha 1947, s. 29. Поп.: J. Czajkowski, *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych*, [w:] *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. 1, red. J. Czajkowski, Rzeszów 1992, s. 112.

¹⁰ *Acta archeologica Carpathica*, t. I, Kraków 1958, s. 133. Поп.: A. Fastnacht, *Osadnictwo...*, s. 62.

¹¹ W. Grzesik, T. Traczyk, *Od Komańczy do Bartnego*, Warszawa 1992, s. 23.

¹² *Ibidem*.

¹³ K. Niemirowicz-Szczytt, *Osadnictwo na prawie ruskim, polskim, niemieckim i wołoskim ze szczególnym uwzględnieniem ziemi sanockiej w l. 1340-1650*, Warszawa 1973, s. 3-4.

¹⁴ Z. Muzyk, *Cerkwie. Wschodnia część Beskidu Niskiego*, Nowy Sącz 2000, s. 18.

¹⁵ J. Michalak, *Komańcza...*, s. 101; див. також: Z. Muzyk, *Cerkwie...*, s. 18.

¹⁶ KDM, t. III, nr 741. Поп.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin 1986, s. 176.

Wysloczek	1435 ¹⁷ 1437 ¹⁸
Wisloczek	1435 ¹⁹ 1438 ²⁰ 1443 ²¹ 1461 ²²
Wissloczegk	1437 ²³
Wyssloczek	1437 ²⁴ 1443 ²⁵
Wissloczek	1447 ²⁶
de Wisloka	1461 ²⁷ 1462 ²⁸
Visloczek	1471 ²⁹
Vyslok	1477 ³⁰
Wiszloczek	1515 ³¹
Wisłok	1589 ³² 1621 ³³ 1714 ³⁴
Wielki Wisłok	1595 ³⁵

¹⁷ Akta Grodzkie i Ziemskie (надали - AGZ), t. XI, nr 708, s. 94; nr 1056, s. 136.

¹⁸ Ibidem, nr 1079, s. 139.

¹⁹ Ibidem, nr 708, s. 94.

²⁰ Ibidem, nr 1124, s. 144.

²¹ Ibidem, nr 1714, s. 219.

²² Ibidem, nr 3633, s. 463.

²³ Ibidem, nr 1005, s. 130.

²⁴ Ibidem, nr 1079, s. 139.

²⁵ Ibidem, nr 1716, s. 219.

²⁶ Ibidem, nr 2511, s. 313.

²⁷ Ibidem, nr 3630, s. 463.

²⁸ Ibidem, nr 3682, s. 474.

²⁹ Ibidem, nr 790. Pop.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³⁰ AGZ, t. XI, nr 1213. Pop.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³¹ Źródła dziejowe (надали - ŹD), t. XVIII, s. 148. *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VII, cz. 1: Ruś Czerwona, Warszawa 1902*, oprac. A. Jabłonowski. Pop.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³² ŹD, t. XVIII, s. 49. *Polska XVI wieku...* Pop.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³³ AGZ, t. XX, nr 132. Pop.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³⁴ AGZ, t. XXII, nr 235. Pop.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³⁵ A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 226.

Wisłok wielki	1855 ³⁶
Wisłok Wielki	1894 ³⁷

Варіанти українські:

Wisłok Vełykyj// Vyslik Vełykyj: Vysłók dól'nyj – 1851р.³⁸

Vysłok nužnyj -1860р.³⁹

Варіанти лемківські:

Wyslik Welikyj (Nižnyj, Wysznyj i Czereszniw)// Wyślik// Wyslyk// Wyslik⁴⁰

Протягом років мінялися також власники села. Першими, яких вже раніше згадано, були угорці - Петро і Павло, що отримали надання від короля Казимира. Далі власники мінялися по-різному, або здобували власницькі права через купівлю частини села, або просто такі права отримували у спадщину. Бувало так, що в деяких роках права до села мало декілька чоловік. Вже від другої половини XVII століття, Віслок Горішній і Віслок Долишній мали окремих власників. Список власників в окремих роках поданий у таблиці другій.

Таблиця 2: Власники села

Власники або співвласники села	Рік
Петро і Павло - рідні брати з Угорщини	від 1361 ⁴¹
Єжи та Ян Матіяшович	1435-1438 ⁴²
Пйотр Смолицький	1438 ⁴³
Пйотр Матіяшович зі Збоїск - хорунжий	1438 ⁴⁴

³⁶ *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w królestwie Galicji i Lodomeryi...* Lwów 1855; *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz...*, Przemysł-Warszawa 1931-1938. Поп.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, t. XIII, Warszawa 1893, s. 604. Поп.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 176.

³⁸ *Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos gratie ritus catholicorum premisliensis pro anno domini 1851*, Premisilia 1851, s. 118; *Schematismus universi cleri orientalia ritus catholicorum dioeceseos premisliensis pro anno domini 1860*, Premislia 1860, s. 134. Поп.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s.177.

³⁹ *Catalogus...*, s. 132; *Schematismus...*, s. 121. Поп.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 177.

⁴⁰ Z. Stieber, *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, cz. 1, Łódź 1948-1949, s. 54. Поп.: W. Makarski, *Nazwy miejscowości...*, s. 177.

⁴¹ KDM, t. III, nr 741. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 226; див. також: Tenże, *Osadnictwo ziemi sanockiej...*, s. 33.

⁴² AGZ, t. XI, nr 708, ss. 93-94. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 227.

⁴³ AGZ, t. XI, nr 1056, 1126, ss. 136 i 144. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 227.

сяноцький	
Малгожата дружина Пйотра зі Збоіск	1471 ⁴⁵
Зузанна дочка Пйотра зі Збоіск	до прибл. 1474
Міколай Служевський придворний короля Казимира	1474 ⁴⁶
Катажина	1477
Барбара	до 1484
Ян Фельштинський	1484
Гелена	до 1484
Марта	1493
Пйотр зі Збоіск Фельштинський	1493-1524
Пйотр Фельштинський з Однова	1493
Беата з Романова	1493
Міколай Одновський з Фельштина син Пйотра Фельштинського з Однова	1524-1553 ⁴⁷
Анна з Бобрку	1553 ⁴⁸
Ян Корнель Станіславський і Катажина з Казановських – його дружина спадкоємці	1635 ⁴⁹
Ян Лещинський - Віслок Нижній	до 1652-1654 ⁵⁰
Томаш Лещинський сяноцький суддя – Віслок Нижній	1652-54 - 1697 ⁵¹
Станіслав Александер Белжецький – Віслок Горішній	до 1676-1677 ⁵²
Зофія з Балів – жінка Белжецького –	1651-1680 ⁵³

⁴⁴ AGZ, t. XI, nr 1079, s. 139. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 227.

⁴⁵ AGZ, t. XVI, nr 790. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 227.

⁴⁶ *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (надалі - MRPS), t. I, nr 1222. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 227.

⁴⁷ *Archiwum Głównym Akt Dawnych* (надалі - AGAD), *Metryka koronna* (МК), 55 k., nr 118; ЦДІАУЛ, *Acta castrensia Sanocensia* (CS), nr 15, s. 745. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 227.

⁴⁸ MRPS, t. V 1, 1562. Поп.: A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny...*, s. 227

⁴⁹ Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 13699/III.

⁵⁰ Z. Budzyński i K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi sanockiej z 1640 roku, Rzeszów 1998*, t. II, cz. 1, s. XLVII.

⁵¹ Z. Budzyński i K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi sanockiej...*, t. II, cz. 1, s. XLVII.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

Віслок Горішній - співвласник	
Юзеф Вояковський	1712 ⁵⁴
Юзеф граф Оссолінський волинський воєвода	1767 ⁵⁵
Юзеф Гольчевський	1803 ⁵⁶
kób Pieres*	1886 ⁵⁷
Юзеф Гантель, Юзеф Геллер, Фел. Гневош	біля 1893 ⁵⁸
Казьмієж та Луціян Віктор	1897 ⁵⁹
Гміна Віслок	1909 ⁶⁰

Свого часу Віслок, як показують деякі документи, був багатонаціональним селом, крім українців, проживали там також євреї, німці та поляки (див. таблиця четверта). Однак вже на початку ХХ століття, як виникає з опвідей очевидців, у селі проживали тільки українці та євреї. «Ани єдно поляка не било. Мешкали так: жиди, бо я мала першо сусіда жида. Жиди і цигани, а поляки ні (...). А жиди, я мала першо сусіда жида, але на правду, як они для нас били добри. А як ся жиди молили, николи ся наш нарід так не молив. Они се ту та як ішли до такой божниці, він ся до нико не обізвав тівко так ішли цілий час через дорогу юж ся молили (...). Але ішли тівко жиди, а жидівки то не ішли, жидівки не ішли. Николи не ішла жидівка до біжниці до той тівко сами жиди. Но але жид як ся молив, то як бис пришла до нього, (...) то би ти не став, як зачав поки не скінчив. Бо я з жидами вихована, то я добрі знам. Жиди ся страшні молили. (...) Але они мали такий закон. Як прийшла п'єтниця, то они уж собі до полудня нарихтували іджіня і бив такий пец они в тім пецу напалили і тото іджіня жеби они в суботу уж нич не робили. А шо мали корови люб коні, то била з наших люди така панна старша,

⁵⁴ ЦДІАУЛ, ф. 20, оп. 15, спр. 42, арк. 66 зв.

⁵⁵ Там само, ф. 159, оп. 9, спр. 2809, арк. 6.

⁵⁶ Там само, арк. 6 зв.

* Так в оригіналі, очевидно, помилка у друку. Повинно бути Jakób.

⁵⁷ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytorialnych kraju*, Łódź 1886, s. 203.

⁵⁸ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego...*, t. 13, s. 604.

⁵⁹ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz...*, Lwów 1897, s. 198.

⁶⁰ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz...*, Lwów 1909, s. 192.

то она ходила і тоти корови гвезувала, він би не пішов ани гвезати корови ани нич жиди, тівко з наших люди там ходили, так святкували. Жиди страшні, о жеби ми так святкували як жиди.

Но а цигани ходили до церкви, нормальні діти хрестили в церкви, но бо они юж так цілий час били. Бо цигани то били таки католики, діти хрестили і шитко»⁶¹.

Таблиця 3: Статистичні та демографічні дані

Рік	Число населення	Національність	Кількість домів	Площа ґрунтів км ²
1767 ⁶²	Віслок Долишній 542 Віслок Горішній 541			
1785 ⁶³	820 695	українці: 1515 поляки: 0 євреї: 41 ⁶⁴		60,14 ⁶⁵
1786 ⁶⁶	721 695			
1786-95 ⁶⁷	818 600			
1879 ⁶⁸	1311 587			
1880 ⁶⁹	1988	українці: 1940		

⁶¹ Фенна Маркучак...

⁶² Z. Budzyński, *Struktura terytorialna i stan wiernych Kościoła unickiego na Łemkowszczyźnie w XVIII wieku*, [w:] *Łemkowie w historii i kulturze...*, cz. 1, s. 282.

⁶³ J. Czajkowski, *Studia nad Łemkowszczyzną, Sanok 1999*, s. 180. Stan ludności greckokatolickiej wg Z. Budzyńskiego.

⁶⁴ Z. Budzyński, *Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku*, Przemyśl-Rzeszów 1993, t II, s. 383.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Z. Budzyński, *Struktura terytorialna...*, s. 282.

⁶⁷ Z. Budzyński, *Struktura terytorialna...*, s. 282. Średnia roczna liczba wiernych oszacowana na podstawie liczby chrztów i ślubów.

⁶⁸ J. Czajkowski, *Studia...*, s. 180. Stan ludności greckokatolickiej wg szematyzmów; див. також: *Шематизм Всего Клира руского-католицкого Богомъ спасенои Епархию Перемишльской на годъ отъ рожд. Хр. 1879*, Перемишль 1879, с. 407.

⁶⁹ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz ...*, Złoczów 1886, s. 203.

		поляки: 20 німці: 19 ⁷⁰		
1890 ⁷¹	1472 828			
1894 ⁷²	1493 840			
1897 ⁷³	2146			
1900 ⁷⁴	2271		388	
1912 ⁷⁵	1517 856			
1918 ⁷⁶	2427			
1928 ⁷⁷	1620 1400			
1931 ⁷⁸	2767		441	60,14

Церква

Віслок з огляду на свою величину мав дві церкви в горішньому і нижньому кінці села побудовані на підвищенню поблизу сільської дороги⁷⁹. Церква в Горішньому Вислоці побудована була в 1874 році за бл. п. отця П. Назаревича, а благословлена в 1876 р.⁸⁰ як храм Зіслання Св. Духа.

Церква побудована з ялинового дерева, не склеплена. Над церквою були три копули, від 1910 року крита бляхою, а раніше гонтами, мальована олійними

⁷⁰ W. Grzesik, T. Traczyk, *Od Komańczy...*, s. 24. Дані з Віслока разом з присілком Черешнів.

⁷¹ J. Czajkowski, *Studia...*, s. 180. Stan ludności greckokatolickiej wg szematyzmów.

⁷² J. Czajkowski, *Studia...*, s. 180.

⁷³ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz ...*, Lwów 1897, s. 198.

⁷⁴ J. Czajkowski, *Studia ...*, s. 172.

⁷⁵ Ibidem, s. 180. Stan ludności greckokatolickiej wg szematyzmów.

⁷⁶ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz ...*, Lwów 1918, s. 195.

⁷⁷ J. Czajkowski, *Studia ...*, s. 180. Stan ludności greckokatolickiej wg szematyzmów.

⁷⁸ J. Czajkowski, *Studia ...*, s. 172.

⁷⁹ Р. Сілецький, *Сільське поселення та садиба в українських Карпатах XIX-початку XX ст.*, Київ 1994, с. 32.

⁸⁰ Archiwum Państwowe w Przemyślu (надалі - APP), Archiwum Biskupstwa greckokatolickiego w Przemyślu (надалі - ABGKP), Церковний інвентар з 1928 р., sygn. 6424, ark. 1; див. також: ЦДІАУЛ, ф. 146, оп. 20, спр. 1680, арк. 2.

фарбами в 1876 р.⁸¹ Згідно інвентара з 1928 року, у церкві знаходився один головний престіл підмурований і обшальований дошками, було піднебесне на чотирьох стовпах, а в середині під престолом пивниця. На бічних стінах престола були образи тепер затерті, кивот дерев'яний різблений і золочений у виді чотирикутника (скитії Старого Завіта). Іконостас дерев'яний, столярської і різьбарської роботи з відповідними нашому обрядові образами, цілий помальований олією і золочений з р. 1876. Заслона внутрі царських воріт – з матерії темночервоної, котра стягалася шнурком. Внутрі на траверзі рік помалювання і внутрішнього докінчення церкви – 1876⁸².

В храмі було 14 образів Страсної дороги Ісуса Христа (стації), справлених у 1891 р. Також: по лівій стороні від проповідальниці образ св. Священномученика Йосафата, під ним образ єпископа К. Чеховича, на правій стороні - образ св. Кирила і Мефодія, образ Розп'яття Ісуса Христа, також великий образ: Воскресіння Ісуса Христа, розмова Ісуса з самарянкою, всі вони мальовані олійними фарбами⁸³.

Церкву розібрали у 1947 році, а з отриманих будівельних матеріалів, правдоподібно поставлено у Команчі мости⁸⁴. «Г Вишнім Вислоці церкву одразу розібрали, ісі ми в Команьчі били, а (...) г Вишнім Висоці юж церков розібрали, юж тодій. (...) Но і ісі ми в Команьчі били, а юж там бляху здирали з неї і поляки і то. Я незнам же там не хпали, не поламалися».

Дзвінниця мурована з каміння, поставлена була 1814 р., стояла на захід від церкви при вході до неї. Крита була перше гонтами, а від 1910 р. бляхою. Під дзвіницею була каплиця, де святлося воду в день храмовий. На дзвінниці були чотири дзвони: 270 кг., 40 кг., 25 кг. і 30 кг. На ті дзвони зложилися парохіани Вислока Горішнього у 1924, про що свідчив напис на одному з них⁸⁵.

У 1835 році недалеко церкви побудовано дерев'яний, парохіальний дім⁸⁶, у 1895 прихідський дім⁸⁷, від 1909 року критий бляхою. У середині були чотири

⁸¹ АВГКР, sygn. 6424, арк. 1.

⁸² Там само, арк. 2.

⁸³ Там само, арк. 3.

⁸⁴ W. Grzesik, T. Traczyk, *Od Komanczy...*, s. 26.

⁸⁵ АВГКР, Церковний інвентар, sygn. 6424, арк. 4-5.

⁸⁶ W. Grzesik, T. Traczyk, *Od Komanczy...*, s. 21.

⁸⁷ Шематизм греко-католицького духовенства Апостольської адміністрації Лемковщини 1936, Стемфорд, Коннектікат 1970, с. 1.

кімнати, передсінок, веранда, кухня і спіжарка. Парохіальний дім, як і церква, побудовані були громадою⁸⁸.

Крім плебанії до майна церкви належали також господарські будинки, сад, лука, понад гектар ліса, 19 га поля і 5 га неужитків⁸⁹.

У таблиці четвертій подано список священиків з Віслока Горішнього.

Таблиця 4: Список священиків з парафії Віслок Горішній⁹⁰

Священик	Роки служіння в парафії
Андрій Шийкевич	?-1767 ⁹¹
Іван Шийкевич	1767-? ⁹²
Григорій Терлецький	[1828]-1829 +
vacat	[1831]
Ілля Щавінський	[1833]-1842
vacat	[1843]
Михайло Товарницький	1843-1846
Ксаверій Раставецький	1846-1849 +
Теофіл Подляшецький	1849-1858
Іван Ханик	1858-1860
Петро Назаревич	1860-1875
Василь Мокрицький	1875-1876
Андрій Дроздовський	1876-1881
Олимпій Полянський	1881-1883
Келестин Кульчицький	1883-1888
Михайло Сливинський	1888-1892
Роман Чайковський	1892-1900
Валеріян Ольшанський	1900-1908
Михайло Тесля	1908-1917

⁸⁸ АВГКР, Церковний інвентар, sygn. 6424, арк. 21-22.

⁸⁹ Там само, арк. 24.

⁹⁰ Д. Блажейовський, *Історичний шематизм перемиської єпархії з включенням Апостольської адміністрації Лемківщини (1828-1936)*, Львів 1995, с. 552.

⁹¹ ЦДАУЛ, ф. 159, оп. 9, спр. 2809, арк. 6.

⁹² Там само.

Панталеймон Шпилька	1917-1919
Михайло Кріль	1919-1925
Григорій Мандзеватій	1925-1927
Володимир Пристай	1927-1931
Ісидор Тимняк	1931-1946

Церква св. Онуфрія у Віслоці Долішньому була побудована «для вигоди мешканців» на самому початку XVIII ст.⁹³ У 1752 році граф Юзеф Оссолінський надав до церкви ґрунти⁹⁴.

Теперішня церква була побудована у 1850-1853 роках, а посвячена у 1854 р⁹⁵. За класифікацією лемківських церков Р. Бриковського, є це тип північно-східний, вежовий варіант⁹⁶. Вона також побудована з ялинового дерева, не склеплена. Над церквою три копули⁹⁷, одна велика і дві менші⁹⁸, з 1904 року крита бляхою, а раніше гонтами⁹⁹. Бляху спонсорував один з парафіан після повернення з Америки¹⁰⁰. В церкві над входом був хор, мурований вітвар¹⁰¹, був один головний дерев'яний престіл, не було піднебесного. На бічних стінах вітварної частини храму були такі образи: Тайна вечеря, жертва Ісаака, Ісус в городі оливнім, Ісус і самарянка. Кивот дерев'яний (різьблений) позолочений зверху і всередині.¹⁰²

Сьогодні в іконостасі у ряді намісних ікон знаходяться ікони Ісуса Христа, Марії з Дитятком, св. Миколая Чудотворця та св. Онуфрія. Ікони Ісуса та Марії замінено місцями після ремонту¹⁰³. Біля вітваря, на бічних стінах були два образи св. Петро і розмова Ісуса зі самарянкою.

⁹³ ЦДІАУЛ, ф. 159, оп. 9, спр. 2809, арк. 7.

⁹⁴ R. Wańkosz, *Cerkwie Szlaku Ikon*, Krosno 2007, s. 180; див. також: ЦДІАУЛ, ф. 159, оп. 9, спр. 2809, арк. 7.

⁹⁵ R. Wańkosz, *Cerkwie...*, s. 180.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 148.

⁹⁷ АВГКР, Церковний інвентар, sygn. 6425, арк. 1.

⁹⁸ ЦДІАУЛ, ф. 159, оп. 209 спр. 2809, арк. 2.

⁹⁹ АВГКР, Церковний інвентар, sygn. 6425, арк. 1.

¹⁰⁰ R. Wańkosz, *Cerkwie...*, s. 180

¹⁰¹ ЦДІАУЛ, ф. 159, оп. 209 спр. 2809, арк. 2.

¹⁰² АВГКР, Церковний інвентар, sygn. 6425, арк. 2.

¹⁰³ R. Wańkosz, *Cerkwie...*, s. 182.

Церква у Віслоку Долишньому¹⁰⁴

Дзвінниця знаходилася просто входових дверей перед церквою, мурована, крита бляхою, поставлена в 1902 році. На дзвінниці були чотири дзвони: 270 кг, 140 кг., 50 кг. і 25 кг. Ці дзвони купили парохіани Віслока Долишнього 1923 року¹⁰⁵.

При одній та другій церкві знаходився цвинтар¹⁰⁶.

У 1804 р. За часів покійного священика Теодора Годловського¹⁰⁷, почали будувати плебанію, збудована вона була як хата на дві половини, праворуч пекарня з коморою, ліворуч кімната, при тому окреме приміщення для дяка¹⁰⁸. Парохіальний дім побудували у 1844 році коштом громади. Дім був дерев'яний, критий гонтами, загалом п'ять кімнат і два передсілки¹⁰⁹.

До церковного майна належали також господарські будинки, сад, город, біля 9 га луки, 9 га пасовиськ, 39 га поля, понад 4 га ліса та 3 га неужитків¹¹⁰.

¹⁰⁴ <http://lemko.org/lih/churchir/vislokn.html>

¹⁰⁵ АВГКР, Церковний інвентар, sygn. 6425, арк. 2-5.

¹⁰⁶ W. Grzesik, T. Traczyk, *Od Komańczy...*, s. 26-27.

¹⁰⁷ ЦДІАУЛ, ф. 159, оп. 209, спр. 2809, арк. 3 зв.

¹⁰⁸ Там само, арк. 4-4 зв.

¹⁰⁹ АВГКР, Церковний інвентар, sygn. 6425, арк. 21-22.

¹¹⁰ Там само, арк. 23-24.

Таблиця 5: Список священників з парафії Віслок Долишній¹¹¹

Священик	Роки служіння в парафії
Теодор Годловський	1804 ¹¹²
Іван Гарбінський	[1828]-1839 +
Олександр Рудавський	1840-1841 adm.
Йосиф Гомик	1841-1874 +
Петро Назаревич	1875-1884 +
vacat	[1885]
Іван Гинилевич	1885-1886 +
Михайло Турянський	1886-1887 adm.
Андрій Кочуркевич	1887-1904 +
Андрій Кочуркевич	1904-1905 adm.
Андрій Кочуркевич	1905-1914
Богдан Сенета	1914-1915 + adm.
Михайло Тесля	1915-1917 adm.
„ „	1917-1926
Петро Мриглод	1926-1928 adm.
Ярослав Телеп	1928-1934
Євген Усцький	1934-1936 adm.
„ „	1936-1936
Іван Голойда	1936-
Василь Гриняк ¹¹³	1945

На початку ХХ ст. у Віслоку існував сильний проукраїнський рух. Після закінчення I Світової війни, священник з Віслока Горішнього отримав газету «Діло», в якій було надруковане проголошення Української Національної Ради про заснування Західної Української Народної Республіки на всіх землях Австро-Угорщини, заселених українцями. Отець П. Шпилька разом зі священником з Віслока Долишнього М. Теслею та вчителем віслоцької школи Г. Судомиром

¹¹¹ Д. Блажейовський, *Історичний шематизм...*, с.551.

¹¹² ЦДАУЛ, ф. 159, оп. 209, спр. 2809, арк. 3 зв.

¹¹³ М. Руїса, *Administracja Apostolska Łemkowszczyzny w latach 1945-1947*, Kraków 2001, s. 40.

4 листопада 1918 року зробили в селі нараду. З цього часу мешканці Віслока та навколишніх сіл з о. П. Шпилькою на чолі звернулися про прилучення лемківських земель до незалежної України. На зборах було створено Повітову Українську Національну Раду з центром у Віслоку, так звану Республіку Команецько-Віслоцьку. Загалом до Республіки належало близько 27 сіл. Головою ради був о. П. Шпилька, заступником його брат Т. Шпилька, ще до помочі взяли суддю І. Куцюла та Г. Судомира, який став головою Комісаріату Сяніцького Повіта у Віслоку. Республіка Команецько-Віслоцька довго не перетривала. Була вона розгромлена поляками, а о. Шпилька мусив утікати до Мукачева¹¹⁴.

Разом з різними національностями були люди різних віросповідань. У Віслоці крім греко-католиків, відповідно в окремих роках (див. таблиця шоста) були римо-католики, вірні Мойсеєвого віросповідання та сповідники Сekt. реформ. церкви.

Таблиця 6: Віросповідання

Рік	Греко-католицьке віросповідання	Римо-католицьке віросповідання	Мойсеєве віросповідання	Сekt. реформ. церкви
1785 ¹¹⁵	1515	0	41	
1833 ¹¹⁶	В.Г. 700 В.Н. 1350			
1840 ¹¹⁷	752 1421			
1859 ¹¹⁸	701 1208			
1879 ¹¹⁹	603 1311			

¹¹⁴ Д. Блажейовський, *Історичний шематизм...*, с. 552; див. також: В. Horbal, *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*, Wrocław 1997, s. 120; Z. Muzyk, *Cerkwie...*, s. 18; J. Moklak, *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 1997, s. 37; *Лемківщина. Земля-Люди-Історія-Культура*, ред.

Б. О. Струмінський, Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто 1988, ч. I, с. 180-182.

¹¹⁵ Д. Блажейовський, *Історичний шематизм...*, с. 551.

¹¹⁶ *Schematismus universi venerabilis cleri dioeceseos graeco catholicae Premisliensis 1833*, s. 150.

¹¹⁷ Ibidem, с. 551-552. В.Г. (Віслок Горішній), В.Н. (Віслок Нижній).

¹¹⁸ *Schematismus universi venerabilis...*, s. 150.

¹¹⁹ Ibidem.

1880 ¹²⁰	1913	30	45	
1899 ¹²¹	838 1520			
1920 ¹²²	1062 1840			
1936 ¹²³	1151 1658	15 10	17 28	11

Сільські клички

Клички були дуже популярними серед сільського населення. У народі бувало так, що в селі деякі люди називалися однаково. Таке явище виявлялося не тільки у Вислоці, але також по сусідніх селах. «У тих кличках було трохи й вигоди, тому що в селі немало прізвищ повторювалося. (...) Без кличок не можна було їх розрізнити та знайти людям порядку»¹²⁴. Люди по-різному добирали псевдоніми, в одних пов'язаний він був з місцем проживання, у інших з іменем, наприклад діда. «Так, мав таку назву або по старих, родичах, або так»¹²⁵. Бувало, що кличка створювалася при нагоді якоїсь смішної події, але переважно виникали вони спонтанно. «Клички (...) так чіплялися людей, як гімно чобота»¹²⁶ і у більшості випадків залишалися на ціле життя.

Таблиця 8: Сільські клички

Прізвище та ім'я	Псевдонім/кличка ¹²⁷
Кулик Онуфер	Жонца
Пісьо Ян	Фицусів
Кікцьо Митро Михал	Стесінканин
Медвик Андрій	Медведик
Зільник Ян	Зільник

¹²⁰ W. Grzesik, T. Graczyk, *Od Komańcy*, s. 24. Дані з Віслока разом з присілком Черешнів.

¹²¹ W. Grzesik, T. Graczyk, *Od Komańcy*, s. 24.

¹²² Ibidem.

¹²³ Ibidem; див. Також: *Шематизм греко-католицького духовенства...*, с. 1-2.

¹²⁴ О. Костик, *Торки. Село з-над Сяну*, Перемишль 2003, с. 49.

¹²⁵ Михайло Капелюх...

¹²⁶ О. Костик, *Торки...*, с. 49.

¹²⁷ Рукопис в родинному архіві Капелюхів, *Псевдоніми з Віслока Долишнього*.

Лучко Ян	Гудованец
Опришко Фецьо	Опрушко
Опришко Андрій	Гусариків
Зарічняк Ян Міхал	Тундови
Кулик Ян	Мануля
Милів Ян	Миля
Кудlach Михал	Кудлаче
Чekomський Ян	Мушинків
Шаріак Василь Стефан	Душатинській
Корбак Ян	Корбацки
Костич Ян	Стефанків
Кулик Ян Стефан	Секіета
Завада Міхал Стефан	Терканини
Фалат Димітр і Ян	Спицак
Капелюх Андрій	Мітїтіацький
Декощак Андрій	Никольців
Деркач Юстина	Мала Хатка
Капелюх Андрій Василь	Дождчаків
Зарічняк Михал	Бабіак
Кулик Петро	Фисів
Костич Ян Данко	Булеханин
Лапічак Ян Василь	Лузински
Фалат Гриц	Булишків
Феціта Гриц	Рипедіанки
Сушко Юрко Михал	Капустіаники
Франя Казімка	Франичка
Бало Фенна	Козловська
Шемеля Гриц	Тхорів
Галенда Марія Стефан	Кулявого
Шемеля Василь	Капшак
Декощак Стефан Фенна	Кольбушкови
Кулик Стефан Андрій	Васьків

Мирла Стефан Ян	Німцови
Кулик Михал	Симанців
Крив'як Стефан	Стерчаків
Блиха Анна	Блихови
Фенканин Міхал	Капелюшків
Фенканин Гнат Міхал	Гнати
Малий Андрій Ян	Салагів
Гут Стефан	Долопенчіни
Юрчак Петро Михал	Полавський
Деркач Стефан і Роман	Штефаників
Фудалик Михал Ева	Сирканія
Процьо Михал	Терецький
Бабец Міколай	Мачуга
Бабец Федор	Лацканин
Зарічняк Ян Онуфер	Ульчін
Ткач Стефан	Пинців
Кулик Андрій	Масляник
Опришко Міхал	Фидіо

Культурна та громадська діяльність

Школа

«Село було велике, (...) уно тягнулося кілька кілометрів. Були дві церкви, три школи, ми ходили до першої школи до Нижнього»¹²⁸. З документів 1936 року виникає, що у Вислоці Нижньому була двомовна школа з трьома класами, о трьох силах, а у Горішньому двомовна з двома класами о двох силах¹²⁹.

«Били школи, три школи били. В Нижнім кінці наша була школа, де ту єст церква, ту церква то ту десь школа. Була навет і рольніча, то било в єднім тім будинку, бо з той звідти наущицель їздив ровером аж до Доброміля. То єст кавал

¹²⁸ Анна Палко, нар. 1927, запис 3 IV 2008, село Олів (Зборівський р-н, Тернопільська обл.).

¹²⁹ *Шематизм греко-католицького духовенства...*, с. 2.

дороги аж за Перемишль, там тиж на ровері. (...) Друга била тиж там десь в Вишнім»¹³⁰.

«Як я ходила (...) до школи, ми так книжок не мали, малисьме там з дві книжки, хиба сме мали з польського, але з математики ні. (...) Ми ся щіли свого языка тівко три години в тижни. А нас польський начитель, польський но то шо він там нас нащів по-українски. Но але то юж било з нами десь ішли як в нас казали давно на прогульку, (...) він там нас юж по-українськи щів. Тівко же ми вдома кождий там інакше, не розмав'яли тівко по-українськи, не по-українськи тівко по-лемківськи. (...) А ходилисьме так, сім років кождий мусів ходити до школи, а кінчилося на четвертій клясі. Два роки в третій, три в четвертій, так ся кінчило за мене. Пізніше, юж за Німеччини, то юж розширили»¹³¹.

«За німців ходила ше п'ятий клас, то до тої школи коло церкви ходилам. За німців то українське більше говорили, так ідейно було, співали українські пісні. Німці були так за Україною. Було так шо, я пам'ятаю як виступали ми на сходах а так було на дворі, було (...) три дівчини і два хлопці і на сходах зачинали ми такий вірш: (...)

«Ми нас питають з якого ми роду і для кого торуєм шляхи,
Та ж то ми на вратах Царгороду залишили залізні цвяхи».

А той вірш довгий, той Костенко Петро знав його до кінця, він виступав і Галенда»¹³².

«Шкіл г Вислоці било хиба п'єт, дві били таки велики вибудувани, а шос дві ци трий били таки хати. Таки господарі, шо мали бівши хати, то відступяли покій еден і то, бо знам, же в Вишнім Вислоці било дві, а в Нижнім хиба аж трий било, так жеби за далеко дітям тим меншим, то робили так десь в якогось господаря хтос одступив. Бо там, де я ходила, то такий Василь Вербичачин, то там одступив, а пізніше вибудували г Вишнім Вислоку барс ладну школу, но і так било.

Я ісі пам'єтам еден, шо мене щів, од ксендза вершик:

Любить мене матуся, шо я пильно учуся,
Любить мене батенько, шо я пишу чистенько.
Люблять мене сусіди, шо я чесна завсіди.

¹³⁰ Михайло Капелюх...

¹³¹ Фенна Маркучак...

¹³² Анна Палко...

Іду спокійно зі школи, не постою ніколи.

То ксендза вершик, мене щів»¹³³.

Діти та вчителі зі школи у Вислоці Долишньому¹³⁴

«Як до школи ми ходили, но та тиж бив польський наuczитель нас вчів, кієрвник бив, она била (вчителька) українка, но але мусіла по-польськи вчїти, од Стрия она била, то се сме то співали: О Маріє Мати Божа, то так било в школі било. (...) І як сме пришли до школи, то сме змовили, але по-своєму, по-українськи, бо ми сме не знали по-польськи - Отче наш, а як додому, то Богородице Діво. І потому нас нащів той кієрвник *Dziękujemy za naukę szczęść Polsce, Szczęść Polsce* так ми казали. Бив на стіні маршалек польський Юзеф Пілсудський, потому бив президент Ігнаци Мосьціцький і догори бив ожел, а над орлом бив такий великий криж. Так криж бив великий на стіні. (...)

Било трий (школи). Там (нижче церкви), но то там било трий кляси, а в нас било сім кляс тутай як коло церкви. Побудували нову школу, о, яку школу в нас побудували. Потому як німці прийшли било вісім кляс і зробили німці шпиталь і як втікали і підпалили ту школу. А там (...) в тамтій парафії (в Горішнім

¹³³ Фенна Маркучак...

¹³⁴ Фотографія з домашнього архіву Фенни Фенканин.

Вислоці), то било шіст кляс. То било там з доли приходили до нашої той і з гори приходили кінчити сему клясу.

Г нас били, кляси лучени, бо там трьох учителі било і старши ходили до полудня а молодши по полудню. Перша ся кляса сама вчила і сема, а тото било всьо лучене. Вдолину били кляси, а на горі вчителі мешкали так там мешкали в школі. Бо той керовник мешкав там в тамтій ту догори школі в тамтій парафії, а як побудували ту г нас ту велику школу і він прийшов і заложив вісім кляс. Він з Сянока бив той керовник, Палішевский. (...) А тот українець шо ту на знимці, то знаш як він нас пісні вчив? Боже, ту двері замкнув і так по ціхуцьки там нас пісні українских вчив, жеби він не чув, там попід двері слухав тот керовник, так било так. Так нас щів тоти пісні українски так по ціхуцьки аби-аби. Не можна било не, лем по-польськи. В нас не називали українску лем руска, руский язык»¹³⁵. У 1918 році вчителем у Вислоці був Гриц Судомир¹³⁶.

У 1866 р. У Вислоці Горішньому вчителем був Назаревич Петер, а у Вислоці Долишньому – Гомік¹³⁷.

Читальня

Найсильнішою організацією на Лемківщині була Просвіта. Ще у галицький період засновувано філії. Початок війни у 1914 році перервав створення нових читалень, але вже у 1923 р. вони починали відновлювати свою діяльність також у Вислоці Нижньому. Число членів читальні було від кільканадцяти до кількадесяти, а головою був переважно греко-католицькі священники, вчителі або господарі. У Вислоці Нижньому головою Просвти був отець А. Кочуркевич. Деякі читальні завмирили, напр. у Вислоці, тоді організовано нові відкриття у 1927 та 1931 роках¹³⁸.

«Читальня біла коло церкви недалеко. (...) Так підчас війни десь в сороковім п'ятім ся сходили також дома, десь так і читали, єден читав, бо то не всі вміли читати, оповідали».

Крім читальні Просвіта на Лемківщині діяло також Українське Педагогічне Товариство «Рідна Школа». 2 жовтня 1925 року закладено гурток у Сяноці

¹³⁵ Фенна Фенканин з дому Кулик, нар. 1928, запис 24 III 2008, село Удорп'є (Поморське воєводство).

¹³⁶ В. Horbal, *Działalność polityczna Łemków...*, s. 120.

¹³⁷ АВГК, *Akta szkół dekanatu Jaśliskiego 1818-1867*, sygn. 6745, ark. 12.

¹³⁸ J. Moklak, *Łemkowszczyzna...*, Kraków 1997, s. 102.

де головою був Володимир Константинович, відтак гурток перетворився у філію, яку очолював Володимир Чайківський, а від 1930 р. Степан Ванчицький.

Завданням організації був розвиток українського шкільництва¹³⁹ «на західних землях найбільш загрожених польонізацією»¹⁴⁰. Для цього, щоб організація могла існувати, потрібні були збірки грошей, до яких прилучувалися також мешканці Віслока¹⁴¹.

На Лемківщині було також Крайове Сільськогосподарське товариство «Сільський господар». У Віслоку Горішньому і Долишньому був створений гурток цієї організації. В рамках товариства виходили газети, пов'язані з різними сільськими ремеслами¹⁴².

Хор

У Вислоці діяв також церковний хор. «Хори били, хор в тій церкві»¹⁴³ в Нижнім Вислоці. В час Різдяних свят ходив по селі цей хор з колядою, а точніше чоловіки з хору. Вони назбиравши гроші, половину призначували на церкву а половину розділяли між собою¹⁴⁴.

Крамниця

У селі крамниць було досить багато. Торгівлею переважно займалися жиди, але також місцеві українці. «Склеп бив коло того (читальні), то юж кооператива біла. Близко нас (в нижнім кінці села), то бив Яцек Гуцула, Гарагуч Яцко, до Гуцули ся казивало, но і вижей мав знову жид – Сімко, склеп такий, цукіер, сіль, нафту, муку. А знов там ближе церкви вижче - Гершко, тиж жид, то він там мав юж, гандлював кіньми, склеп мав юж такий споживчий. Коло церкви мав ще склеп Биньо Гриц»¹⁴⁵. У горішньому кінці села крамницю мав жид Янкель. «Його жінка називала ся она Ройза він Янкіель то родичі, а діти їх, бив: Фіший, Нухас і Сруль і Перка»¹⁴⁶.

¹³⁹ J. Moklak, *Łemkowszczyzna...*, s. 123.

¹⁴⁰ ЦДІАУ, ф. 206, оп. 1, спр. 2426, арк. 8. Пор.: J. Moklak, *Łemkowszczyzna...*, s. 123.

¹⁴¹ J. Moklak, *Łemkowszczyzna...*, s. 123.

¹⁴² Ibidem, s. 128.

¹⁴³ Михайло Капелюх...

¹⁴⁴ Фенна Фенканин...

¹⁴⁵ Михайло Капелюх...

¹⁴⁶ Фенна Маркучак...

Хати та господарські будинки

Лемківські села, як правило, розташовані в гірських долинах уздовж річок та потоків¹⁴⁷. «Хати били вздовж дороги, ісі ту десь де потоки то тиж пару десь било, але переважні та як ту»¹⁴⁸. У східній та середній Лемківщині хати стояли фронтом, тобто вікнами до сільської дороги, а у західній Лемківщині боком¹⁴⁹. Р. Райнфус вважає, що їхня форма та спосіб забудови залежні від земельної системи¹⁵⁰. У центральній частині північної Лемківщини зустрічалися села з так званою лісово-лановою системою. Земля розподілялася на лани, які тягнулися впоперек долини. У Вислоці садиби були розташовані в центрі земель з одної або з другої сторони ріки. Так виник тип села у вигляді довгого ланцюга вільно розміщених садиб¹⁵¹.

«Хата в середині, ту а так як в нас били двері і ту напротів двері били сіни таки аж до стіни, такий коритар. Но і ту бив єден покій такий і ту другий, а ту з лівої сторони біла така, той перший покій, хата. Ту бив і печ і кухня, але бив печ же і через тоту стіну аж ту, а там спали в тамтій, то таке до спаня било. А ту ісі в нас біла студня, бо як будували і там біла студня, бо ту не пасувало, то ісі сусіда біло так ісі кавалок від сусіда взяли. Але побудувана на студні, бо мали пізніше другу вибрати а тоту засипати, але юж війна запала і так біло, так же біла і не треба біло надвір виходити. Дивет метри глибока, але вода така чисьцютка же аж. Каждый мав свою студню. (...) Но а на горі там дах такий бив, там сме мали таки сусіки на зерно на того над хатом»¹⁵².

Давно хати білили глинкою, яку добували з потоку в Ольховці. Через випалювання і стирання тієї глинки отримували різні кольори. У Віслоку та долинах Ослави і Ославиці, прикрашали хати малюнками. Ворота, двері та одвірки малювали на жовто або зелено, а тим вапном малювали рослинні узорі¹⁵³. Траплялися також поодинокі чорні хати. Чорний колір був наслідком смарування стін нафтою¹⁵⁴.

¹⁴⁷ *Лемківщина...*, ч. II, с. 58.

¹⁴⁸ Михайло Капелюх...

¹⁴⁹ Ю. Гарнович, *Лемківщина. Матеріальна культура*, Краків 1941, с. 51.

¹⁵⁰ Р. Райнфус, *Народная архитектура лемков, Карпатський збірник*, вип. I, Москва 1927, с. 47.

Пор.: *Лемківщина...*, с. 58.

¹⁵¹ *Лемківщина...*, с. 58.

¹⁵² Михайло Капелюх...

¹⁵³ W. Grzesik, T. Traczyk, *Od Komańczy...*, s. 226-227.

¹⁵⁴ J. Falkowski, B. Pasznycki, *Na pograniczu lemkowski-bojkowski*, Lwów 1935, s. 61.

«Стодолу ми мали особно. Як біла не особно при старій хаті. Бо тота нова хата юж біла сама особно, біла на такій з єдної сторони підмуровка то що ся тато навозили тих камінів таких квадратних і біла підмуровка так з єдної сторони, а з другої сторони нижча, бо то так такий терен бив, то біла особно. Дерев'яна біла, тільки підмуровка під деревом, а там всі дерев'яни били з таких балів, таки балі рівні. (...) Но і пізніше ту було зараз стодола, боїско, в'язд, там біла далі стайня, там юж до кінця стайня біла, но а зерно і сіно, то ся на стрих, стрихи били велики»¹⁵⁵. Крита соломом біла, і соломом, казали же як добрі, бо они з таких кичок солому ся скручало, ту та солома, а ту таке було закручене і лати. Єден шор пізніше єдно на друге так се закривало же таке як схода біла. Як добрі пошив то п'ядесят літ ани кропка там не мала права, а біло і по вісімдесят літ. Хиба же десь якийсь часами вітор, або там що там де там. Так довго та солома і біло в літі на стриху холодно і в зимі там не зміняля ся температура бо то солома біла. Я юж подавав як пошивали як зміняли з єдної сторони дах то таки кички она така біла закручена і таку ліску то ся вклало і подавав єм татови так же високо а тато одберали. Цікаве біло всьо. Мурованих хат не біло, в нас ше з дерева, бо дерево біло дармове». На Лемківщині по-різному називали ціле господарство, у Нижньому Вислоці казали газдівство і обора (подвіря)¹⁵⁶.

Багато людей виїжджало на заробітки до Америки, а за зароблені гроші будували нові хати, або ремонтували старі. «Всьо виїжджало до Америки де хто міг, як мав гроши на білет то поїхав. І як часами ся родина ціла складала, пізніше як заробив то віддав. Але хто виїхав, мав гроши же на білет, но то ся одбудував. Приніс гроши, то купив, зараз си побудував хату, юж біло видно, хто вернув же юж під бляхом (...). Дідо Гавриляків вернув, побудував і до тепер ісі тота хата стоїт. Так же біло зараз видно хто бив в Америці, а хто не мав як, то (...) тико хата під соломом і ани землі. А так дідо бив і хату сме мали нову, тівко ісі не покрита біла бляхом, бо акурат війна запала»¹⁵⁷.

Поля

Майже кожне поле, кожна гора, потічок у Вислоці мали свою назву. Люди називали їх для своєї вигоди, щоб легше було їх розрізнити. «Но таки кавалки, (...)

¹⁵⁵ Михайло Капелюх...

¹⁵⁶ J. Falkowski, B. Pasznycki, *Na pograniczu...*, s. 64.

¹⁵⁷ Михайло Капелюх...

ту було сусіда, або там якийсь потічок то за потічком, każde мало. Каждый кавалок мав і гора і інши таки. Бо то били і коло нас, але і в вишнім кінци. (...) Але то не ест так едно поле коло друго, то так з одной сторони і з другої. Повтаряются тоті і коло нас і там коло цьотки (...), таки тиж поля. Кичера, то били трий Кичери, дві коло нас. Кичеру називали така висока гора»¹⁵⁸.

Назви піль чи потічків мали різне походження. Етимологію більшості назв сьогодні вже можна тільки додумуватися. «Били і таки, називалося на Гути, (...) а там була колись гута шкла. Давні. Бо то так в лісі то так далеко, аж над Даровом. Там на ти гути ходили, бо там бив і ліс і випалився і пізніше там таки яжини росли, барс, на цілий гет, же і люди купа так як хмара до церкви з кошиками там ішли в неділю рвати і назат і повни кошики. Тиле того там було, (...) то там росли, черниці»¹⁵⁹.

Прикладові назви піль, лісів, потоків, схилів, гір¹⁶⁰: Буковиця, Циганський, Цигівка, Черенини, Дибр, Фредівка, Горб Ладний, Гути, Извір, Кичара, Ясенини, Копривиска, Коритиска, Кременец, Купинки, Ліс Попівський, Меджибуки, Одрихівка, Під Долину, Під Кичару, Під Розпутя, Путиска, Розтоки, Стайці, Ближні Сигли, Щоб, Углиска, Василів, Вербич, Верх, Вонячок, За Глубоке, За Сідловец, За Щобом, Загуменок, Завої, Свинне, Млачки, Леспедар, Кут.

Ліс

«Било і так, же так як на полях, же потік бив і било купа лісу. А бив громадський ліс. Тико незнаю чи сім тісеч гектарів, чи сім тісеч моргів. Бо і то, як той ліс купували од якогось пана, то ціле село ся складало, декотри остатню корову продали жеби бити членом, бо хотіли інши села, сусідні села там викупити. Бо то мусіли би через наше село їздити до того ліса до Бескиду, як Токарня і тоті інши і Вислік то викупив. (...) Всі ся складали. Но і пізніше як юж, як ся хто будував чи шо, то рада така знаеш біла і тиле і тиле урадили, тиле ти треба дерева на будову то за дармо било. Тико ся платило там, бо лісничий доглядав того. Але так же Вислік мав найбільше ліса. І то по ціле

¹⁵⁸ Михайло Капелюх...

¹⁵⁹ Там само.

¹⁶⁰ Назви зібрані В. Крукарром для Główny Urząd Geodezji i Kartografii. Його інформаторами були м.ін.: Анна та Максим Опришко, Михайло Капелюх, Галина Кудра, Михайло Фалат, Іван Карлицький, Василь Шарак, Михайло Фенканин, Іван Кудлач.

з Вишнього кінця аж ту до Бескіда но то каждый, то належало до Вислока аж по Мощанець там»¹⁶¹.

Тартак

«Бив в селі тартак коло церкви недалеко, там була школа і тартак. Ісі постояли, аж пізніше поляки розобрали. І бив тартак як ся до Мощанця з Вислока виїжджало там по лівій стороні так під лісом. І тиж перед війном якось, бо то хиба жид мав того. Там як хтів хтось заробити, то мусів юж в ночі в третій встати і до колейк ся уставити і до Команьчі звідтам, бо паркіет робили тиж знаєш таки палети в Команьчі і назад аж гвечур вертали і назад стояли в колейці і ту і ту. Вода за дармо була, дерево било за дармо всьо за дармо.

Рільництво

«Стрико бив, як підчас війни агрономом. Як німці били, там намав'яли всьо і навози спроваджали, салітру амонову, можна било купувати. Люде так незнали, в нас там спочатку навозу ніхто не уживав, як зачали посипувати і виділи яке то єст добре, же трава росне всьо так по тім і шораз бівше юж било. Било ся юж шось рушило, але війна, шо нас ту вигнали.

До війни, до трийцет дев'єтого року ніхто гноївки не вивозив на поле та як ту в нас. Тико нормальні на дорогу там або десь там до саду залежит де гнойовник бив. А як прийшли німці, зараз зачали. Но і казали таки бочки робити дерев'яни, бо ту желізних не било, бо і німці мали дерев'яни. Але так була роб'єна, як бочка до капусти. Така довга тоти клепки, але з таких рівних і округла з клепок і стігана була такима обручами. (...) А тато мої дали си зробити штирикантову з дочок таких, завезли там до майстра. Дочок мали все, мали запас. Но а сосіди ся зачали сміяти, бо то стрико каже зроб того, бо наказували. Но то перши до тата і тато дали си зробити. І як тато віз тоту на возі бочку, так вигледала як трумна. Як ся зачали сьміяти діда брат і інши, о трумну на цілу родину, то такий шум то. Но таки били но. Но і тато зараз, там з-заду була така діра на того, але тилько ся так таким корком затикало. І тато начерпали відром гноївки і до саду розвезли, бо не било того розпиляча, тико так шнурком летіло. І кіньми їхали і того так розливалось по троху. І була страшна горечка і спалила

¹⁶¹ Михайло Капелюх...

траву трохи, ся зачали сьміяти, але пішов додж, як ся пізніше трава взяла, то ту де било, то таки ряди вирости трави зеленой ту. На другий рік юж той шо ся сьміяв до тата жеби йому позичів. І так било.

Як било дуже таких кавалерів хлопів таких на роботі в Німцях. Брали, (...) ту злапали люди, а там за дармо они робили, та не за дармо, бо там се шось там му там дали. І виділи яка ту техніка, як ти шось видиш таке, то юж бис хотів тиж там будеш прібував. Но і як повертали звідтам, зачали робити таки плужки, бо там всьо юж било змеханізуване, хоть кіньми робили але юж бив плужок, тоти доловники до як кажу, раделка не руками, а г нас всьо руками картофлі садили. Но і тато дали си зробити такий плужок і опиляч і шо ним можна било обгартати. Але садилося під плуг. Так скибу одорали на тоту сторону і так до той борозди і посадили, пізніше прикрили. Но і виходили тоти ряди трохи ширши як руками. І діда брат зібрав хлопів і дивітся шо мого брата зеть наробив, ліс буде садив. Як зачали картофлі сходити і всі разом так виходят так на верха. Но і тато взяв той плужок і опиляч так ся спульхнят поміджі картофлі ся їздило. Мама провадила коня а тато робив. Картофлі шо день били бівши а сусід посадив ісі перед нами може з два тижні, то його так вискочіли таки тонесеньки. Но і пізніше, бо г нас так часами любило довго додж падати знаєш, же не ішло обгорнути картофлі роснуть юж таки юж праві до квітніня, а не ішло. Но і пізніше перестало якось і взяли мама з татом пішли обгортати картофлі. А юж не било ани не видно борозди. Но і а они тиж йой шо здурів но Бог зародив, а здурів знищів, бо як коні пішли то ся похилило. Але тато обгорнули, на другий день картофлі ся підняли сами. На другий рік юж єден сусід і другий, Петре возь мі так возь, бо виділи яки картофлі. І то так трудно било шось запровадити таке сьвіже, нове»¹⁶².

Їжа

У Вислоці переважно споживали продукти рослинні, також молочні продукти і рідко, від свята м'ясо. Меню пересічної родини виглядало так:

Обід (7 год) – капуста варена з бандурками, пироги альбо галушки зо сиром альбо з капустом. Бандурки і молоко квасне або риж.

Полудне (12 год) – капуста і панцаки альбо риж. Бандурки і молоко (також з сілим як ся звурдит). Х піст борщ, часом киселиця, бандурки, альбо біб.

¹⁶² Михайло Капелюх...

Вечеря – бандурки, молоко¹⁶³.

«Люде били призв'язани, ладні виглядали, бо їли хліб молоко, біб, горох, капусту, наварили на цілий день, запхали до пеца капусту їли і виглядали як. Пішли там на польське село, то ся звідували: со wy ludzie jesie, же таки ладні дівки г нас били червени. Ми їли капусту, картофлі і борщ, киселиця била. Киселицю з вівсяної муки так. То моя мама раз несла до Бутівска, бо дівка хотіла киселиці но і несла аж до Бутівска киселицу, бо они незнали варити»¹⁶⁴.

Полотно

«Полотно робили, з того льна і з вівців вовни. (...) Пізніше їздили до такої парні до Ступ називали, то ся парило чи шо. І з того полотна, било таке як ткали, а пізніше як принесли било таке грубше. І таке нормальні як сукно. З того шили куртки і портки таки на зиму, сведри. Пізніше полотна як ткали, як білили на ріці, поливали без пшерви, а гуски прийшли насрала, юж таке било біле елегантке, ти ся пішла там десь забавити, десь тото а там купа гусок сидит сами тико файки то і знову, але не било жадной плями. Таки балічата били дерев'яни, глізлас си по коліна до води а то понад то. І то рбило соньце і часте поливаня. Таке білюсьєнке било як. Пізніше юж як остатній раз вибілили юж дбали жеби гуси не пішли нич, тико так не пущали тодий люде, як юж било готове до остатнього праня. Тодий випрала висхло, то так пахнуло том сьвіжостьом знаєш таким як і таке рувнютке та як на сорочки льняне било так же до вишиваня тото полотно канва так било рівно. Вишивали сорочки кошулі з того, а таке грубше з коноплі то на сподні, на міхи плахти, сведри робили.

В кожній хаті мали варштат свій, я думаю же праві же в кожній, бо всі нараз робили то. Бо били інши села же носили на друге до когось. Бив такий єден же тим ся займавав. (...) Бо то треба било знати то. Рівно як човен, бо тоти нитки зраз пішли так пізніше другий так, то чуленко раз в тоту сторону, раз в ту і знову ногами там то, тото пішло так і далі і далі. (...) То така вправа била. Но і ткали єдно полотно якесь трий дни. То залежит як хтось мусів, трохи поткали мама, то там діти, то обід зварити таке о шось, но то довше ішло, але як так било кому то ішло як. (...)

¹⁶³ J. Falkowski, B. Pasznycki, Na pograniczu..., s. 34.

¹⁶⁴ Анна Стефура з дому Бакайса, нар. 1929, запис 28 III 2008, Битів.

Било так, же тримали і ягнята брали до халупи, альбо кізьлята як ся покотили. Било зимно в стайни і там взяли до куточка. А тото чортоство кізьлята, як зачали, як не било никого як зачали скакати по тім всім то тилько шмельць з того полотна. Позакручались х тім полотні, бо то злюзувалося не било никого в хаті. Я незнаю в нас того не било але в сусіда оповідали»¹⁶⁵.

Одяг

«Одяг сами шили. А так прели з лenu так і сами. (...) Полотно таке сами шили, сами прели, сами ткали на кроснах. Таки кросна били, то так робили тото полотно си сами баби шитко но сами но. Але купували тиж, купити можна било шо хотів (...). Но а так на неділю то юж си купували там шо, наприклад, на спідниці, то куповане било. Але носили таки спідниці широки, таки стужки били нашити, стужчата, як менше-бівше, як тепер гуральки або тото, то так г нас так носили. Таки широки спідниці і ту таки стужчата і ту тиж била блюзка, мусіла бити вишивана і такий горсет ту з квітками так. Не то ся гарно вбирали. Дівчата ходили переважні з голом головом, дівчата але як юж ся оженила, як вийла заміж, то юж мусіла ходити з накритом головом. Так било і то волося юж не розпущали тівко так мусіли такий чупец носити і ту таке, або так закручали. І юж до церкви било не пішла, ани а так десь на поле, уж мусіла мати оженена баба, то юж мусіла мати голову накриту. Так дома то так ходили но, а так десь то хустину мусіла мати. Так, то уж мусіла мати хустку, то уж такий приклад бив»¹⁶⁶. Дівчата носили заплетені коси або розпускали волосся. Нащодень ходили з голою головою, а до церкви закладали хустку. Спеціальним накриттям голови старших жінок був фацелик (див. світлина)¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Михайло Капелюх...

¹⁶⁶ Фенна Маркучак...

¹⁶⁷ J. Falkowski, B. Pasznyi, *Na pograniczu...*, s. 42-43.

Загально жінки у Вислоці одягали: чупец на голову, сорочку (упліча), з обшивками на плечах (листовки) і родом манкетів (обшевчата). Крім цього, фартух, запаску і скірні тобто черевики. На шию коралі (пацюрки). На сорочку горсет (лейбик), а в холодні дні ще на це гуню. Зимою на гуню часто закладали кожушок без рукавів¹⁶⁸.

Чоловіки одягали сорочку, штани, влітку полотняні (ногавки), а зимою вовняні (голошні). Штани стягалися вузьким ремінцем. Крім цього, темносиній лейбик з гудзиками, гуньку, на ноги скірні, ходаки, пізніше черевики, на голову солом'яний капелюх. Для вислочан характерним є великий солом'яний капелюх з плоским денцем і підвиненими берегами. Зимою на гуньку одягають ще чуганю, на голову шапку (гопачу), а ноги завивають онучками¹⁶⁹.

«В нас цілий піст ходили, жеби не ходили на червено, тівко так трошки на зелено, на темно, на неб'єско, бо піст. То дівчата. А так на червено в той великий піст ся ніхто не зберав до церкви, ані так в дома, трошку вважали. А як, а в великодну п'єтницю то юж напавду хотіли іти на темно зібрани до церкви. А на Великдень то юж мусіла кожда єдна дівчина мусіла мати вишивану блюзку і ту такий горсет з квітами і то і юж на Великдень мусіло бити кожда єдна. Але сами си вишивали, кожда сама си вишивала тота так, тота так. І на Великдень то юж мусіли бити позбирани так трошки ладні дівчата. То так біли блюзки і ту горсети таки то. І ту ісі в нас таки носили таки кораліки кальчата, сами си там плели з таких дрібних пацюрок, но то то юж в нас било. Там того се било»¹⁷⁰.

Колись нащодень ходили босо, бо не кожного було стати на черевики. Часом також до церкви босо ішли. «І діти в літі босо, а так ішли, бо то не било такой шоси як ту, тико часами і болото, то черевики на руку зв'єзани ту і босо через село. Перед церквом там ріка біла з єдної сторони і з другої, через воду виполокав, вдівся і на того на ноги і в церкви в черевиках. Назад ішлося тиж»¹⁷¹.

¹⁶⁸ J. Falkowski, B. Pasznycki, *Na pograniczu...*, s. 44-45.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 48.

¹⁷⁰ Фенна Маркучак...

¹⁷¹ Михайло Капелюх...

Говірка¹⁷²

Спільними мовними рисами, дослідженими на пограниччі Лемківщини та Бойківщини Фальковським та Пашницьким є збереження старого ы (ǫ) після приголосних передньоязикових, губних та в групах (kǫ, gǫ, hǫ, chǫ). Замінниками старого (ǫ) є у тій говірці звуки середнього та заднього ряду, залежно від позиції попереднього приголосного, напр. *zwerchǫ*.

Іншими рисами, які виступають на терені Віслока є:

1. Твердий суфікс –eć, а також тверде –с у деклінаційних випадках, напр. *sołodec*, *medec*;
2. Поширене тверде –т у 3 ос. одн. та мн., а також у наказовій формі одн., напр. *chodyt*, *robýt*, *nosýt*, *chodiat*, *berut*, *berit*, *spiwat*, *złetyt*;
3. Тверді приголосні в кінці слова, напр. *ho spod*;
4. Поодинокі випадки середнього –л, *holowa*, *skala*, *kolo*;
5. Перехід прийменника - w > h, ch, напр. *ch poły*;
6. Загально вживані скорочення дієслів та займенників, напр. *ke* (*każe*), *zne* (*znaje*), *me* (*maje*), *ke* (*jakie*);

Морфологічні риси:

Закінчення -om в орудному одн. іменників жіночого роду, напр. *pszencz'kom*;

Крім вищезгаданих лемківських рис, у Віслоці зустрічаємо також риси, які виступають переважно у бойків:

1. М'яке r, яке поодинокі виступає у східних лемків, напр. *hospodar'*, *per'ko*;
2. М'яке cz' збереглося у всіх позиціях, напр. *zdrawicz'ko*, *diwcz'a*, *kozacz'ka*.

Історії з життя селян

Бецугшайг

«Так било, як взяли корову на контингент. Запровадив корову до Команчі, но і дали той бецугшайг за то, таку бляшанку, п'єт літрів горілки і там якийсь кавалок скіри на золювки, кавалок полотна чи шо там яесь. Но і хлопипи ти випровадили єден другий, но та й вертали назад та й си вип'ют. Та й попили си

¹⁷² J. Falkowski, B. Pasznyi, *Na pograniczu...*, s. 15-17, (прикладипи з Віслока Долишнього).

і співали си. А Иван каже: Так, колись як корова здохла, то ціла родина плакала, а тепер як корову на контингент завіз, то ісі співають»¹⁷³.

Финя

«Колись хотіли ня закликати, Финю ходи вигіти свиню, же на твоім поли там по луці там, а там вцалі свині не било. (...) Братя тоти мої, бо я біла перше дівча, а хлопці били старши братя, но то таке мене но. Они так мі докучали. Як пізніше юж хотіли ня закликати но то каже: Финю ходи вигіти свиню. Но і так єм зістала том Финьом»¹⁷⁴.

Вовк

«Висока Кичера то єст ту як до Мощеньца, (...) де вовк вівцю з'їв. В сороковім п'єтім році. Ми пасли корви вуек Фецьо і я і сусіди хлопці, но і малисме сім овец з коровами ся пасло но і коня зо собом а другим коньом тато картофлі обраб'яв. А я ходив до того Мощаньци (...), там ісі люде мешкали. І єден мав там суку і щеняки таки, псята, бо г Вислоці не било, мало де там. Бо німці, як ся війна розпочала, вистріляли всіх псів, не било нич жадного. І я так хотів мати, і я так ходив до того господаря, жеби мі дав. Но і він мі обіцяв же як ісі підроснут то мі даст. А тота сука така біла як той вовк. (...) Но і я вернув назад там они пасли і там ми ся бавили (...), або сме таку консерву якус найшли і наганяли до такої брамки, а як не то кльоцки сме мали таки ружни, і так ся підмітувало і ту, і били позначени і дисет, п'єт, вісім і того, так ми ся там бавили в купі. І вівці так прилетіли до корів близко, а той пес, той вовк підійшов, а вівці почули же то вовк і они зараз до корів втікали. І Фицьо каже: то вовк, то вовк, а я бив певний, бо такий сам як та сука і взяв єм каміня і за ним там, навет єм го вдарив каменьом і так недалеко бив. Але він не втікав так жеби се бояв, тико так підішов, ширсть ся наїжила. Я го кавал загнав там в лісі і так єм си думав же вовк би не втікав так, тико же то пес, так єм го одогнав жеби не полошав вівці. А Фецьо каже: втікайме звідти, бо то вовк. А треба било через такий лісок переганяти з чистого поля через лісок і знову на чисте поле. Но і так помали корови ішли (...) і вівці перши юж там влізли до того лісика, а він юж там чекав, вовк. І хопив вівцу єдну, а тоти решта повтікали. Но і зараз я сів на коня і додому по тата. А там єм іхав (...), може і два кільометри било, але я раз два і до тата

¹⁷³ Михайло Капелюх...

¹⁷⁴ Фенна Маркучак...

просто на ріку їхав, бо юж при ріці там в капусті чи в картофлях робив. Я кажу: тато вовк вівцю з'їв, - о шляк би вас трафив! І скоро хобіт стягнули з коня там zostавили і сіли і додому, я за ним і сме хопили вили там в стайні і просто сме гнали (...), бо коні били звичайни так на поле і там. Но і там по тих кряках, по тім лісі з вилами они ходили і там нич юж, попровадив юж. Він їй хопит ту з боку за шию і она втіче ніби так боком, а ві їй тико керує та запровадит юж в таке місце де потім зажре і відийде на якийсь час. Тодий вуєк повів гвечер як то било і дістало мі ся трохи»¹⁷⁵.

Дай Боже щастя

«Мій сусід, Фецьо Бетлеїв такий бив живан, там бівше таких било. Там они си се поставали коло нашої липи, а на другій стороні било таке дерево на будову. І там ся кавалерка сходила, як до церкви мали ити, но і пізніше разом ішли. А била там така дівчина, щіла ся за наущицельку Семаньчишина. (...) Така паненка, ту так кавалери, так голову на бік, так же ани того, така стидлива. А они: Та дай Боже і вам, всі разом так. А она така червена ся зробила. Бо то ся се казало: Дай Боже щастя»¹⁷⁶.

¹⁷⁵ Михайло Капелюх...

¹⁷⁶ Там само.

Розділ II. Фольклор та етнографія

Календарно-побутова обрядовість

В українській традиції народний обрядовий календар визначався згідно змін у природі, які вказували наступаючі по собі пори року та згідно тісно пов'язаних із життям селян церковних свят. Кожен цикл об'єднувався навколо одного головного свята, якому надавали найважливіше значення¹⁷⁷. Життя селян в основному складалося з важкої праці на землі, хліборобства, скотарства, тощо. Кожна праця була виконувана при супроводі певних ритуалів, чи то вигін худоби вербою посвяченою у Квітну неділю¹⁷⁸, чи забирання куска хліба на поле під час першої сівби¹⁷⁹. У деяких обрядах збереглися ще дохристиянські елементи цих ритуалів, зокрема, видно їх на свято Андрія, де відбувалися заклинання та угадування майбутньої долі¹⁸⁰. На цих власне обрядах, звичаях і важкій праці спиралося просте, а як же цікаве життя українського народу.

Зима

Введення

Свято Введення в Храм Пресвятої Богородиці, починало новий обрядовий цикл у житті селян. Був це час закінчення всяких робіт у полі та останніх приготувань до зими. У Вислоці цей день також, якоюсь мірою відрізнявся від інших. На свято Введення, відбувалася відправа в церкві і в горішньому й в нижньому кінці села. А ще в Нижньому Вислоці «на Воведенія, то ішли, хто ся називала Анна, то ішли там і тиж мусіла гостину зробити, (...) то тиж таке било на Воведенія. Так сходилися і гостилися на Воведенія»¹⁸¹.

¹⁷⁷ М. Лановик, З. Лановик, *Українська усна народна творчість*, Київ 2005, с. 108.

¹⁷⁸ О. Воропай, *Звичай нашого народу*, Київ 2005, с. 307.

¹⁷⁹ Там само, с. 200.

¹⁸⁰ Там само, с. 14.

¹⁸¹ Фенна Фенканин...

Вечірки і різдвяний піст

Зимовий обрядовий цикл в українській традиції заповідав кінець робіт у полі, але також початок всіляких жіночих пряць у хаті. Тоді коли чоловіки, парубки заходилися біля щоденних обов'язків в господарстві, жінки, дівчата підготовляли нитки на полотна та вишивали. «Г нас, дітино, в зимі, то ти повім як було в зимі. Таки дівчата, і молодши, і старши, і жонати, і ружни, ходили по вечурках і так прели. І то, то так може десіет, п'єтнайцет осіб, дальше знову така групка, та як гниськи г мене, завтра буде в тебе, то там так по колеї, а як юж сме та колейка, то од нова зачінали і знову од тебе до мене і так. Но то тоти хлопці нич не робили, а дівчата се, або шос там або на дрітах, або прели, або се шось. А як юж прийшла субота, то юж не прели, то юж такий вечур бив недобрий, юж мами казали шось дома зробити, попретати, уж ми не ішли на вечурки. Йой, Боже, як то було недобрі, то тодий юж було. А так, то так було весело, хлопці там ходили і підщипували і то но бо шо... але весело було. А так страшні співали, по тих вечурках, же то то дуже і то так трвало аж до великого посту. А ісі така была, там де я была, на тій середині, то так ся називало Кулик ся писала, до Дудника ся так називало, то она в різдв'янім пості щіла таки різни пісні інакши. (...) Она нам не дала, хоть в різдв'янім пості, як в ней було таки співати пісні таки, тівко шось десь таке нас щіла, тота баба єдна в тій родині, то она вчіла нас таки пісні таки:

Коли Мати Божа по землі ходила
І свого Синонька в животі носила.
Ішла, Она, ішла до бідника прийшла,
Бідник, бідниченьку прийми ня в ніченьку.
Не прийму, не прийму малу хату маю,
Малу хату маю дуже дітий маю.
Ішла, Она, ішла до столяря прийшла,
Столяр столяреньку прийм ня в ніченьку.
Не прийму, не прийму велю роботу мам,
На Ісуса Христа гвозди робити мам.
Ішла, Она, ішла до богача прийшла,
Богач богаченьку прийми ня я ніченьку.

Богач ей не прияв, іди ти невісто під мою шопоньку,
Та будеш там мати слобідну ніченьку.
Вийшов хлопец на двір г ночі о півночі,
А над його шопом ясна зьвізда світить.
Жибило я ти знав жи то Мати Божа,
Било єм ся ступив з мезерного ложа»¹⁸².

У нижньому кінці села також, як прийшла зима і не було вже роботи в полі, жінки збиралися на вечірки, раз до одної хати, другий раз до другої і пряли, співали, оповідали. «А х суботу уж не пряли бо неділя, но та ся так сходили хто мав на дритах робити, то на дритах робили так»¹⁸³. Пряли на полотно льон коноплі, льон на плахти, на лини, мотузки, на посторонки, на це все. Жінка, до котрої приходили на вечірки, вже в обід була підготовлена з почастунком, картоплю, капусту біб якісь булочки і юшку. На другий день ішли вже до другої прясти і так до Різдва¹⁸⁴.

Андрія

З давніх-давен дівчата, а бувало, що і парубки, ворожили на своє майбутнє, дізнавалися, яка чекає їх доля. В українській традиції були різні способи закликання долі. Одним із днів, в якому задумувалися над своєю долею, був день св. Андрія Первозванного. І хоча це християнський святий, обряди, які відбувалися у цей день, мали стародавній, дохристиянський характер¹⁸⁵.

«На Андрія як ворожили, Боже. Г нас то били вечурки, дітино моя, то тівко дров наносили, бо казали так, мала ити, ци там хлопец, ци дівка, акурат г нас вечурки били, я то так пам'єтам. То треба било ити, бо били дерва, знаш до пеца нарубани і треба било тих дров взяти не лічіти, тівко так взяти ківко ся так дало на руку і як пришла до мешканя і тодий рахувала ци било дирва до пари, ци не до пари. Як до пари, то вийде заміж, а як не до пари, то буде сама надаль. (...) Знам, же тоти дирва так носили і то, і ворожити страшні ворожили там на чімсь там. Я о тих дровах николи не забуду, бо так сме мусіли сповротом виношати до шопи

¹⁸² Фенна Маркучак...

¹⁸³ Фенна Фенканин...

¹⁸⁴ Михайло Капелюх...

¹⁸⁵ О. Воропай, *Звичаї...*, с.14.

дирва, тівко наносили тих. (...) А шож, на Андрія якось, брали (...) базі таки били но таки базі но того шо светиме і виламували голузки, але то не кождий хотів того робити і посадити до води і кождий день зросити, так з писка водом скропити того і знати, кожна яка голузка є на кого призначена. Як нас там било, то ци на мене, ци на мойого хлопа, ци на мою дітину, кожна мала голузка бити чия єст. І як не зосохла, то та людина буде, а якби зісхла знаш не розвила би она ся, в воді зісхла, но то, то уж не буде жити дальше. (...) Від Андрія до Святого вечера. То так, але того мало хто то робив, (...) не барс люде хотіли бо не хотіли знати. Же як чіясь голузка зісхне, то юж му шось там грозило. (...) А і жеби баба не гвийшла перша на Андрія, (...) жиби перша не была тівко хлоп. Тодий як хлоп пришов, то добрі било. А г нас бив такий бідний, Пилипчак го звали такий, но то він од рана, як юж люде ставали, то він ішов од хати до хати і так сядий добридень, жеби то він бив полазником тим, а не якас жінка, жеби він бив перший в хаті. О то, о ісі не піду бо ісі Пилипчака не било, я ісі не піду, бо ісі там Пилипчака не било. Так вважили, таке вважали, на Андрія»¹⁸⁶.

«На вечур ся походили до єдної хати і взяли воску розтопили, і взяли ключ, такий ключ тоти, і віск ляли, і кому шо ся ви то. Нашій сусідці, сусіда была Декошак ся писала (...) і як виляла, і ей ісі ся трумна виляла, так, і до рока часу померла. Ружни ворожили. І на тот ворожили, (...) як бобальки клали котови, котрий перший возме, так си значіли же на тоту дівчину, і на тоту, і на тоту, і на котру возме кіт першу бубальку, то і ся перша оженит.»¹⁸⁷ «Або брали, пекли пампушки і виносили на двір і кликали собаку, чию злапит пампушку, то та дівчина скорше заміж піде. Но і брали такі ше, но тарілки і клали під одну тарілку перстень, під другу хустинку, під третю ше шо клали¹⁸⁸, шматку якусь¹⁸⁹. І тоже вгадували, очі зав'язували і приходила і піднімала. Шо підняла, якщо перстень, значить піде заміж, якщо шматку якусь дряпачку, то значить зле, буде мати дитину без чоловіка»¹⁹⁰.

Миколая

¹⁸⁶ Фенна Маркучак...

¹⁸⁷ Фенна Фенканин...

¹⁸⁸ Параскевія Скиба з дому Палко, нар. 1935, запис 3 IV 2008, село Олів (зборівський р-н, тернопільська обл.).

¹⁸⁹ Анна Палко...

¹⁹⁰ Параскевія Скиба...

Святого Миколая вважали в народі помічником людей. З однієї легенди записаної на Харківщині виникає, що він не сидів, як інші святі в небі, тільки на землі діло робив¹⁹¹. Миколая поважали, також на Лемківщині, дуже часто малювали його в іконостасах.

У Вислоці перетривала галицька традиція¹⁹² дарування дітям подарунків від святого Миколая.

«О на Миколая, то дітям миколайки купували, таки медівники і то, о, як ся діти тішили на Миколая. Чекали так того Миколая, же аж. Так се Миколай шос принесе»¹⁹³.

Святвечір

Святвечір в українській традиції мав для людей дуже важливе значення. З давніх-давен у цей день, люди намагалися «словом і ділом, словесним твором і магічним актом, всією обстановою створити образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі»¹⁹⁴. Тому старалися якнайкраще підготуватися до цього свята і матеріально і духовно. Важливо було завести порядок у своєму господарстві, відповідно обійтися зі своєю худобою, а також припинити сварки і примиритися зі своїми ворогами, щоб зі спокоєм і в достатку прожити наступаючий рік¹⁹⁵.

У день Святвечора жінки від рана поралися в хаті, підготовляючи страви на вечерю, розпалювали вогонь в печі і під кухнею, «... било таке дерево на розпалки соснове, тоти скібки били таки і то ся кололо на дрібно. Мій тато уж на Святий вечур то на шитки трий свята, жиби нам старчіло на розпалки то того потяли, того ся висушило і тим ся підпалювало чи в пецу чи в кухни»¹⁹⁶. За народним звичаєм, на святвечірньому столі повинно бути дванадцять пісних страв, виготовлених з головних плодів поля, городу і саду¹⁹⁷. Так само і вислоцькі господині намагалися підготувати цих дванадцять страв, «так ся старали жеби

¹⁹¹ О. Воропай, *Звичаї...*, с. 22.

¹⁹² О. Воропай, *Звичаї...*, с. 22.

¹⁹³ Фенна Фенканин...

¹⁹⁴ О. Воропай, *Звичаї...*, с. 36.

¹⁹⁵ Там само.

¹⁹⁶ Сфруська Борущак з дому Кулик, нар. 1926, запис 15 II 2008, село Нові Гути (Поморське воєводство).

¹⁹⁷ О. Воропай, *Звичаї...*, с. 36.

дванайцет страв било»¹⁹⁸. «На Святий вечір пекли крячун, хліб такий великий і він бив поставлений на стіл і лежав аж до Нового року прикритий обруском таким»¹⁹⁹. «І не мож було того їсти рушати, аж на Новий рік»²⁰⁰. «То такий ладний хліб (...) і на середині головка чістку»²⁰¹ «і бутелечка меду, ту до середини клали. Як вийняли той крячун,(...) то моя мама ішла з том бутелечком і кожному смарувала ту уста жеби тя любив кождий так як той мед, жебис бив солодкий кожному як той мед. То кожному і тій дітині то смарували, незнам чи сядий, але г нас то таке било. Но, о той крячун, то пам'єтам, бо ми спекли юж ту на Заході. Ми спекли і така скриня була ту лада, і там сме положили і наш тато пішов і гломив си, бо там і хліб бив. Йой, як бабця розпачали, бо то повідали, же як рушиш, то до рока гмреш, невільно било того»²⁰². Крім цього, на вечерю підготовляли також: пироги, голубці, капусту, картоплю, пампушки²⁰³, чісок із хлібом з сільом, якус кашу, гриби²⁰⁴, горох²⁰⁵, була також зупа грибова, юшка, бобальки²⁰⁶. «Бобальки то так робили, таки (...) округли з тіста того шо на пироги, (...) і то дуже треба було зробити тих бобальок, (...) таки довги і таки округли як єйця, жеби курки ся несли, і то смакувало»²⁰⁷. «В місто куті риж в нас варили (...) зі сливками»²⁰⁸, або фучки з медом²⁰⁹.

Завданням для чоловіків було нагодувати худобу і підготувати їжу для звірят на наступні три дні. «Тато ішов коровам давати, корови кормили добрі, жеби били наїджени, жеби цілий рік не бракувало їм ніколи і ішли з хлібом, чувтком»²¹⁰. В цей день не забували також про дерева в садах «на городі, обпасували повереслом яблінки жеби родили, жеби не змерзли, такий символ пам'яті о них»²¹¹. «В'язали соломом грушки, яблінки, шо родило, жеби робацтво не іло»²¹². Від рана обов'язував строгий піст, не можна було нічого їсти. «Пстилося, постилося од маленька, а діти не знаю од якого року, але шос там

¹⁹⁸ Фенна Маркучак...

¹⁹⁹ Михайло Капелюх...

²⁰⁰ Єфрусська Борушак...

²⁰¹ Михайло Капелюх...

²⁰² Єфрусська Борушак...

²⁰³ Параскевія Скиба...

²⁰⁴ Єфрусська Борушак...

²⁰⁵ Фенна Маркучак...

²⁰⁶ Михайло Капелюх...

²⁰⁷ Єфрусська Борушак...

²⁰⁸ Фенна Фенканин...

²⁰⁹ Михайло Капелюх...

²¹⁰ Єфрусська Борушак...

²¹¹ Михайло Капелюх...

²¹² Єфрусська Борушак...

рано діти з'їли, але не їли, аж чекали вечері, як перша зв'ізда засвітит, тодй була вечеря»²¹³.

«До вечері не можна їсти овочів, бо кажуть червяки будуть»,²¹⁴ «не вільно було яблука їсти, бо будеш мати струпи, страшили так, або під корито, ми будеме вечеряли, а ти будеш під таким великим коритом, шо то на хліб ся місило. І діти юж перестерігали, била така засада»²¹⁵.

Перед самою вечерєю ціла сім'я «до ріки ішли ся мити, хто мав блиско ріку то до ріки, а нам було трохи то сме коло студні наляли такий дерев'яний бив велики цебрик і наляли води зимной такой і ся помили»²¹⁶. Бувало, що люди брали в руки гроші і вмиваючись водою вмивалися також грішми, що мало запевнити їм прожити наступний рік у достатку²¹⁷. «Ми ходили (...) вже сі смеркло, світили ліхтар такий і брали хліб з собою відро води брали відро щоб звідтам набрати і прорубали лід, бо ріка була замерзла грубо було льоду. І прорубали і там поставили ліхтар і там набрали відро води і ми там сі мили і ішли з молитвою назад і з хлібом ішли до стайні з тим хлібом худобі давали по трошки»²¹⁸. Не кожна сім'я брала хліб з собою над ріку, в горішньому кінці села поверталися ще до дому, «пізніше як сме били гмити, вишлисме до мешканя, зялисме хліб під паху і ішлисме до стайні, і тим хлібом ми поділили і корови і коні по кавалку дали. І тодй як сме входили до хати то уж сме внесли сіно і солому, сіно під обрус, а солому на підлогу»²¹⁹, цю солому з підлоги замітали щойно на другий день свят²²⁰, «виносили і палили, шоби згоріла всяка нечисть»²²¹. У деяких хатах «на столі бив сніп зе збіжжя і білим тим обрусом накритий, так било. Хто сіно а хто збіжжя, не каждый еднаково. І потому цілий день бив і аж на другий день спретали і поставили за стіл в самий кут, аж до Нового року тото збіжжя било в мешканю»²²². «Гвийшли до хати (...) і гварили: Помай Біг на шистя на здоровля на той Новий рік. Так, а ту ся одповідало: Дай Боже, ци як то, дай Боже, дай Боже щасливого року»²²³, «перши

²¹³ Там само.

²¹⁴ Параскевія Скиба...

²¹⁵ Михайло Капелюх...

²¹⁶ Фенна Фенканин...

²¹⁷ Михайло Капелюх...

²¹⁸ Анна Палко...

²¹⁹ Фенна Маркучак...

²²⁰ Фенна Фенканин...

²²¹ Параскевія Скиба...

²²² Фенна Фенканин...

²²³ Єфрусська Борушак...

слова хоц то в родині, до свойой хати ся входило, але так ся входило»²²⁴ «і бабця трий рази збіжжям посипала»²²⁵. «Обв'язували ланцухом стіл жеби родина ся тримала разом, тото жеби всі били разом, жеби ся шанували. Клали знаредя під стіл: сокирку, ланцухи²²⁶, лемеші таке шось²²⁷ таке каміня і ногу опирали на то каміня, бо в дому ся босо ходило, жеби ноги не хорували»²²⁸. Люди вірили «же шитко має свято, же то мат шитко святкувати, сокира мат свято і шитко і той з плуга тиж має свято, же шитко то має святкувати так як люди святкують то і то має святкувати, так»²²⁹.

«Як сідали за стіл, молилися, і кого бракувало з родини то тато просили: Онуфре прошу тя до вечері, ци Михале х Канаді бив, прошу вас до вечері. І пустий талежик бив для госьтя, же хто прийде то жеби то»²³⁰. Вечерю «часником починали, все казали часнику треба з'їсти то не буде горло боліти і надкусити і се пам'ятаю робились хрестики на чолі на руках на колінах, от було то з часником хрестились²³¹ жеби бив здоровий, черствий як чуснок»²³². Пізніше вже куштували інші страви, а «після вечері свічку зодували і дивилися куда потягне дим. Якшо по хаті розстелитьсі, то на весілля, якшо потягне до дверей, то значить хтось помре»²³³. «Лижки чи вилки всьо зв'язували змотували і під простінь, ту шо на столі складали шоб худоба купи сі тримала, як буде пасти, шоб сі купи тримала не розходиласе, шоб своя худоба та й своя челядь видно, шоб всі тримали купи. І ше в'язали, з тих во, такі зо стебла соломи на зашнур зав'язували і шоби те так само клали, шоби кури квокали, шоб сиділи, шоб велися»²³⁴. В кого в хаті готовилося кутю, то після вечері її «лишають на столі (...), бо прийдуть ше небожчики по вечері, ше для покійних»²³⁵. «Як ся вечерю скінчило, то змовили пацер і тодий колядували. Мій тато взяв книжочку і провадив і всі сьпівали»²³⁶, «то ісі заколядували Бог предвічний, при тій вечері, но може не в кожній родині,

²²⁴ Фенна Маркучак...

²²⁵ Фенна Фенканин...

²²⁶ Єфрусська Борушак...

²²⁷ Михайло Капелюх...

²²⁸ Єфрусська Борушак...

²²⁹ Фенна Фенканин...

²³⁰ Єфрусська Борушак...

²³¹ Анна Палко...

²³² Фенна Маркучак...

²³³ Параскевія Скиба...

²³⁴ Анна Палко...

²³⁵ Параскевія Скиба...

²³⁶ Єфрусська Борушак...

але в нас то юж там мій тато такий бив, же провадив нас так. Но заколядувалисьме і тодий юж тоті діти ся том соломом тішилися, бо ся бздикали по тім добрі»²³⁷.

Різдвяні свята

По святочних ритуалах, тобто вмивання водою, спалювання соломи, бачимо, що вогонь і вода мали особливе значення для людей. Колись ставилися з повагою до цих двох стихій, не можна було бавитися вогнем або плювати у воду. Для людей вони мали важливу очисну силу²³⁸, яку використовували у підготовці до одного з найважливіших свят у році.

Також важливим був порядок у хатах, якого господині дуже пильнували. «О, г нас робили, білили пожондки таки робили всюдий по хаті як на свята Різдвяни, о, як вираб'яли. (...) Ми мали дванайцет образів куплених, (...) а цьотка знала руже робити з той марщеной бібули, як наробила тих руж на таких тих і ту на стінах, ціла стіна біла завішена тих образів, йой, Боже, як то ладні вигледало. (...) Они ся так рушали тоті ружи, ружного кольору наробила тих руж, але строїли хати барс строїли хати на свята Різдвяни»²³⁹. «О, вишивали вишивки, як молоди дівчата вишивали. Тоті таки плели собі (бісери – К. К.), таки дрібненьки таки пацьорки били так вбере собі ту на тото так. Ся приготували на свята, то тико вишивали, бо каждая нове шось мала вишите і блюзку»²⁴⁰.

«На Різдво ішлося до церкви не о дванайцетій годині г ночі тівко над раном. Могла бити п'ета година, бо знаш ісі шаро било, темно било (...),то ішлося до церкви. В церкви як в церкви но нормальні як на Різдво ся одправляло. Но а пізніше тоті два дни, но то ходило ся до церкви як нормальні»²⁴¹. Після відправи в церкви люди прийшли до хати і щойно тоді засідали до стола і разом їли, перед церквою ніхто не їв²⁴².

«І на Різдво, то ходив полазник, ходили ти полазники (...), ходив такий бідний чоловік і взяв си міх і так ходив.(...) Як полазник прийде то си хвалили»²⁴³. В українській традиції перший полазник приносить до хати щастя або невдачу,

²³⁷ Фенна Маркучак...

²³⁸ Х. Вовк, *Студії з української етнографії та антропології*, Київ 1995, с. 175-176.

²³⁹ Фенна Фенканин...

²⁴⁰ Там само.

²⁴¹ Фенна Маркучак...

²⁴² Параскевія Скиба...

²⁴³ Фенна Фенканин...

тому старші, хворі і жінки вистерігалися ходити першими по людях на Різдво, Великдень або Введення²⁴⁴.

«Колядники ходили на Різдво, (...) такий вертеп ходив но що на правду і то три дни ходив поки не скінчив.(...) То не ходили діти, таки діти дрібненьки, тівко таки юж хлопи. Бив ангел, і смерть, і з вилами бив дьябол²⁴⁵, були трій царі²⁴⁶, і а і ружни, (...) шось з дванайцет їх ходило. То бив мій брат, шо бив за тако ангеля, та як я пам'єтам його перши слова, як входив до хати то: «Мир і спокуй тому дому, ту не буде місця злomu». То він бив ангельом, (...) але то било на правду, бо то священик щів і таки хлопи доросли, таки кавалери, бо жонати то ні, (...) то так било весело. От хати до хати ходили, а діти за нима, Боже! То било дуже фayne той вертеп ми називали»²⁴⁷. Вертепна драма була введена в Україні в сімнадцятому столітті. Її первинна характер - це представлення біблійної сценки з народження Христа, часто також поєднаної з життям простих селян, а все це у супроводі біблійних колядок або духовних пісень. Згодом народ ввів язичницькі елементи до цієї драми, наприклад постать смерті, кози чи нечистої сили, які збереглися по сьогоднішній день²⁴⁸.

«А ще на Різдвяни свята, то ходила коляда по коледі, хор ходив. Йой як співав тот хор, ходили по нашим тім і співали, но і там збирали гроши, то половина для них, а половина на церкву. А потому ісі ходили старши, таки господарі, котри вмiли добре сьпівати, і они ходили по коляді осiбно, і они всьо юж, (...) ті старши люди, давали на церкву, так, а хор як ходив з церкви, то половина для них, а половина знов на церкву, так било на Різдвяни свята.»²⁴⁹. «Ходили колядники, то плясали таки хлопи, танцювали плясали»²⁵⁰, «співали як по коляді ходили хлопи, як си зарізали під вікном, то аж ся хата тресла, а ми з татом слухали і тиж сме помагали.

Народився Ісус Христос во Вефлеємі,
Ознаймився ангел божий в той то країні.
Отож ми весельмося, разом ми радуймося

²⁴⁴ О. Воропай, *Звичаї...*, с. 10.

²⁴⁵ Фенна Маркучак...

²⁴⁶ Єфрусська Борушак...

²⁴⁷ Фенна Маркучак...

²⁴⁸ М. Лановик, З. Лановик, *Українська усна народна творчість*, с. 133.

²⁴⁹ Фенна Фенканин...

²⁵⁰ Єфрусська Борушак...

Во спасенні нашім.
А Він в яслах лежить красний як немовлятко,
Ісус Христос Спасе Ти наш мале Дитятко.
Ангели Му співають, пастирі дари дають
Ягня і козлятко.
Ти маленький що ж ти дамо в яслах повитий,
Від пастирів і від царів обдарований.
А ми дарів не маєм тільки Ти заспіваєм
Слава во вишніх»²⁵¹.

«Молоди, як на Різдвяни свята, то приходили там, ми ся сходили до Стефуровой і там колядували. Так там колядували ціли того свята Різдвяни на Різдво, (...) до десетой години²⁵².

«Я мешкала так на середині села, шо ся ділило Вишній Вислік і Нижній Вислік. Но то як юж тоти з Нижнього Вислока прийшли там хлопци, то ми юж дівчата, бо то ся споткали з хлопцями, то в такого Завада ся писав. В того Завади но то юж било весело, юж там і гостина і то. Весело било, дуже било весильше жита як ту»²⁵³.

Новий рік

У народній традиції, Новий рік був чимось на зразок переходу, початку нового періоду у житті. Тому в цей день люди придивлялися до знаків, які дає їм природа, бо вони заповідали, яким буде наступний рік²⁵⁴. «На Новий рік то било нормальні, та як і в неділю, не ішли зрана (до церкви – К. К.), так било десь певно коло десятой ми ішли»²⁵⁵. «Нормальні Служба Божа, казали Василія Великого, на Новий рік»²⁵⁶. «Як з церкви вернули, (...) тодий тато покріли крячун і частувли і їли там з чімсь іншим з іншими потравами»²⁵⁷. «Кроїли на штири

²⁵¹ Михайло Капелюх...

²⁵² Фенна Фенканин...

²⁵³ Фенна Маркучак...

²⁵⁴ О. Воропай, *Звичай...*, с. 93.

²⁵⁵ Фенна Фенканин...

²⁵⁶ Фенна Маркучак...

²⁵⁷ Михайло Капелюх...

сторони, для худоби до стайні то брали, а решта мож було кроїти і сами їсти»²⁵⁸.
«О як Новий рік святкували, Новий рік страшні обходили, і на гостину ходили»²⁵⁹.

Щедрий вечір

«Щедрівка була аж по Новім році. Бив в Вислоку (щедрий вечір К.К.), але дев'ятнайцетого перед Йорданом, перед Новим роком ні. (...) Друга вечеря, то в нас щедрівка. Хрестики робили по хаті. Взяли свечену воду і муки розробили і в кождім мешканю ту, ту, ту на крест робили таки хрестики свеченом водом. (...) Вода се була свечена, то взялося на щадрий вечір пішли і ту по мешканю, (...) по стодолі по стайни. А як хтось помер х тім році, ней так о перед святим вечаром, то робили з такой фарби синець неб'еской, то неб'ески хрестики, же є жалоба в дому. Тиж і в хаті і в стайни всюдий по цілім мешканю, но то робили на свята. Ніби в стодолі і в стайни хоронило од перунів, як то громи били, як стріляло, гжмоти як били, шоби охоронив Пан Біг од злого, жеби ся не спалило, то ніби то мало хоронити»²⁶⁰. «А на Щадрий вечір то само, вже соломи не несли, а сіно несли, світили свічку і молилися так само ставили страви, може вже стільки не і свічку після вечері зав'язували лентою, стужкою зав'язували. Ніби то та, як крижма, шо хрещення, водохрещення і так лишали її на столі до другого дня»²⁶¹

Йордан

«А на Йордан, Боже, то не било так як ту. Била ріка, то була зима, то вирубували такий хрест з леду, поставили (...)хрест з леду на ріці. (...) Воду посветив ксьондз, то люде ся мили г ріці еден друго оприскав, милися. І цілий тиждень х тій воді, в ріці, не то же там до дому си хто зяв, тівко не можна било там нич випрати ани нич, бо то була вода свечена, цілий тиждень так люде уважали Йорданська вода, же то є свечена (...), навет коньом не казали перейти без ту воду, бо вода свечена, так уважали Йордан г нас люде страшні. І такий господар бив, до гниськи пам'єтам до Дяка ся називало, но то він мав голуби спіціяльні тримав, то юж знав коли тоти голуби випустити, то тоти голуби, то так

²⁵⁸ Єфруська Борушак...

²⁵⁹ Фенна Фенканин...

²⁶⁰ Єфруська Борушак...

²⁶¹ Параскевія Скиба...

фрували понад тоту воду. Йой, Боже, як то било добрі. (...) Но і співали Йорданські пісні, як шитки. (...) Навет хоц не бив хтос в церкві з родини, але він брав десь там хоц гет гет там ниже, але той води в тім часі брав з ріки, бо то ест свечена Йорданська вода так. Так узнавали тото»²⁶².

Коляда

«По Йордані ходила коляда так як і ту. По Йордані но то юж ходила коляда, ходив ксьондз, пізніше ходив дяк, тиж так само але уж тівко збирати як там. (...) Дяк ходив, але по ксьондзи пізніше. А пізніше то ісі ходив такий, шо дзвонив се до церкви, ци там якась шось ци в п'єтницю ци в суботу там в нас такий звичай бив же там яка там година била то то дзвінник тиж ходив. Но але то му люде давали тівко вівса, жита там зерна, не давали му там гроши ні тому дзвінникові. Но і так трьох ходило в нас на Різдвяни свята по коледі але перший ксьондз по Йордані»²⁶³.

Івана Хрестителя

В цей день була відправа в церквах. «По Йордані било свято Хрестителя Івана, то тиж ісі де-не-де ходили і закінчили тоту гостину»²⁶⁴. У народі був звичай, шо від Різдва до Івана Хрестителя жінки ховали свої починки «щоб лихий не поплутав», а вже на Івана «діставали свої кужелі, оглядали їх, але до роботи ще не бралися»²⁶⁵.

Весна

Стрітєння

За народним віруванням, літо зустрічається з зимою двічі на рік: на Стрітєння та в день святої Анни: тоді нібито вони з собою розмовляють. Колись на Стрітєння святили воду і свічки, свічку палили перед святими образами під час грози, щоб оберегти людей і худобу від грому, тому також називали

²⁶² Фенна Маркучак...

²⁶³ Фенна Маркучак...

²⁶⁴ Фенна Фенканин...

²⁶⁵ О. Воропай, *Звичай...*, с. 106.

її громничною²⁶⁶. «На Стрітення так, та як і ту приносили свічки. Баба все тримали ту свічку, як г нас називали грімничну так. Но тримали ей, а як хтос хорий бив, як уж гмерав то світили. Так тримали ту свічку завивали і тримали тоту свічку. То бив чістий воск, з чістого воску жовта (свічка КК), чістий воск то єст зо пчіл. О, не дали тоту свічку не, то юж ей так тримали на того свято, на того Стрітення»²⁶⁷.

Перша сівба

Польові роботи починалися весняним заорюванням і сівбою. Від них залежав пізніший урожай на полях, тому виконання цих робіт відбувалося урочисто²⁶⁸. «Як виходили в поле, то брали завжди кусок хліба з собою і перехрестивсі господар і сказав: Господи Боже допомагай ту весну розпочати. Без хліба не ішли. Чи ішли жати в поле, чи сіяти всьо з хлібом ішли і з молитвою»²⁶⁹. «Як перший раз ся виїжджало з подвір'я то освятили свяченом водом фурманку і коні»²⁷⁰. «Або як ішли перший раз орати, то тиж хлоп мусів коні посветити свеченом водом і перехрестити і так пішов до плуга заложити коні, як перший раз до поля орати. Без посвечіня не вийшла ани корова, ани кінь до роботи, ани корова на паствиско. Без того нихто не випустив»²⁷¹.

Благовіщення

У народі вважали, що Благовіщення - це таке велике свято, що навіть птиця не може працювати, не може гнізда вити²⁷². «На Благовіщення, о, г нас, як то баба не казали ейця на гнізді збирати, як курки понеслися, так святкували г нас давні ісі. На Благовіщення, то світили, так світили того свято било, же так баба се казали, же то та як би і Великдень бив на Благовіщія, страшні святкували в нас на Благовіщення. (...) Єйця не дали з гнізда позбирати так святкували»²⁷³.

²⁶⁶ Там само, с. 124.

²⁶⁷ Фенна Фенканин...

²⁶⁸ О. Воропай, *Звичай...*, с. 198.

²⁶⁹ Параскевія Скиба...

²⁷⁰ Михайло Капелюх...

²⁷¹ Фенна Маркучак...

²⁷² О. Воропай, *Звичай...*, с. 158.

²⁷³ Фенна Фенканин...

Великий піст

Великий піст був часом припинення молодіжних розваг, закінчувалися вечорниці. Продовжувалися праці в полі, починався час ткання полотна з раніше підготованих ниток, а також душевної й матеріальної підготовки до Великодня. «Вперше, як ся піст зачінав, перший день посту, то ниhto обіди таки не варив жиби там, тівко картофлі спекли. Печена картофля і сорова капуста з бочки, того било іджіня, нич жадной страви, нич не дали істи, жеби там шось таке, тівко напістно сухий хліб, (...) найвижей, же помачали чустком і так зів. Такий бив, як то кажут поляки, ścisły post, нап्राвду»²⁷⁴. «В нас так постили, перший тиждень²⁷⁵ і в остатній тиждень молока ниhto не посмакував, ани масла»²⁷⁶.

«А потому юж так посередині то в понеділок не їли молока, в середу не їли молока і в п'ятницю не їли молока так постили, дуже в нас постили люде. М'яса вогуле в піст не їли, вогуле в піст не їли м'яса тівко то пироги там наварили, макарону»²⁷⁷. «І нич людям не било, не бій ся, ниhto не погмерав і там нич не било»²⁷⁸.

«В Великий піст ниhto нигде не ходив. (...) З церкви ся прийшло і в дома в хаті сиділо. Можна било співати таки церковни пісні»²⁷⁹. «Пісні тоти били, може і навет не тівко їх знали, шо тепер ту їх знають, але пісні били ти сами і Страдальна мати і того всьо»²⁸⁰.

«Но якись інши мама там співала якось ісі якось:

Вставай ставай Магдаленько біла

Раненько вставала гіренько плакала

Гіренько плакала білим ручниченьком очі витирала»²⁸¹.

Квітна неділя

«На квітну неділю, (...) то ся світило, в нас називали базі, но базі, люди приносили аж таки. І то ся того тримало в дома аж до друго року, жеби то било

²⁷⁴ Фенна Маркучак...

²⁷⁵ Фенна Фенканин...

²⁷⁶ Фенна Маркучак...

²⁷⁷ Фенна Фенканин...

²⁷⁸ Фенна Маркучак...

²⁷⁹ Фенна Фенканин...

²⁸⁰ Фенна Маркучак...

²⁸¹ Фенна Фенканин...

свечене в дома хоть. Пізніше то палило ся»²⁸², або впихали до землі на полях²⁸³, щоб град не бив зерна. Після відправи в церкві і посвяченню верби треба було з'їсти пару таких котиків, щоб горло не боліло. Такою посвяченою гілкою дівчата і хлопці билися примовляючи:

Будь великий, як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля!²⁸⁴

Великий тиждень

«Від понеділка, то вже жінки зачінали, каждая хата мусіла бити вибілена на біло. То робили жінки. Бо хлопи робили в полю орали і то. Но і так до четверга тото мусіло бити всьо вичищене, хата, випране вичищене. А в четвер, як соньце зайшло, то ми ішли до церкви. Ми ішли до церкви на так звани, г нас називали страсті. Як пришли додому з церкви в четвер, то втоди робили розчін на таку велику паску. І в п'єтницу рано встали, на ту паску замісили, та паска мусіла важити понад дисіет кільо, такий великий округлий хліб і на такій округлій великій блясі ся пекло то. (...) В п'єтницу била печена а суботу било свеченя паски. Но і тодий треба било до той паски зварити, яких шіздисет єєц. (...) В нас наварили єйця відразу в суботу і всьо било посвечене, шоби на свят настарчіло. (...) Так, а і тота паска і ти яйця повинни били вистарчіти аж до Провідной неділі, до той першой неділі по святах»²⁸⁵.

В суботу рано вже святили паски «священик ішов так, ми то назвали в нижній конец, то зачінав там, як било тепло то навет на луці, люди принесли і на луці десь. Як било дощ, то в чійсь хаті світили. (...) І так, там може з дисет родин, пізньше в другім місци знову яких дисет родин. І так без ціле село, хто мав близько до церкви, то в церкви бив, бо било в церкви, а хто мав далеко яких два кілометри, то священик їхав до люди»²⁸⁶.

«Світили священик по нашій парафії, но а там, де Маркучакова била в тамтій парафії (в вишнім кінці – К. К.), то там тиж священик бив, два священики били. То зачав священик святити ту на пів Вислока, так з доли, (...) но то шо дисет

²⁸² Фенна Маркучак...

²⁸³ Фенна Фенканин...

²⁸⁴ О. Воропай, Звичаї..., с. 205-206.

²⁸⁵ Фенна Маркучак...

²⁸⁶ Там само.

або дванадцять хат. До церкви ми ходили святити як юж нас виганяли, як ми били в лісі і священник не міг ходити по селі тівко до церкви приносили, так до церкви приносили і там з ліса»²⁸⁷.

«Світили так: паска, то була осібно така велика, то так була паска зав'язана в плахті на плечох несена, о єй не поніс на руках, дітино, не дав ради, тівко до такой плахти, зав'язав си так на плечі і так. Но, пізніше ейця, масло, сир, хрін»²⁸⁸. «Повний кошик, так же на ціли три дні було на сьніданя того їджія. Там ружни було, г нас той сир, бо ми мали вівці з овец робили таки кругленьки ти сири і а потому ісі бабця якийсь яечник зробила, такий жовтий так само. (...) Хрину там трохи, масла, всього було но і по кавалку хто мав там ковбаси. (...) Писанок наклали, повний кіш було, (...) то як отворив той кошик, а хрину як наклали, то запахи били таки же аж»²⁸⁹.

Великдень

«В перший день свят, то ішли до церкви десь на годину п'єту. (...) Зрана ішли до церкви. То ся відбило, но в неділю, на Великдень і знову ішлося другий раз на вечурню. Два рази на Великдень ся ішло до серкви, се два рази. І ціли свята ся ходило два рази. (...) На другий день то юж так хиба на десету, так на свята. І вечурня була шонеділю, шонеділі була вечірня все в церкви. (...) Коло церкви, но бавилися діти, по службі Божій, приходили. Хлопці, таки діти кажу ти, ішли коло церкви на дзвінницу, то цілий день дзвонили дзвонами, страшні весело було. І такий, якийсь такий порох насипували до фляшок і на патики вкладали тоту фляшку і той порох так вистрілював то так весело було, бо фаєрверків не було, як тепер, (...) то ціле село було вистріляне, же аж гучало»²⁹⁰.

«Коло церкви виводили ягілки і співали пісні всякі, ягілки співали:

В нашім селі на горбочку, ухаха

Стоїть церква у віночку, раз.

Коло неї рідні квіти, ухаха

Ходять старші ходять діти, раз.

²⁸⁷ Фенна Фенканин...

²⁸⁸ Фенна Маркучак...

²⁸⁹ Фенна Фенканин...

²⁹⁰ Фенна Маркучак...

Ходять хлопці і дівчата, ухаха
Українські соколята, раз.
А ви хлопці чудни квіти, ухаха
Ягілочки виводіте, раз.
Щоби голос ваш відбивсі, ухаха
По діброві постелився, раз.
По діброві і по полю, ухаха
Де могили є за волю, раз.
Ми могили ваші знаєм, ухаха
Барвінцями натікаєм, раз.
І всьо так. А ше:
На Великдень дзвони дзвонят
На Великдень дхвони дзвонят
На протоку нас вигонят.
Б'ють катуют ще й питают
Б'ють катуют ще й питают
Де друзі перебувають.
Б'ють катуют ще й питают
Б'ють катуют ще й питают
До січкарні пальці пхають»²⁹¹.

«О, як ми бігали, писанки каждая єдна мусіла писанку г руках мати, ми вколо церкви ходили. О сходили ми ся сходили коло церкви так, сьпівали Христос Воскрес і Світися. (...) Як ми ходили коло церкви і каждая єдна мусіла писанку мати випсану»²⁹².

«Ходили хлопці на Великдень, по обіді, вечаром від хати до хати і так раньцували таки, (...) І знаш де били дівчата, то ходили від хати до хати вечаром, там дівчата не спали они чекали. І каждая но і мусіли стати і всім писанок дати. Так в нас так сьпівали, така пісня біла:

Посіяла ленку тай на загуменку, гей, воли, гей.

Ленок ся не гродив тівко конопелька, гей, воли, гей.

²⁹¹ Анна Палко...

²⁹² Фенна Фенканин...

На тій конопельці золота рясця, гей, воли,гей.

Не лін... а тото юж било пізніше...

Не лінуйся стати всім писанок дати, гей, воли, гей.

Так співали як по писанки ходили»²⁹³.

«А обливалися страшні. Боже, дітино, як ся обливали. Але в перший день ні, аж в другий день. А плинула ріка, то єден друго замочів чисто до ріки, до чіста. Мою маму раз така баба била, то чисто єй там чисто били замочени, то страшні, ооо. То так ся обливали, а же аж до ріки ся замачали. То дітино било, то било. І то не так, то мусіла бити людина облята, аж бо втоди ся корови не доїли. Так казали, як тя не облієме, то ти ся корови не будут доїти. Ой Боже, Боже»²⁹⁴!

«В другий день то юж нормальні било. То юж било так певно на десету годину, а х третій день то ми юж всі били на чисто біло, як сме тримали образи, хоронгви, чисто біленько всьо єдня мусіла мати на біло зобрана. І хоронгви і образи і фігурка била і на цвинтар. (...) В третій день свят ми на цвинтар ішли всьо на біло било зобране, І так обхід робили і била Панахида коло того хреста»²⁹⁵.

«І на свята Великодни, ти скорупи з яєц, то там на того і господарі ішли на поле і порозносили там тоти скорупи по поли так по полю розносили тоти скорупи. І тоти базі так само носили і похпихали на єден кавал єдну голузку і так похпихали тото. Они шось там ворожили же протів граду жеби град не збив так так било так»²⁹⁶.

Писанки

«Єйця, о, страшні писанки малювали, дітино! (...) То воском ся писало. Давно в нас то так тих писанок написали. (...) Но але кожда, не єдна дівчина і трийцет і понад сорок тих писанок писала. Не, не. І то всьо било хлопцям роздане. (...) І тих писанок, но кажу ти, же і по трийцет і по сорок. І нераз тоти мами і зли били, бо но бо то треба било часу, то гарніше била писана і ружни кольори били. (...)Били таки, в нас називали то тріщата, таки, так якби

²⁹³ Фенна Маркучак...

²⁹⁴ Фенна Маркучак...

²⁹⁵ Фенна Фенканин...

²⁹⁶ Там само.

ес настругала, таки з дерева. І то било зафарбуване і то ся мочіло і х тім ся пізніше тото єйце варило. То било по склепах, то било спіціяльні по склепах, бо тепер сут фарби, а тодий то били таки дрібненьки трісочки і в тім бив кольор юж нанесений. І тото треба било варити, а то ся писало єйця (...) правдивим воском од пчіл. То ся писало так ладні і пізніше в тих ся варило там то єйце (...) і тодий то ся вийняло і той віск ся одразу обтер з того єйця а фарба ся, то така была фарба, же она ся не розтерла по тім. (...) Но і то хлопцям мусіли, о, котра му не дала писанки, то йой Боже. Ой, дівчта мусіли давати писанки для хлопців»²⁹⁷.

Провідна неділя

«На Провідну неділю, то так само ягілки, так шось считали, шо то святочний такий день, ягілки ше виводили. (...) Но вже там потому танці можна було, на Провідну неділю, то вже зробили забаву, музика грала після відправи. Як не було колись ше клубу то де-небудь так о на галяві якій на мураві, гармошка грала молодьож ішла і гуляли»²⁹⁸. «Весілля не можна било робити, не било можна, аж по Провідной неділі»²⁹⁹.

Маївки

«Цілий май до церкви сме ходили на маївку. Так, пригнали корови гвечір додому і на маївку. Цілий місяць май, так. А ісі як до школи ми ходили, (...) то сме то співали: О Маріє Мати Божа, то так било в школі»³⁰⁰.

Літо

Вулиця

Була це одна з найпоширеніших розваг серед молоді - своерідні вечорниці просто неба. Хлопці й дівчата збиралися у визначених місцях, при дорозі, над водою, на якомусь майдані посеред села і співали, розмовляли, танцювали³⁰¹. «Так, як тепло в літі то збиралася молодь і все співали все були співи»³⁰². «Так на

²⁹⁷ Фенна Маркучак...

²⁹⁸ Анна Палко...

²⁹⁹ Фенна Фенканин...

³⁰⁰ Там само.

³⁰¹ О. Воропай, Звичаї..., с. 292.

³⁰² Параскевія Скиба...

підвір'ю, так коло дороги, так там над ровом і дале і там сиділи і співали і так ся сходжала молодь»³⁰³. «Одразу по Великодни, то юж так. Молодь, йой і старши і жонати, (...) же вечорами, до дванайцетой години ходили і співали, а так си сіли де будь, биле де і співали, або десь. А так ми мали такого, (Шерех Василь?) бив, то він там трошки шось на тім заграв, а то юж танцювали. Не треба їм било підлоги, а там биле де на дворі молоді співали і то, страшні весело било»³⁰⁴.

Юрія

«На Юрія то юж хотіли корови пасти. О скорше, но але юж так на Юрія, то юж се корови випуцали. Но але як випуцали корови пасти, то мусіли се мама там чи хто посветити корови перше водом свеченом, як випуцали»³⁰⁵. «Як корови виганяли то брали свячену лозу, ту шо на квітну неділю свячат лозу і тою лозою як виганяли³⁰⁶ і ше на полю вже пастухи плели вінки коровам на роги клали»³⁰⁷. «І мама яйце нам варила, як ми першиць раз корови випустили на то і ейця варила»³⁰⁸. «Ах Юрія страшні уважали, же на Юрія може єден другому, єдна так господиня молоко одобрати на Юрія од корови. Же так то било так таки (бусла?), то там било неправда, але люди страшні таки забобони. На Юрія, жеби нихто, як било пришло хтось до тебе молока позичіти наприклад, но то она юж на якісь чари на якісь забобони пришла, бо то юж Юрія страшні уважали, за таки (гусла?). То то я їх тепер називам, бо то не била правда. На Юрія страшні то уважали, же якбим пришла до тебе там чи молока си то, чи там сира, то юж я хочу скористати то юж. Мої корови ся будут доїти а твої ні³⁰⁹». «Вірити вірили, як від людей чула, шо як корова ішла, як шось їй поробив хтось, то вона не давала молока, або доїла се якесь молоко було з кровою, бувало таке на людях»³¹⁰.

Зелені свята

Час Зелених свят в давній українській традиції мав також частинно дохристиянський характер. Поширеним був культ дерева, що сьогодні

³⁰³ Фенна Фенканин...

³⁰⁴ Фенна Маркучак...

³⁰⁵ Фенна Маркучак...

³⁰⁶ Параскевія Скиба...

³⁰⁷ Анна Палко...

³⁰⁸ Фенна Фенканин...

³⁰⁹ Фенна Маркучак...

³¹⁰ Параскевія Скиба...

залишилося у постаті прикрашування, замаювання хат зеленими галузками дерев. Був це також час великої активності русалок, нявок, тобто душ утоплеників, рано померлих молодих дівчат і дітей. Від цього взялася також назва Русаля³¹¹. «В нас не називали на Зелени свята, Русаля³¹², но то тиж в нас було дуже гарно. (...) Бо було так, били дві церкви. То г вишній церкви на Зелени свята бив одпуст, а з нижньої церкви, з Нижнього Вислока ішли з процесією до Вишнього Вислока. То так на середині села, то ся так спотикали процесії, тотя і тотя, так ся кланяли так ся спотикали»³¹³. «Але ішла ціла церква, хоронгви, образи, всьо ішло там, до тамтой парафії, а они знову приходили там. І г нас били хоронгви, велики г нас хоронгви били, а ті вишивки, то таки широки били»³¹⁴. «То було тиж добре. (...) А так ся діти тішили, бо коло церкви прийшли там но і поляки і жиди з такими столами, там мали цукіерки, чеколядки, там шось таке, а діти юж там то тих п'єт гроши дістали, то юж си купили, то уж ся так тішили. (...) Йой, Боже, а наставляли тих столів дообкола, бо то на дворі, в церкви ні, до церкви не вільно було поставити шось таке. Но але по дворі, попід мури там»³¹⁵.

«На Зелені свята, то строїли церкву і так не тівко церкву, кожде єдно мешканя було зелено остроєне. Таком берестином, в нас казали, бжозом³¹⁶, липом (...) а г нас липа була не така як ту, листя таке широке і таки голузя то вколо³¹⁷, двері сядий і на дворі. То каждая єдна хата була озеленена в червцу, на Зелени свята»³¹⁸. «Рвали голузки зелені, стелили по долівці і затикували на воротях і ставили такі гіляки но при вході до хати коло дверей³¹⁹. Зрубали ясена чи липу чи шо там такі великі. Так робили на Зелені свята»³²⁰.

«В нас свєтили, в Вишнім Вислоці на Зелени свята зілля, то такий сніп великий, но але то не брали таки квіти, тівко ходили по меджах, по полю зберали направду зілля. Зілля таке ружне трава і то таке таке но квітя польове таке но і трошки до того жеби там зерно було в тім. То в нас освєтили тото на Зелени свята»³²¹.

³¹¹ М. Лановик, З. Лановик, *Українська усна народна творчість*, с. 156.

³¹² Фенна Фенканин...

³¹³ Фенна Маркучак...

³¹⁴ Фенна Фенканин...

³¹⁵ Фенна Маркучак...

³¹⁶ Там само.

³¹⁷ Фенна Фенканин...

³¹⁸ Фенна Маркучак...

³¹⁹ Параскевія Скиба...

³²⁰ Анна Палко...

³²¹ Фенна Маркучак...

Онуфрія

«На Онуфрія в нижнім кінци бив тиж такий трошка одпуст, в Нижнім Вислоці, бо бив на Онуфрія і на Різдво Пресвятої Богородиці. То били два празники»³²². «На Онуфрія, бо г нас як хтось присилав на дзвони з Канади, ци з Гамерики і дали тоти дзвони светити на Онуфрія і они зробили того свято Онуфрія»³²³. «Но то тиж так сходили ксієндзи, но проваджали, но казаня, там люде. (...) Но але г нас, як юж одпуст бив, то уж Боже люди ся гостили, приїжджали з інших сіл дуже, а бо то не тівко вислочане ішли до церкви. То там і з Мошинця приходили і там і з Явірника і з Горба і ту. Так люде, як юж празник, то (...) юж гостилися, юж єдни других кликали там на гостину так. То било на Онуфрія»³²⁴.

Яна

«І як зілля светили то г нас дуже ліщини светили і ту ліщину так само носили по полях впихали.

Г нас зілля на Яна светили і ходили по поли ту ліщину хпихали. То тиж так узнавали того же протів бурі і протів того. Казали так: же як буря приходила, Матінка Божа дес ішла і не мала ся де схронити і стала під ліщину, а пайонки ей заснували. І моя бабця як юж який павук она не дала жеби його забити, не. Казала били таки павуки же бабця показувала на собі мали хрестик то тота з мешканя ани не дала винести, а таких то взяли і винесли з мешканя але не казала бити павуки. Так так оповідали, же павуки ей заснували і охоронили ей од той бурі ту ліщину»³²⁵.

Петрівка

«На Петрівку бив піст, так. Два тижні перед Петром бив піст. (...) Таки забави весільни, таке шось било стримане, а так нич, аж так ні од іджіня, тівко весільни забави, таке шось в тім тижні, то юж нич не робили»³²⁶.

³²² Там само.

³²³ Фенна Фенканин...

³²⁴ Фенна Маркучак...

³²⁵ Фенна Фенканин...

³²⁶ Фенна Маркучак...

Петра і Павла

«Петра і Павла то так било в нас. На Петра і на Павла то навет діти, як ішли хоть з коровами, але мусіли мати шось там, якусь ци воду, ци масла, бо то юж там петрували, бо то юж Петрівка, то юж хоц маленьки діти, а юж хотіли петрувати. А хлопи тоти стари, но то юж си дали, но то юж петрквали направиду»³²⁷. «Мусіли пити, складалісі, і собі свою забаву пастухи, переважно пастухи, ті шо пасли худобу разом собі шось купляли і робили свою забаву на полю»³²⁸. (...) То Петра і Павла, то дуже обходили од таких маленьких діти. Они юж мусіли десь там но пару ся їх там зийшло, уж там просили, бо то була оренжада, било по склепах, жиби уж на тоту оренжаду на цукерки дали. (...) Петра і Павла то юж так било обходжене на весело. (...) Хлопи ся юж поставили, но там но хлопи петрували і горілка била і шитко. На Петра то юж так не перепустили Петра ого»³²⁹. «Як родичі не позваляли, там пару гроши десь там скробнув цвьярточку. Но і ми там такий кіелішок, але дідови дали більше. Дідо як си підпив, як зачав співати до вечера тоти ружни і венгіерски і інши того, як зачав гуляти. В нас хлопи хоч били старши а били спритни таке курча весели. І то так тим ся жило і било весело»³³⁰.

Жнива

«Хлопи як ішли жати, то баба ішла з хлібом під пахом, без хліба не пішла перший раз жати, тівко хліб і хто ісі там воду свечену мав, то ісі ся там вернули і зяв на поле і з хлібом ішли. Першой сніп мусів бити зачатий з хлібом при хлібі, то юж нихто не пішов без хліба. (...) Але в нас так било, як ішли там, то еден другому помагав, а так як юж знаш десь там хтось скоро скошив, ци вижав, ци шо. (...) Бо давно ісі серпами тима жали. То таке пшеницу люб інше, жито чи шо, то шитко серпом било жане. А як когось десь там, то мусіли діти ити визберати тот колос, жиби ни жаден колос не зістав. Бо ісі де близько било, то ісі гуси вигнали, то гуски визбирали, а так то треба било кождий колос зібрати, жиби там ся не лишив на полю. Пізніше уж такий овес ци шо, то уж косами косили, але пшеницу і жито но то уж хотіли серпами вижати. І то тівко баби робили

³²⁷ Там само.

³²⁸ Анна Палко...

³²⁹ Фенна Маркучак...

³³⁰ Михайло Капелюх...

хлопи того не робили. В нас страшні баби робили. Косами то уж хлопи, а серпами, то тівко баби. (...) Постав'яли пізніше тоти снопи, пов'езали, постав'яли, то уж і хлопи пришли поставити помочі і то, але жати то тівко баби жали. Ісі як чієсь поле шось там не било дозріне, то ішли, то ми гниська будеме в тебе, а завтра в тебе, так спільні, так помагали си єдни другим. Як скінчили жнива, (...) тішилися, робили дожинки. (...) А ісі не так, таки скіпчини до церкви возили, снопи, но і там ксіондз тиж, там і дожинки робив, посветив того зерно. (...) І вінец такий там і з тих снопів і то робили. (...)

А пізніше то шитко треба било молотити ціпом, ціпом так ся молотило. Но то тим ціпом молотили, но і де хто било двох хлопів, то двох, а де той єден і баба помагала і то як уж того молочіня тима ціпами»³³¹.

Осінь

Іллі

За народними віруваннями Пророк Ілля є наступником громовика Перуна. З цим святом пов'язаних є багато легенд, наприклад, що пророк Ілля за наказом Бога ганяє по небі бісів і стріляє у них блискавками і громами³³². На святого Іллі відбувалася відправа в церкві³³³.

Спаса

«Спас овес спас, взяв мішки, пішов на орішки. Бо то юж мало бити по жнивах на Спаса. На Спаса уж треба било зібрати всьо з поля. Так то юж то юж треба било всьо»³³⁴. «На Спаса, то на оріхи ся ішло, молодіж і хлопці і дівчата, шитко ішло на оріхи. Било в церкві, тиж било на Спаса, так. В нас не пішли, аж поки не прийшли з церкви і тодій»³³⁵.

«То на Спаса, Преображення, святити в церкві фрукти, овочі, шо на городі росте, хто має то грушки сливки о таке,³³⁶ яблука, моркву, фасолю, цибулю таке о, виноград хто має»³³⁷. Колись вважали, що їсти садовину до Спаса - це гріх, тому

³³¹ Фенна Маркучак...

³³² О. Воропай, Звичаї..., с. 402.

³³³ Там само.

³³⁴ Там само.

³³⁵ Фенна Фенканин...

³³⁶ Параскевія Скиба...

³³⁷ Анна Палко...

щойно після відправи в церкві і після посвячення плодів родина куштувала яблука, груші, тощо³³⁸.

Воздвиження

«То било, то бив піст, о як постили на Воздвиження. Ани бабаця, прийшли з церкви, то картофель трохи спекла і капуста з бочки і так. Бив піст на Воздвиження, так»³³⁹. В українській традиції це свято мало також назву «Здвиження». З цього дня наступали вже холодні дні і птиці відлітали у вирій³⁴⁰.

Покрови

«На Покрови, то била служва, але била тівко така скорочена, а на неділю било переношене, а як било понеділок або вівторок, то на перед неділю та як в Білім Борі, но то так било на Покрову. І співали так:

Ой Покрово, Покровойко,
Покрила ти гори ліси листоньком
Покрий мене невістоньком
Яком таком онучіском,
Абим била християнчіском.
Так співали на Покрови, так Дівчата так співали»³⁴¹.

Димитрія

«На Дмитрія тиж таке нич, тівко обходили свято а то жеби шось таке светили або шо то нормальни свята били так так»³⁴². «На Дмитра то било, як де бив Митро, ішли, робили повересло, обпасали і мусів пів літру поставити, так било»³⁴³. В цей день справляли також поминки, згадували померлих родичів.

³³⁸ О. Воропай, *Звичаї...*, с. 404.

³³⁹ Фенна Фенканин...

³⁴⁰ О. Воропай, *Звичаї...*, с. 407.

³⁴¹ Там само.

³⁴² Фенна Маркучак...

³⁴³ Фенна Фенканин...

Поминали парастасом у церкві і обідом вдома³⁴⁴. «На Дмитрія друга була восени Панахида, була зо змерлима така огульна, без там замовлінь. То два рази була до року на великодни свята така огульна панахида і на Дмитрія в церкві»³⁴⁵.

Михаїла

«На Михаїла то тиж таке но свято обходили»³⁴⁶.

«Михала узнавали. То юж ішли там, то і опасали го, або квітя принесли, ружні то било. То по-старому било так, опасували тим, а тепер, то юж я пам'етам, то юж квіти приносили»³⁴⁷. Тиждень після св. Михаїла на св. Пилипа, починався різдвяний піст Пилипівка³⁴⁸.

Сімейні обряди та звичаї

Весільна обрядовість

Весільні звичаї були невід'ємною частиною життя народу. Головним завданням людини було створити сім'ю і через це зайняти своє місце серед громади. У народі вважали, що лише одружена людина може стати самостійною, неодружений мужчина завжди залишався парубком. Ті, які повінчалася, користувалися більшим авторитетом, ніж парубки, чи дівчата³⁴⁹.

Весільна обрядовість була дуже багата різними елементами, які зібрані разом створювали неймовірне дійство та вели нас у сверу родинних і суспільних відносин³⁵⁰.

«Весілля, чекай скажу ти як то било весілля. Юж там від початку не буду, як ся перший раз цілували, того не буду казала. Але весілля, то ся зацінало так. Як прийшла субота, то хлоп до нареченой мав прийти з барвінком, бо г нас вінці вили з барвінку, не било такого вельона, тівко бив вінец, а на тім вінці пізніше ту били сами стужки, то тиж ладні. І той барвінок мав принести молодий до молодой в суботу, (...) бо то г неділю вили вінки, як ішли до шлюбу. В суботу

³⁴⁴ О. Воропай, *Звичаї...*, с. 408.

³⁴⁵ Фенна Маркучак...

³⁴⁶ Там само.

³⁴⁷ Фенна Фенканин...

³⁴⁸ D. Błin-Olbert, *Rok obrzędowy u Łemków*, [w:] *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. 2, s. 315.

³⁴⁹ *Українське народознавство*, за ред. С. П. Павлюка, Київ 2004, с. 197.

³⁵⁰ М. Грушевський, *Історія України-Руси*, Київ 1991, т. 1, с.339.

по обіді приношав барвінок і тодй він приніс барвінок, она йому дала сорочку і так на виміну»³⁵¹. «Весіля ся зачало в суботу гвечір, то цілу ніч молодіж ся бавила, цілу ніч молоди ся бавили, а прошени то юж в неділю ішли на весілля, як они юж ішли зо шлюбу. В суботу тівко она си волося розпустила, як тепер ходят і бавила ся з молодима»³⁵².

Суспільні зв'язки у селі були дуже тісними, тому люди часто рахувалися з думками близьких і далеких родичів, а також сусідів. Тим більше, в час такої життєвої події, якою був шлюб, хотілося мати прихильність старших і досвідчених односельчан. «І як молода мала іти до сльобу, то по своїй середині (села КК), там таких певно з десет хат било, то ішла і там мусіла бити господиня і просила ей о благословенство. Так молода обцілувала ей ту і руки і коліна і попросила благословенство но і потому ей дали там но гроши, переважні гроши там давали. По сусідах ходила»³⁵³.

Невід'ємним елементом весільної обрядовості були запросини гостей. В українській традиції, переважно самі молоді ходили від хати до хати і запрошували родичів і сусідів. Дівчина у супроводі своїх дружок запрошувала свою родину, а молодий з дружбами – свою³⁵⁴. Бували також інші методи запросин. «Чоловік ходив просити, просотарій. Ходив так йому повіли і він так мав ходити запрошувати: просит вас пан молодий на весілля і я вас прошу і жебисте не горділи, жебисте на його весілю присутним били, так то просотарій просив на весілля. І од молодой і од молодого обоє так. (...) І єдни і други ходили просити, так»³⁵⁵.

«Як (гості) приходили на весілля, то приносили шось горілку³⁵⁶, по моєму шо приносили ше й зерно. Я шос таке чула»³⁵⁷.

«А як прийшла неділя, то з того барвінку таки баби котри ся знали до того³⁵⁸, прийшли такі шо там пісні співали, плели вінки і ті вже ленти прив'язували»³⁵⁹. Вінок з барвінку, чи калини мав в народі символічне значення. «Вінок на голову – символ сонця, річного коловороту, дівочості». Його завданням

³⁵¹ Фенна Маркучак...

³⁵² Фенна Фенканин...

³⁵³ Там само.

³⁵⁴ *Українське народознавство*, с. 223.

³⁵⁵ Фенна Фенканин...

³⁵⁶ Анна Палко...

³⁵⁷ Параскевія Скиба...

³⁵⁸ Феннв Маркучак...

³⁵⁹ Анна Палко...

було також відганяти злі чари і нечисту силу³⁶⁰. В українській традиції вже здавна побутував звичай плетення вінків та одягання молодої дружками і свашками при супроводі пісень. Обов'язково також весільні сорочки, так молодої, як і молодого мусили бути новими. Взагалі до шлюбу шили новий одяг, який пізніше зберігали ціле життя³⁶¹. «Як молоду вбирали до шлюбу, то співали таких пісень:

Подивись, Марусю, у верхнє віконце,
Як за тобом плаче мамине серденько.x2
Плачуть, вікна, плачуть і рами і рами,
Нераз я заплачу, як піду від мами.x2
Подивись, Марусю, на церковні вежі,
А вже твій віночок на престолі лежить.x2
Подивись, Марусю, голуби літають,
А вже твій віночок ангели тримають.x2
Дивіться, дівчата, який вінок красьний,
Котра його згубит тої свт нещасний.x2
І можна ходити і можна гуляти,
Тільки про віночок треба пам'ятати.x2»³⁶².

«То з барвінку такий вінок зробили, ладні тима коралями там і такими, таки били вовняни тоти, встонжечки, то йой як ладні тото зробили і ту стужок навішали вколо, так і на біло зобрана, чисто на біленько біла зобрана. Г неділю перед як ішли до церкви то ей дружки так збирали»³⁶³. «Била молода і мусіли мати дві дружки, але дівчата не жонати, (...) г нас мали бити дівчата, дружки називали, паненки дівчата, не жоната баба ніхто. І тиж мали трохи інакши вінці, але тиж мали вінці. То юж в неділю ішли до церкви з тима вінцями. В нас не било чім їхати, тівко на пішки ішли, но ішлося бо чім. І дружки мусіли ити, молода стояла в середині, а дружки по боках. Але то мусіли бити дівчата там жадна жоната не біла, бо не могла вінец, же то юж біла жоната, мусіли бити дівчата. Хлопец тиж мусів мати дружбів кавалерів, не жонати.»³⁶⁴.

³⁶⁰ М. Лановик, З. Лановик, *Українська усна народна творчість*, с. 204.

³⁶¹ *Українське народознавство*, с.224.

³⁶² Параскевія Скиба...

³⁶³ Фенна Фенканин...

³⁶⁴ Фенна Маркучак...

«Я пам'ятаю, тоді вже, як пішов молодий за молодою брати до шлюбу він мав два, казали дружби, ті з боку, шо з ним були. Вони мали такі топірці, так як гуцули, а то було прив'язане ленточки в кінці ту такий топірець, такі палкі гарні. Вони, як заходили до хати і вони хрестили. Рубали тими топірцями (одвірок), хрестили а тоді зробили, два тих дружби стали так по боках і тримали над головою (топірці), молодого пускали, пок не перехрестили він не ішов. А вони тримали ті топірці так навхрест і він пішов до хати. Тоді як вони вже зайшли, но і молодий, як звичайно, як молода кланяєсі (...) і просит благословенства батьків»³⁶⁵.

«А як з дому ся вибирала, то било, стіл і бив такий столец, шо дві особи сіло і так сіли, тато сів і мама і она прилякла коло мами но і тодий. А ходив за старосту, той Стефан (Капелюх). Де хто перший го запросив і сядий мусів піти, як ту пішов, хто скоре, як молода скоре запросила, то там пішов, а як тоти, то до нього пішов. Яке він казаня оповів, ойой і шитко витлумачів, де они ідут, яке они житя будут закладати»³⁶⁶. «Староста, він мав таку булаву як хто, Хмельницький чи хто. З булавою кругла, так само мав затикану і, якшо літом - якимись квітками, а як зимою, то вже не було, то навіть мали зерном затиканий ленточками поперецьязуване»³⁶⁷. «І она тепер просит, жеби шо мала яку вину, жеби ей одпустити, но і потому встала і попросила ей, тиж обцілувала і попросила благословенство. Я прошу вас мамо о благословенство, а мама каже: ней тя Бог благословит і я тя благословю. Но і тато так само так їй повів. І тодий ся зобрали і єдно і друге і każde осібно ішло до церкви, не ішли та як ту разом. Аж коло церкви ся злучили і она по лівій стороні а він то, а жонати тодий ішли по правій она перейшла на праву його руку. І як по службі задзвонили, по їх вінчанню, то на каждый тот дзвони дзвонили, то як юж по вінчанню, то на таку мельодію дзвонили, же: «Довгих літ вашого житя», таку мелодію дзвонили. А як хто помер, молодий «Треба било ти довше жити», а як хто старий помер «Давно било ти гебнути». На każde то, а як хмари приходили, то: «Хмари идте на свої кошари». На каждый тот мусіло бити тот мелодія. Як перший раз задзвонили,

³⁶⁵ Анна Палко...

³⁶⁶ Фенна Фенканин...

³⁶⁷ Анна Палко...

а дзвін бив такий, там треба було доброго, жеби го розбуяв, то сказав: «Приходіть до церкви, приходіть до церкви» так юж»³⁶⁸.

«А як юж прийшли домів, як там зіли обід, но то перший танец, так ся старали, жеби так г нас так називали «завести перший танец», шоби били таки пара, жеби мали обидвоє родичі. (...) Жеби не били сирота якась, жеби то так було і в тій родині, жеби то так той перший танец. Але то бив дуже короткий танец, тівко пару раз ся обернути, але так винаходили таких. (...) Но а пізніше весіля, но весіля як весіля, но там і горілка і питя і цілий тиждень так, цілий тиждень було весіля. А пізніше ісі в неділю поправини, но то ішли до неї сповротом»³⁶⁹. «Весіля дома било, в хаті. Він осібно а она осібно. Так, аж як прийшли свати, но і тодий ішли по ню там»³⁷⁰.

В українській традиції побутував звичай викупування молодої від її батьків. За давніх часів це був реальний викуп женихом за гроші, пізніше він перетворився на дарування шлюбних подарунків батькам і родичам молодої³⁷¹. У Вислоці спостерігалися подібні елементи дарування подарунків, так батькам молодої, як і батькам молодого, але вже звичай викупу, приймав вигляд забави. «Но і прийшли перед двері, двері били замкнени і пукав, а той староста повідат, отворив: шо ви хочете? - А може ви би нам шось мали де продати? (...) Но дали єдну дружку, но добре, зачинив двері. Но пукают другий раз - Но то за мало може би ви шо ісі нам дали, продали? Но дали другу друкну, но замкнув двері. А потому - Но як юж і тепер раз має нам продати, то юж будеме задоволені. І тодий дали молоду. І як юж молода прийшла, а тодий друкки гальопом за стіл, хто перший сєде, ци дружба, ци друкка, шоби ся скорє оженила. А ружни тоти били таки, йой Боже. Того ся не забуває, так било»³⁷².

Завершувальним етапом, який мав на меті офіційно приєднати молоду до стану заміжньої жінки, було покривання її голови очіпком і наміткою. У цьому ритуалі, як правило, брали участь заміжні жінки, які при супроводі пісень довершували цей обряд³⁷³. «Но і потому, як тепер, як ей привезли, то ей того зав'єзували. Там така єдна господиня то зяла си якось хліб до ручника і так ей трий рази голову обийшла тим хлібом, як ей мали в хустята зав'єзувати, як ей

³⁶⁸ Фенна Фенканин...

³⁶⁹ Фенна Маркучак...

³⁷⁰ Фенна Фенканин...

³⁷¹ М. Грушевський, *Історія...*, с. 341.

³⁷² Фенна Фенканин...

³⁷³ *Українське народознавство*, с. 225.

привезли там додому. (...) Так хустку заложили їй, зав'езали там співали того, таки молоди, шо то били женати, та їй там позав'езували. А то ісі так було же там дружба зняв тоту хустку, бо же зле заложене було, так ісі собі там жартували. (...) Но і тодий свати зяли, там ся гостили, а она як їй привезли там, то она давала дарунки, для тесьцьовой для тесьця. А як їй привезли і вийшла та тесьцьова там на подвір'я, мала хліб і сіль. І она ся питат а з чім ти ту прийшла? А она каже: Зе щестям, здоров'ям і з добрим поведжіням. Трий рази ся жінка повіла і тодий вийшла і прийшли перед двері, перед сами двері і тодий си обі випили. Так си випили обі і тодий до хати ся там юж гостили»³⁷⁴. «Як я вийшла заміж то мене зараз в ту неділю він забрав, чоловік мій до себе. Зараз в неділю зо сватами, я ся мусіла зо своїми родичами пожегнати і то. Він юж мене взяв в неділю до себе, то ішло тодий зо мном таких з мойой родини і сосіди (...), так називалися придани. Так ся називали тоти два сьвідки»³⁷⁵. «Весілля було од суботи до понеділка було. Так бавила ся молодіж і се було там тоти прошени там г неділю гостилися і старши люде пішли домів, молодіж ся бавила там. Весілля було веселе, о весілля було веселе, так»³⁷⁶.

«Пекли коровай, пекли і стільник, а стільник, то називали, як она давала дарунки, то для той тесьцьовой но то там мусіла она блюзку їй дати або якесь ладне хустя купити і кавал того стільника вкроміли на талеж і так положили тот хліб, тоти дарунки. А для нього кошулю, но і там ісі як сестра била то там тиж хустята. (...) Юж таке шос ліпше, бо таке биле шо не давали, лем таки хустята»³⁷⁷.

Для того, щоб зміцнити нові родинні зв'язки та полегшити призначення молодої до нових обставин, через тиждень влаштовували гостину в її батьків. За народним звичаєм цього дня батько молодої мав віддати, що обіцяв дати їй у віно під час сватання та заручин³⁷⁸. «На другу неділю, то юж моя мама робила гостину, але юж не таку велику тівко трошки з його родини, а трошки з нашої родини там ся походило. Но то мусіло бити ісі в неділю така гостина, знаш в дома в родині. Але то уж тівко так без там, так поспівали по то. Так було так»³⁷⁹.

Молода переселяючись до хати молодого, привозила з собою свій посаг, який готувала протягом своїх дівочих років. «Г нас інакше було. І тоти скрині

³⁷⁴ Фенна Фенканин...

³⁷⁵ Фенна Маркучак...

³⁷⁶ Фенна Фенканин...

³⁷⁷ Там само.

³⁷⁸ Українське народознавство, с. 225-226.

³⁷⁹ Фенна Маркучак...

в нас, так давали то, (...) она ся називала Лада така скриня і я тиж їй мала. Но то моя мама зо мною дала тоту ладу і так, жеби тота би́ла лада повна, тота скриня, лахів, жеби тота молода за трий роки, не за сім років, тота молода, наприклад я за сім років, їй мало вистарчіти на сім років того убраня шо з собом привезла. (...) Но то я не мала права, на сім років мі мало вистарчіти того, шо мі моя мама дала. Так било так і таку тоту скриню то тего дала мі, бо в нас не било аж так каждой шафи, тівко таки спідниці уклададо ся в тих скринях і то. Но то не єдна мала і двацет тих спідниць і то і, так жеби понад дисет кожда єдна хоц мала, бо то. (...) Но о то так било, же мусіла мати повну скриню, ладу, тото лада ся так називало і то їй мало старчіти на сім років. І він ісі якись там ходаки на ноги або шось таке.

А г нас било трошки з тим недобрі, то я не похвалям, бо невіста спочатку би́ла тівко так о до роботи. Так бивало в нас, невіста довго би́ла ничім. Ісі котра привезла долярів дуже, то ісі би́ла поважана, а котра пришла з хлопом, же ся полюбили, то для родичів, то для тестів, то би́ла ничім. Ісі котра привезла такий добрий маєток там худоби, долярів і то, но то ісі там, а та, котра бідніша пришла, то юж било трошки другий гатунок. Но але шо зробити, таки часи били»³⁸⁰.

Інші весільні пісні:

«Піду, я си, піду горі долинами,
Найду, я си, найду гілку з малинами.
Буду, я си, буду малиноньки їсти,
Тоді я не вийду Пану Богу з мислі.
Іши я си буду малиноньки пити,
О то м(н)і ся буде мій миленький снити.x2
Тиче вода тиче з Бескида до села,
То всі люде смутни, а я си весела.x2
Весела я була, нигда не плакала,
Поки я ся милий з тобом не кохала.x2
А як ся почала з тобою кохати,
Тоді перестало серденько плакати.x2
Плачуть, вікна, плачут і рами і рами,

³⁸⁰ Фенна Маркучак...

Тоді я заплачу, як піду від мами.x2
Не плач, доню, не плач недалеко підеш,
Кожну неділеньку до мамоньки прийдеш.x2
Далас мене мамо за ліс, за брезину,
Щоб я не ходила до тебе в гостину.x2
А я ліс перейду, брезину обмину
І до тебе мамо я в гостину прийду.x2
Купалась ня мамо в каламутній воді,
Далась ня за дурня, тепер плачем обі.x2
Яку-м воду мала, в такій тя купала,
Який дурень прийшов, за того-м тя дала.

Ой дай Боже ой дай Боже неділі діждати,
То я вишлю, то я вишлю до дівчини сватів.
То я вишлю, то я вишлю до дівчини сватів,
А сам піду, а сам піду під вікно слухати.
А сам піду, а сам піду під вікно слухати,
А що буде, а що буде дівчина казати.
А дівчина, як гілчина по світлоньці ходить,
В своїй мами рідненької порадоньки просит.
Порядь мене, моя мамо, порадимся в хаті,
Пожаль мене, моя мамо, що людям казати.
Не радилась мене, доню, як дарунки брати
І не радься мене, доню, що людям казати.
Не багато я їх брала сім пар черевиків,
А восьмую, а восьмую начала доптати.
А восьмую, а восьмую начала доптати,
Порядь мене, моя мамо, що маю казати.
Багато є і ше не годен всіх пригадати.
А там у лісі ліщина, а там стояла дівчина,
А там стояла дівчина.
І косу-росу чесала x2
І так гіренько плакала.x2
Ой коси коси ви мої,x2

Як ви служили дівчині.x2
А тепер вже не будете,
Під білий вельон підете.
Під білий вельон, під вінок,
Вже не підете до дівок.
Під білий вельон, під стужку,
Вже не будете за дружку.
Під білий вельон, під шпильку,
Вже не будете світилкою.
Ой коси коси ви мої,
Як ви служили дівчині.
Ше таку співають, тоже до весілля:
На моєму городі зацвіла мушкателька(р)ка
Скажи, скажи, дівчино, чогось така сумненька.x2
Чи вельон не ядвабний чи бір(двір) не зелененький?
Тому я така сумненька, що не той мій миленький.x2
Мій милий при війську служить нічого він не знає,
Шо його люба дівчина до шлюбу ся збирає.x2»³⁸¹.

Пологи та хрестини

Давно, в українській традиції жінку, яка відбирала роди називали бабою-повитухою³⁸². «Так била, така жінка, же приходила, баба з села така і ходила по тих бабах і одбирала тоти діти. А так, жеби хтось в шпитали лежав, або жеби там шось з лікарйом або шо, або жеби лікар бабу видів, як ходит в тяжи, не там дітино, в нас билося навет не розібрала коло лікаря і не показала така правда. Нихто нич, била баба в тяжи і вродила. Єдна така но та од Гавриляків, она уж гмерла хиба, Фенна така била. Но то ей мама гродила ей коло Буківська, ішла з Буківська і х поли гродила, то било може з п'ет кільометрів домів. Гродила і взяла до такой запаски і принесла дітину домів і нич му не било, небійся і она пришла і нич му не било. А жеби там по лікарях або шо, я навет не знам»³⁸³. «Жінки роди приймали самі сільські. А були випадки, шо і була жінка і померла

³⁸¹ Анна Палко та Параскевія Скиба...

³⁸² *Українське народознавство*, с. 218.

³⁸³ Фенна Маркучак...

при родах, бо треба було дохтора, а така сільська жінка, як добре було всьо, то добре, а як вже було в когось погано, то вже она просто не могла помощи. А хіба на зло ше там шось потягнула дитину, чи шо неправильно як було шо там. Бо маю по сусідськи ше, як була мала пам'ятаю як була»³⁸⁴. «А пізніше юж била аркушарка на селі, єдна била, та якось ся там хтось вистарав, то уж била. А так, а така баба пришла так де бівше ходила юж таку бабу брали»³⁸⁵.

У народній традиції, здоров'я матері та дитини, після родів охоронялося при допомозі різних оберегів. Найбільш поширений - це зав'язування червоної нитки, що хоронило від всякого лиха³⁸⁶. «Як дітина била гарна, но то мусіли, (...) то якесь там червене стужча, (...) жеби шось там не дістало урок такий, бо то в нас казали на пристрість, так називали. Якби ся шось подивила, або шо, то в нас юж казали же очі дістає, же урок такий, же на пристрість дістали»³⁸⁷.

Важливим елементом було охрещення новонародженого. Для цього треба було закликати кумів, тобто хресних батьків, які в церковному обряді висовувалися на перший план. На Лемківщині був звичай просити тих самих кумів до своїх дітей, або перший раз чоловіка, а другий раз його жінку³⁸⁸. «Хресних (...) не вибирали з родини, з родини не. Зупелні обцих люди вибирали (...) за хресних, шо подавали до хресту, так. Тівко г неділю робили хрестини»³⁸⁹. «Несли дитину до церкви двоє кумів³⁹⁰. Але в нас кликали багато кумів, не якраз ті двоє, шо тримали, а ше зо дві три пари. (...)

І кликали, називалосі шо то куми, але головне було тих двоє»³⁹¹.

Згідно української традиції неприйнятним було піти на гостину після хрещення з порожніми руками. Переважно гості приносили полотно, хліб, цукор, яйця³⁹², або гроші. «Ті, вже прийшли з церкви посідали, то там приймали всіх, то клали на стіл тарілку пусту і ті гості кидали гроші для дитини на тарілку. Так, як прийшли вже з церкви на гостині і кидали гроші для малого³⁹³. Но забавлялися, співали та й пили горілку, шуткували»³⁹⁴.

³⁸⁴ Анна Палко...

³⁸⁵ Фенна Маркучак...

³⁸⁶ *Українське народознавство*, с. 219.

³⁸⁷ Фенна Маркучак...

³⁸⁸ *Українське народознавство*, с. 220.

³⁸⁹ Фенна Фенканин...

³⁹⁰ Параскевія Скиба...

³⁹¹ Анна Палко...

³⁹² *Українське народознавство*, с. 220-221.

³⁹³ Анна Палко...

³⁹⁴ Параскевія Скиба...

Куме наш, куме, великий видуме, що ж ти си задумав, що нас за куму взяв?
Співали сильно такі короткі лемківські пісні, всякі такі співали. (...)

Куме наш, кумоньку де маш голівоньку, де маш студеноньку, що ти нам
зачераш тоту горівоньку? То він в студні, казали, черпає і ставить горілку.

Куме наш, кумоньку покумалисмо ся, маєм по дитятку посватаймо же ся.
А в нашого кума мурована студня, не підеме звідси завтра до полудня.
Бо там в тій студні є горілки повно, не підеме звідси завтра до полудня. Пили
люде но так не напивалися, забавлялисє культурно так собі. (...) На другий день
вже не пили, бо то робота була в пою, то вже не було пияньства»³⁹⁵.

«Колискові співали малим дітям:

Люляй же ся, люляй сиві очка стуляй,
Стуляй до купочки, бо хотять спаточки.
Люляй же ся, люляй мій білий соколе,
Скоро ти виростеш, то підеш до школи.
Колисалам я тя і во дне і вночі,
Шоб я ся діждала від тебе помочі.x2
Діжду я ся діжду жалю великого,
Шкода, Боже, шкода колисання мого.x2
Колиш же ся, колиш колиско букова,
То ти виколишеш білого сокола.x2
Колиш же ся, колиш колисочко сама,
А я собі піду, куда буду знала.x2»³⁹⁶.

Похорон

За народним звичаєм, коли померла людина, родина та сусіди приходили
увечері до хати померлого і молилися за його душу. Приходив священик
і відправляв панахиду. На знак того, що в хаті хтось помер, на вікні вішали білу
перемітку, або на Лемківщині ставили на вікні запалену свічку³⁹⁷. «То но гвечур
так посходилися там люди і то. Похорон, било дуже люди, процесія ішла брали до

³⁹⁵ Анна Палко...

³⁹⁶ Анна Палко та Параскевія Скиба...

³⁹⁷ Українське народознавство, с. 227.

хати приходила процесія і заберали»³⁹⁸. «Трумну робили сами люде, не било купной трумни. І так по господарях, же кождий хотів мати в разі чого дошки на стриху в себе в дома, в разі, же якби хтось там потрібий, то юж кождий дошки мав то і сами сосіди, такий ліпший столяр, хтотам ся знав, сами робили трумну. Сами і на третій день ховали, тото само шо і ту, але дома лежали. (...) Но і ксьондз приходив до дому і похорон бив»³⁹⁹. У Нижньому Вислоці вірили, що щоб оберегти себе від ходження мерця, треба було йому всадити за обшивку і за пазуху насіння дикої рожі⁴⁰⁰. Людям, які курили, до труни вкладали тютюн та люльку, а пиякам горілку, вишнівку або пиво⁴⁰¹.

У народі по-різному поводитися при мерцеві. У деяких регіонах України справляли забави, це мало нагадувати людам, що життя далі триває і помагало розганяти тугу за померлим. В інших поводитися спокійно, молилися, читали псалтирі⁴⁰². «Г нас, я ти повім шо било. В нас таки молоди (...), то так ся юж тішили як десь хтось гмер, бо пришов там, перехрестивса там, отче наш шо і прикляк, і так ся виглуп'яли, несамовиті. Як, ах Боже кажу ти, же а так ішли, же я ся так нахилила і ту так як г нас називали: дупака били, то тому то не єден так, (...) но так ся виглуп'яли. Не било молитви ани співу, нич не било тівко кажу ти жарти таки то так ся, о підеме на, світити в нас казали, світити но, але як хто гмер, то но ідеме там но. Так ся тим тішили шо аж. Тото г нас, то так било. Но і то, я як тепер нераз мисьлю, а єден такий уж бив, (...) і уж шось зачав приносити там, та як апостол залужми, уж трошки там зачинав читати, то таки люде тоти молоди, то таки зли били, бо їм перериват в тім, бо юж там знаш шось хотів прочитати з чогось і то, і то юж ся тим молодим не подобало»⁴⁰³.

«На похоронах співають жалібні пісні, (...) жінки співають пісні похоронни. Як є так, шо помер в неділю чи на який день там мрець помер то на той співають:

В неділю раненько церковний дзвін дзвенів,

Він сумну новину всім нам сповістив.

Померла людина, що з нами жила

³⁹⁸ Фенна Фенканин...

³⁹⁹ Фенна Маркучак...

⁴⁰⁰ J. Falkowski, B. Pasznycki, Na pograniczu..., s. 79.

⁴⁰¹ Ibidem, s. 78.

⁴⁰² Українське народознавство, с. 227-228.

⁴⁰³ Фенна Маркучак...

На вічний спочинок від нас відійшла.x2
О Боже могучий ми просим Тебе,
Прийми тую душу, котра від нас іде.
Отвори ворота до раю небес,
Щоб колись воскресла як Христос воскрес.x2
Маріє Діво ми просим Тебе,
Прийми тую душу, що від нас іде..
І такі співають, і Пращай душе:
Пращай душе в останній час пращай над гробом нині.
В далеку даль іду від вас, лишаю жаль родині.x2
Простіть мені бо може я вже що зробила злого,
То ви за все простіть мені за душу моліть Бога.x2
Моя судьба вже кличе мя в далеку даль в дорогу,
Бо лиш одна є ціль життя вдати душу Богу.x2
Лети душе в далеку даль дорога там безпечна,
Там вічний і блаженний рай свята жизнь безконечна.x2
А стару таку пісню, то ше співали мама мої:
Пам'ятайте християне що ся з вами потім стане
По смерті всім по смерті піти треба чи до пекла чи до неба на віки.
Єст то правда неодмінна для всіх одна і невінна навіки
Чекає нас всіх дорога така єст то воля Бога на віки»⁴⁰⁴.

«Але давно, Боже єдиний, Боже а се мій тато казав а таке шось (...).

Били на вечурках в жида там но так бівше хлопів їх там насходилося. Но а єден, то біла в нас на цмонтари така маленька костниця но як то кажут, в нас називали як но тиж костниця, в нас костниця. Но і казали і там бив хлоп такий бідніший який шо го в дома не тримали тівко там вивезли, на другий день мав бити похорон і він там лежав. І там єден такий мудрагель каже: а я ся його не бою. Я о дванастій годині можу піти до костниці, я ся його не бою. А они кажут му так: так иди, але возь такий великий цвяк но воз но, і каже, вбий в трумну тому ти будеме вірити шо ти там бив, же напевно бив в тій костниці о дванайцетій. І він дітино як пішов і дали му той гвізд, а мав таку на собі таку чуганю, такий плащ, такий вовняний,

⁴⁰⁴ Параскевія Скиба...

як то г нас давно носили. Як так махнув і прибив собі той плащ так до трумни. (...) І найшли го рано його неживого на тій трумні, того приятеля, кавалер ісі бив. То се о тім тато повідали і нам дїтьом наказували, не руште мерця помольте ся за ним, а дайте йому спокій, нич з ним. І він ся бояв же він го хопив за руку. Він си не приставяв того, же він прибив плащ, він ся же то він го хопив за руку і на тій трумні рано го знайшли неживого. (...) Наш тато нас так щіли не треба вмерлого рушати, бо помер помоль ся за ним і зроб тото шо ся належит»⁴⁰⁵.

Народне лікування

Давніше, коли ще не було лікарів, або до лікаря було далеко, люди самі пробували себе лікувати. Народна медицина виникла ще в доісторичні часи. Вже тоді щоб перетривати людина була змушена винаходити різні засоби для лікування різного роду захворювань. Основними тодішніми ліками були рослини, а головне - трави, які у великій мірі допомагали видужувати⁴⁰⁶. «Там, люде, сами себе чим лікували, голова боліла - ніхто таблетки не пив, клали до голови листок з капусти, то бурак червоний о же той на борщ прикладали і так проходило. Бараболю сиру прикладали, но а як вже заслаб дуже, то вже в місті був дохтор, але дорого приходилосі так само люди гроші так не мали, приходилосі дорого платити, то вже хіба шось таке вже сильне. А старого хто там лічив, старі жили все одно довго, хіба вже як молодий захворів⁴⁰⁷. Горло боліло, то відмовляли⁴⁰⁸. Просто були такі, шо казали, шо то порохавка горла, треба відмовляти. Так компрес, обвинули шию, но меду казали (з'їсти – К. К.). Вівці тримали, вовною обвинути горло, бо то во і так лічили себе⁴⁰⁹. Лоєм овечим пили, чи гусячий смалець і так лікувалися⁴¹⁰. Як юж тя горло боліло, забили куру овинули фляками, но і таки били ліки⁴¹¹. Як хтось мав якусь рану на чомусь, то купляли в місті якимсь чимсь замащувати, шо там якусь масць давали⁴¹², чорну масць таку, як вона сі називає⁴¹³. А куроста була⁴¹⁴, сверблячка така⁴¹⁵.

⁴⁰⁵ Фенна Маркучак...

⁴⁰⁶ *Українське народознавство*, с. 176.

⁴⁰⁷ Анна Палко...

⁴⁰⁸ Параскевія Скиба...

⁴⁰⁹ Анна Палко...

⁴¹⁰ Параскевія Скиба...

⁴¹¹ Анна Стефура...

⁴¹² Анна Палко...

⁴¹³ Параскевія Скиба...

То було горе, як сі кинуло на народ, то то було так само. То переносилосі по руках, найгірше по руках, а ше, як до школи діти ходили. А свербіло сильно то всьо в тім мучилосі, так само якусь масць купляли, казали якусь чорну масць купляли. То казали дітям іти, та як літом на росу, на траву качатися по росі голим, шо то воно шось помагає. Якось воно се то позбуло десь потому.

І куска була, вош. Ше й ту ми приїхали і ту люди мали, довго ше. (...) А ше найгірше фронт, солдати бідні змучилисі, полягали спати, а воно не може, воно би спочило, а воно його мучить, то є свої люди як не було. Де то, чого воно так було другі прали, но не було такого видно мила, такого мощного, щоб воно то з'їдало, я так думаю»⁴¹⁶.

«Били таки, як знахори, шо ся трохи знали, то зіллям на таке як ружа така на носі як боліла така біла червена і не било лікарів навет. А били таки бабці, шо знали, то брали якесь предиво там обложили таким тим і на тім спалювали і пізніше то перейшло. А били таки самоуки, таки шо били в войску санітаріюшами. Знали ся і до кони до того і сами давали си ради тиж, потрафили навет руку зложити. Та як наприклад, там било пукнене уставив до того, з дерева кору таку уложив в тото і тото ов'езали і так тримали через якийсь час. Часами било так же ся криво трохи зросло, але било так, же і кісьць біла ушкоджена. (...)

Люди босо ходили, п'ету мав таку як копито тверда і як ти терно впакувало чи шось пізніше ся зберало, то на пальцях ся ходило, в ночі спати не ішло, то навет кровське гівно. І під тим тота скоро так зм'якла і било лекше. (...) Ой, як то било, і на єдній ся зберало і на другій, а треба било босо корови (пасти), а било коло нас таке терня, шо терки роснут таки, десь там впалося чи ту, чи в лісі, босо ходилося по лісі, бо там ріжне ріжджа і то. Бабця такой масти зробила жиби тото повитігало так як ропа. (...) То робила з того: зо сьверка живиця і воск і трохи масла, тото розтопила і она ся зробила така масць. Чути било том живицьом і витігало, гоїлося, а тоту ропу витігало так, же очіщало так. (...) Як ся зберало на носі, чи шо там жиби ту ропу витягло. Бабку з того, знаєш така (рослина), до сметани, до того і приложили і она так під бабком тото тіло ся таке м'ягке робило»⁴¹⁷.

⁴¹⁴ Анна Палко...

⁴¹⁵ Параскевія Скиба...

⁴¹⁶ Анна Палко...

⁴¹⁷ Михайло Капелюх...

Бували люди в селі які вмiли вилiкувати через замовляння. «Била така, же не раз i там дялося. (...) Ёй називали Шеремитиха. (...) Шеремитиха так казали до неї. Но i мiй тато охрестив першу дiтину в недiлю, а в понедiлок в штирнайцетiм році його взяли на фронт. I як він по двох роках дiстав урльоп з фронту з вiйни i прийшов додому. I та дiтина сидiла, но i же то якась барс гарна дiтина но там не знали. I він но казали же, же дiстав як тато на нього перший раз ся подивив i оно вiдразу захворiло, в нас казали, же то дiстане очi, такий урок, в нас казали на пристрiт. Но шо ж но, а пiшли до той Шеремитихи, шо ёй називам Шеремитиха она пiшла якись там отворила книжку чи там карти, бо я юж ёй не пам'етам. I повiла мамi так: знаш шо шитко ёй i повiла, же твоя дiтина хвора i то i там ест дерево i там ест студник з водом iди до тої води, до того студника, вос собi води i вмий тоту дiтину трий рази i так ... Но i мама прийшла доми. Но Боже де ж того дерево є, но де то вода... i так ткала полотно за тим i так сидiла i думала де то. I прийшло їй на дум, же там є така яблiнька на луцi, на такiм тiм, пiду я там, ци то там. (...) I взяла той води i тоту дiтину, в тiй водi мила дiтину якби руком вiдняв. Так так вiдразу ся стало здорове, то знаш то можна i так казати. (...) Але мама се о тiм повiдали, же мислили же Шеремитиха тiй дiтинi допомогла.

А раз iсi, (...) то било перед, а i тиж до неї пiшли. Перед весном то било. I мої тато i з таким сусiдом, він ся називав Мойсiй i а ту, тадий плинула вода а їх било лука, i тота вода, перед весном било, бив снiг, i вибивала пiд їх луку так же была би ся зосунула в нас лука. Но i они шо, пiдут до лiса, зотнут два таки якись дерева i положат i та як би о той ходник знаш жеби вода оберталася дальше, жеби ся не пiдбивала пiд луку. (...) Но то Мойсiй своє забив так глибоко палями тоту, вершка такого, деревину здорову прибив, а мої тато то юж ниже, то же то вода не возьме. Як то, як він пришов доми, а мав хлопця два роки старшого од мене. Тiй дiтинi ся шось стало, пiд столом но не знати шо шалiє, втiкат, боїтся. То є дiтино правда то така правда якби тепер ся то дяло, бо то си мої родичи потiм оповiдали, а i його родиче. Но i шось ся стало шо тiй дiтинi вискат плаче. I пiшли до той Шеремитихи, i она му одразу повiла: знаш шо, ти шось гнєськи нарушив, якусь землю. I повiдат: iди то направ, бо ти шось там зроб, шось зопсув, він пiшов витяг тот паль з води, з того дерева i дiтинi якби руком одняв. Якос ти она казала, же якогос шатана нарушив, она то так назвали, знаєш то тим пальом таким. (...)

Но і тота Шеремитиха вилічила і одразу помогло. (...) Давні лікарів не било і тівко то сами люде такима тим лічилися. І били таки...»⁴¹⁸.

Люди знали також свої способи на лікування хворих тварин. На курділь треба було натирати сіллю і ганчіркою, а пізніше жиром з пса або тхіра, потім «медом помастити зверху або з лену олійом. Файни на курділь»⁴¹⁹. Загальним ліком на хвору худобу було «заливання священином» (свячена вода, або помії зі Святвечора). Натирати хребет деревним спіритусом і «ставити гвоздики», які приносили з Галамуци до грудей, ніг та хребта. Треба тримати тварину у теплому⁴²⁰.

⁴¹⁸ Фенна Маркучак...

⁴¹⁹ J. Falkowski, B. Pasznycki, Na pograniczu..., s. 25.

⁴²⁰ Ibidem.

Розділ III. Воєнні спогади

«...Я виїхав то я мав тринадцять літ...»⁴²¹.

Підчас війни до хат приходили партизани, дещо поїсти, загрітися, відпочати. Тоді жінки шикували для них якісь страви «стиранки зробили і картофель і того, до жорна шось там і занім в ліво в право накрутили, а они си шили, зошивали, сушили коло пеца, бо в нас били пеци таки. А ми чекали, а нам давали патрони чістити, чістити зброю таке інше хлопці. Як юж прийшли я дав цинк сусідам тим моїм колегам Завади таки і Бетлеїв і то, бо ми знали же як си з'їдят, одпінчнут будут співати партизанцки пісні, так же я партизанцки пісні праві же всі знав»⁴²².

«Партизанів, пок люди були українці, то їх годували, а потому вони мусіли розлетітися і то з такою політикою, був приказ сталінський приказ. Сталін сказав розлучити, шоби не мали чим жити. А побили кілько. (...)

Після нас, там ми приїхали, то коло нашого ліса в таким потоці, так навіть в нас казали, якщо десь річка така невелика такий, то казали потічок. Там ше ся лишила дівчина одна з нашого села і там були ше хлопці якісь партизани бо мали криївки такі схрон мали свій і поляки на них напали і там їх. Они сами си побили, бо они вже не мали куда як їх окружили і вони ше сі побили сами. То ше пісню зложили таку. (...)«Там у лісі на полянці стояли повстанці». Я як почула як заспівав той артист по телевизору ту пісню, я просто та як би там була і то всьо виділа як воно було»⁴²³.

«Било так, підчас війни, то жидів всіх вигнали поарештували, а били ісі таки шо ся укривали там в стрика на Словаччині. Но а тато ходили там до стрика так потаємні, бо якби хопили німці, то там тиж би то, але так покрійому. Но і там ся умовили жиди, бо стрико не зрадив їх, они приходили ту до стрика. А ісі тоти жиди шо там зо Словаччини забрали ту до Польщі, то в Добромілю били там огорожени кольчастим дрітом, там они били незнаю чи з два тигодні чи, більше там они їх тримали. Так же тато два рази пачку передав. І від тих жидів дав так як поквітованя, чи то отримали. І той начитель мав ся женити, а то підчас

⁴²¹ Михайло Капелюх...

⁴²² Там само.

⁴²³ Анна Палко...

війни було трудно о всьо, то не було же то матеріал або то. І той жид дав на убраня йому, тому професорови і для тата на два убраня ісі ту на Заході смешили тоти убраня з матеріалу, і мамі машину. І (...) ніс на плечах тоту машину, раз машину і ісі там шось, а другий раз тот блят, тот підніжжя. То мама ся так тим тішили, Боже же би ся ніхто ничім так не тішив. Мама шили сорочки а таки для кавалерки на тим блюзки інши таки. Но і як перший раз тато пішли до того професора, казали така і така справа, бо знали же він там їздит, (...) і він ся згодив. Його там не тримали, не того і він передав тим і остатній раз юж бив, юж їх забрали, то хиба третій раз. Але так же бив контакт.

Ой тато ся наоповідали тиж, там Боже. Нераз мама, бабця там жеби ісі раз вернув, то бівше не піде, а тато приносить повний міх паперосів зі Словації, (...) но і через ліси. Через тоти Бескіды, тівко ліс не бив такий густий зароснений, тико бив трохи рідший, бо то люди ходили і пасло ся там і знали стежку як вночі іти, так жеби німці ся не того.

А раз німці так гнали і пес і пса десь там голузьом як далеко били десь го там гдарили так же той пес юж далі не летів. Але так бути били розмочени, розтого, (...) то юж та як боса нога една біла, вилізла з того, а тато, а ісі сніг бив такий якийсь аж кров ішла. Боже, юж казали бівше не піду, бівше юж не того, но і хиба бівше юж не били аж по війні»⁴²⁴.

«Но а в нас, на другому селі від нас розказували як поляки вигонили і прийшли до священика до хати. То було по тої стороні село, чи то була Воля село називалосі і там так само священик з жінкою втікли з хати, а лишилася дівчинка мала в хаті. І прийшли і єї стріляли ту дівчину, але вона взяла образ Матер Божой і вона заслонюваласі від кулі. Куля, но розказували люди так я чула, я не бачила но, уна сі заслонювала куля єї не брала, втоді витягнув багнета і проколов ту дівчину. Були чуда, були чуда.

(...) Ті шо нас ше тоді, того дня не вигонили но переходили через село, але люди вже, то било на весну, люди повтікали з худобою до ліса, бо були в полю сіяли орали, тоді повтікали до ліса. А я була в дома і мама старша сестра ше від мене і з татом прийшли. Були на полю і так само пішли з сусідами до ліса, а поляки ішли так о як шнуром їх армія ціла на кони каштановим, а ти решта фірами роверами і до хати прийшли. Той каже: Daj matko mleka, то якись гуся там

⁴²⁴ Михайло Капелюх...

маленьки ходили, а ми іши мали маленьку дівчинку мама на руках тримали і прийшов до мами і каже, еден каже: дай млека, другий каже: *Czego matko nie uciekasz do lasu?* А мама каже: *bo się boję*. Бо, каже: шо б'єте людей, чого я буду тікати, я ніде не тікаю, я маю діти мали. А ми *ubili księdza* в Команьчі і спалили. То вони розказували як то було потому люди вже. Прийшли до хати і ксьондза забрали до церкві, шоби відрік сі Христа, шоби плюнув на Хреста, а він як законнік був, то він того не зробив і вони привели його назад додому. Жінка сі сховала, втікла, бо вже виділа, шо край буде, діти незнаю чи не мали, ніхто не говорив про дітей. І вони привели його до хати, хати були деревляни в нас зав'язали з ним двері, чи як там, обляли бензиною і він згорів в хаті. Згорів. А тоді як то вже нас вигонили і а поляк, в Команьчі був поляк, люди просилисі шо був він головою та як райони, то взелісі люди, шоби шось він поміг навіть складку складали і везли йому шоб він давав якусь просьбу десь, шоб нас не вигонили шоб лишали. І ата його жінка того голови району, вона сама його просила, бо казала снівсі ей сон такий, на тому місци де той священник згорів на тому подвір'ї, шо виділа розп'ятя Ісуса Христа і дуже тяжкий сон мала. І она тиж просила свого чоловіка, шоб він може шось поміг, він не міг ніщо помощи. Він хтів він не був протів але. (...)

І зара після того, десь за тиждень чи за дві неділи і вже як напали, окружили, захватили десь два чи трий кілометри села більше не було кулеметами і *Zabieraj się*. То пам'етаю, ми рано в понеділок всьо люди з домів зерно повиносили на загороди там позакопували в скрині ту де хто міг. Но але весна каже шоб но посіяти, бо як будуть палити як то шо посіють, то ше і будем, може не виженуть но тай позбираєм. В понеділок рано повставали і вже наклали на фіру бараболі і підем садити бараболю. Дали мама їсти беремо і тіво, а поляки відкриває хату з карабінами: *Zabieraj się*. А я ше мені було вже тоді девятнайцет років, я кажу. То було в сорок шостім. (...) *Zabieraj się!* Я кажу де, *Na Ukrainę, tutaj nie twoja ziemia*. І так до хліба до того і забирають спід рук шо попало і так людей вигонят і так. Ой страшна подія, голий, босий, простоволосий. Нічо не можна було взяти, перед тими Бандерівцями люде хліба собі не спекли, бо ті боронили їхати, казали шоби не їхати як зобачили же хтось спік хліба, хочеш їхати на Україну до червоного Сталіна, хочеш на Україну до Сталіна червоного? А ті вигонят на *Ukrainę tutaj nie twoja ziemia*. І всьо і такі чуда були ой ой.

А перед тим мене саму, то ше було якраз, якраз тоді, як ті поляки приїхали в селі лишлося тихенько в неділю рано кажут вже нема, тихо в селі треба іти шоби з ліса ішли додому, чого будуть в лісі з худобою з кіньми. Там вони цілу ніч і голодни в лісі ночувати. Хто піде, Ганя біжи най прийдут ду дому. Я пішла і там стала на такій горб над лісом і кричу, вони сі обізвали де там, кажу, ходіть до дому бо нігде нікого нема вже ходіть до дому. Тато прийшли і сестра а ми мали фронт, нам забрали два коні. Той як фронт проходив фронт то рускі відв'язали. Тато прив'езали в корчах і ті коні пропали. Лишила нам ся одна коняка, за німців мали чотири корови, дві корови. Взяли, лишлося дві корови. І нема, ми ходили шукали того коня і не здибали, одна коняку сме знайшли а тих два пропало. Був такий лошак два роки і кінь такий сірий. І поле є нема чим робити. Тай так зробили тато, іши дві корови було ярмо таке і тими коровами орали а тою конякою одною волочили і з тими двома коровами і з тим конем були тато там в лісі і сусіди були. Прийшли додому неділя тай лягли собі спати тато і сестра, а мама там ходили ше шось зробили, ше та менша дівчинка ше там шось помили, чи ше брат був невеликий їден і я ходила так по дворі. Ідут три поляки нігде нікого ідут три поляки до нас і просто ідут до стайні, а я думаю шо схочут коня забрати, а шо ми будем робили. Та й вони подивилисі в стайні і пішли дальше. А я думаю, а хомот, в хомоти в нас запрегали коні колись бо тут шлеї таки а то били хомоти з тим во. Та я пішла сховала хоміт під жолоб закрила соломною, а до хати не пішла мамі нічо не кажу а пішла до сусіди і так шо мені через вікно видно як они ше раз прийдут, а може не прийдут. Дивлюся ого пішли знов, пішли до стайні нема в шо запрегати коня тай ідут до хати та й кричат до мами: Oddaj chomot, oddaj chomot, мама не знали де тіво, а я вже дивю сі шо вже край біда та й я біжу та вони кричат: Ганю може ти знаєш де хоміт? Я іду а він мене іши так злапав з-заді і каже: Zaraz cię utopię w tej gnojówce. Так коло стайні гноївка була, Cię utopię. Пішла віддала той хоміт вони запрегли того коня над річку і там дорога була і там мали ше одного коня там мали якісь кожухи якісь телята пограбували де шо, нема більше ніде їх іно трьох, і нічо не кажуть де вони поїдут. Я питаю сі куда ви поїдете? До Буковска. А Буковско містечко наше було недалеко. Та я думаю, я з татом нераз була в місті та я їду з ними, вони собі то заберут а коні я прижену назад. Я кіньми вже робила, а то била коняка така спокійна. Ше і сосіда вийшла і свого хлопця посидала я кажу на шо, і бо її коня взяли, та я сама поїду, а вони нічо не кажуть. Chcesz jeźdź. Приїхали на друге село а в тому селі там вся

армія що в суботу їхали через наше село і так за лісом через річку. А там всьо в тому селі, церкву відкрили рабуют, старшина на кони і та й і ту всьо. І там ше є два дядьки з того села і одна дівчина. Там вже зібрав старши на дорогу вишнурував то всьо і вже їдуть так за село на таку поляну, а за поляною ше ліс є в лісі, а вони мають з собою п'ять молодих хлопців арештованих. Таких маю я прапора маленьким виділа бо німці приказували на домах чіпляти маленькі прапори синьо жовті, а такий з кутасом великий тримає оден, побити ті люде такі нещасні, бідні. Тримає того кутасика в зубах кров тече з обличчя, падають. Пішло сі через ріки там оден хтів втікати злапали б'ють, приїхали той віз на те Буковско недалеко вишнурувалисі на дорогу, старшина поганяв на кони тудасюда і не їдуть тудасю. Їдуть іншою дорогою до Сянока. Виїхали там вже польські села вже самі поляки і тих людей б'ють. Стали на дорозі, їм давали такі каміня великі в руки тримати догори руки, а по локтях кольбами били, вони падали до землі, падали до землі. Там дівчина одна ше була з кіньми і каже, так шось скривилася плакати захтіла, оден подививсі та й: *Czego ona płacze daj jej raz niech płacze, nie ma czego płakać.* Я думаю, Боже хочби не заплакати, бо зараз поб'ють нас ту всіх. Приїхали на друге село, польські знов там стали, там коло криниці така копана кругла же воду качали. Знов там б'ють, ллють на них воду і знов б'ють їх тими кольбами. Ой горе як ту сі було тяжко дивити, най Бог боронить. А тоді вже прилетів старшина, каже: *Dajcie spokój, nam trza żywymi dostawić do Sianoka.* Они ше в них мали якийсь допит взяти щоб вони сказали з чим они зв'язані де є їх організація і так тіво. І то ми так їхали. Вже під вечер вечоріло, вже чуть було ше сі було видно, той віз що я з ними їхала тими кіньми шось колесо се розсипало, они мали і воєнни фіри свої. Спинили воєнну фіру і перегружують той товар на свою воєнну фіру, а ту вже сі робить темно. Та я з воза і хочу іти до тих дядьків, я вже сі бою бо ніч їх трьох і же висіли серед дороги, далеко від людей. *Gdzie?* Я кажу до тих дядьків я з ними поїду. *Wróć się bo zastrzelę.* Пішов відчіпляє пістолета і пальцем рухає, я ше раз гляну. *Wróć się bo zastrzelę!* І шо я ся лишила сама не застрілить мене, але я сіла до рова і так в рові сиділа довго сиділа і думаю. Коні знаю шо пропали, а сама, як я сі верну, я звідтам дороги не знаю, я звідтам не доберу сі додому ніколи. Але шо й так там нагадую собі, ага по тій дорозі ми їхали, а там поїзд їхав, а там є такий міст, такий шо там через него поїзд проїжджав іду під той міст і буду наслухувати як там тих буде вертало назад, казали шо до Сянока чотири кільметри і я вибіжу по скарпі догори я чіпляюсі

тих дядьків, а вже темна ніч і я їду з ними додому. Але всьо в думці з Богом. Думаю шо. І так довго довго не було ні чути ніякої фіри. Вже далеко чую, вже чути вже їде їдна фіра, друга, третя та я тоді біжу на горбок залапала вже крайню фіру. Дивлюсі, ого то не ті, оден кінь, віз інакший, але той дядько останній третій замітив, шо хтось біжить і звільнив коня. Но а я вже нікуди не тікаю, я вже так їду лапаюсі до воза і сідаю. Він сі придивляє: Kto to, kto to? По-польськи, але розумію всі і я кажу їдьте я вам скажу по дорозі, а він каже, я кажу но їх називали переселенча акція, кажу забрали з кіньми і тут мене відігнали коні забрали. І зачала плакати. Nie bój się dziecko będziesz żyć. Мені було дев'ятнайцет але він там знав чи штирнайцет чи ківко. Каже: Ty by mnie nie zdognała ja dumam co to moja żona, ja mam taką małą żonę. І тоді він вже не здоганяв тих попередніх два дядьки, бо він вже сі сам бояв а хтів мене спасти. І їхав си помалу розпитував шо я розказувала як то шо сталосі. І взяв мене до хати і мене сховали на пец, такою ширмою заслонили і каже щоб там тихенько була бо може ше хтось прийти до хати. Якби сусіди знали шо я тебе сховав нас би всіх побили, бо ти українка, каже, ти считаєшсі бандеровка. Я їм пояснюю шо не, шо просто так забрали нічим я не займалася ніяким нічим. Śpij dziecko nie bój się ja tebe utram zbudzę. Раненько ше но чуть заширілосі, запрягає дядько той знов коня свого, кладе солому садить жінку коло себе, а мене в солому як порося ховає і везе мене далеко по цій дорозі де я буду знала вже з якої дороги додому на свою сторону. І так їхав, їхав, а тоді відкрив і каже: там вже дядя оре на полю він вже знав шо не поляк, а вже село таке Токарня була. I biegiem nie oglądaj się tam spocznieysz. І я так там прийшла коло того дядька і сіла посиділа відпочила, а тоді ще до дому було, ше через ліс через поляну ше один ліс аж на наші поля. І всі казали, шо Ганя вже пропала. Ганя до нині ісі є»⁴²⁵.

«Стрико мій мешкав з нами, потім го зяли пішов до партизанки. Він бив на Чехословаччині хотів ся зістати але ся не зістав. Пішов до партизанки і г Вислоці го забили, там прийшло войско, тота пйосенка є:

Двайцет штирі ся попали в Сяноці їх катували,
А три друзі ся попали сиром земльом присипали...

⁴²⁵ Анна Палко...

Но то там згинув мій вуєк і двох з Прибишова. Прийшов чолг, але вуєк пришов до нас і каже до мами: Марись звар пирогів прийдеме з колегами на сьніданя. Но і мама з Євком наварили пирогів, хлопи ся наїли, пішли і там били їх сусіди мешкали і порозберани били. То я тівко пішлам, а мі ся тодй сніло, же мі з пальця ту кров ішла. Я тівко пішлам там, они ся збирали, я вийшла ту, а ту чолг так під липом і стоїт чолг. (...) Фенканин там стояв на стійці і хиба заспав ци не чув, бо він трохи не чув, він бив глухий. Він ся моїй мамі тлумачів, же не чув, бо коло нього бомба хпала. Но і чолг поїхав, а они ісі били порозберани, зачали ся сами вуєк мав РКМ з таким Максимом шо в Вислоці бив. Но заки ся позберали, вийшли троху тівко на то на таку крижову дорогу і там зачали втікати, а зачали прати вуйка забили і трьох, а решта того похтікало того решта. Незнам ци бив Михал ранений, не бив, а вуйка забили. Вуєк як ішов так під гору так хпав стрілили до нього і хпав в долину. Я полетілам там тай приходжу, кажу мамо вуєк не жиє, но нежиє. І поховалисме там г нас г Вислоці, трьох їх там лежит, коло церкви»⁴²⁶.

«Хто не хотів бути насильно вивезений, утікав у Бескидські ліси, покидаючи свій дім і господарку напризволяще. Люди брали тільки худобу й гнали та ховали її в лісах перед ненаситним оком ворога. Так за короткий час зібралося около 3 тис. людей в лісі головно з Віслока Великого та з сіл Токарня, Горб, Ославиця й інші...

Пам'ятаю, що 10 березня 1946 р. ще лежав на полях і в лісах сніг. Вартові, що держали варту по довколишніх горбах, затрубили досвіта в роги. Як за давніх княжих часів на Лемківщині, так і тоді лемки виробляли труби з великих рогів бика. Голос труб вартових означав, що наступають червоні опричники, поляки, москалі! Те червоне військо їхало на конях дорогами, що вилися поміж рогами та сполучували села з собою. Воно мало наказ забирати людей у ясир і насильно гнати до ССРСР. Коли декого військо допало, то всіх постріляло, а ранених покидали в корчах напризволяще...»⁴²⁷.

«Ту били каплички (...), ту нижей. Ту всьо юж виїхали на Україну звідти і ту до той каплички, (...) де Леспедар (...) і ту стріляли до українського Вога, тоти

⁴²⁶ Анна Стефура...

⁴²⁷ С. Барняк-Бабец, «З живого пекла на волю», *Лемківський календар 1996*, с. 19-20. Пор.: *Лемківщина...*, ч. I, с. 249.

шо нас виселяли. А єден на другого там кричав: ти дурню, то тиж били таки ружни»⁴²⁸.

«По війні наша хата ся спалила. Ми зістали, нас зістало четверо мій тато, мій брат і я і мама. Мій брат ся забив міном. Гледали там вишукували міни, вишукували таки міни, я там тиж билям і випалювали і штирох одразу ся забило хлопців. А єден в Сяноці помер. (...) Другий брат мій пішов до Франції і не вернув. Тато помер в сорок шестім році. Но ми зісталися тівко дві з мамом.

Ми не мешкали в себе, ми мешкали г моєй мами стрика, Панько такий бив з Завадів і ми там мешкали. Не малисме поли нич таки сме били бідни. Не малисменичого. Корову нам руски забрали, кобила здохла, пару курок било і тоти курки десь пропали. Ми безничого зістали. І пішлисме там до того стрика. Ми ісі мешкали г нашої цьотки, але там тиж била біда не било шо їсти ани нич, потім пішлисме до того стрика і в стрика сме мешкали допоки ся мій брат не забив. Як ся мій брат забив так мій тато юж там не хтів, бо він ся з їх кіньми забив. Мій тато там не хтів бити. Но і пішлисме там де ми мешкали там до Стирчаковой. (...) Мама потім зачала ходити на чехословацію, привозили збіжжя і юж нам било трохи ліпше. Но а потім сме мешкали в той Євки. Но і виганяли. Приходили в день, но трохи приходили. Хліб спекли і до ліса і до ліса, і там в лісі сиділи, но а ту пуста хата била. Але перед самим Великодньом ми так били дома. Бо мій тато помер перед Великодньом, мій ся брат забив по Великодни в сорок п'єтім році а мій тато помер в сорок шестім році. Так же брат ся забив в Квітну неділю, а мій тато помер в Провідну, зараз по Великодни. Рік по браті. Бо тато страшні ся за тим хлопаком, бо барс го любив і він ся забив і переживав. Але мій тато ісі мав в собі перед з австрійської війни одламок коло серця. Но і так лежав і захворів і в сорок шестім році помер. Но потім втікалисме до ліса, просто треба било. Втікалисме до ліса, в лісі сиділи но і ту де хто десь ся зірвав несли хліб, спекли хліба. Пішлисме раз дівчата до Яслиськ по сіль я і така сосіди. Злапали нас поляки, (...) ми ся так бояли же нас піб'ют але нас не побили. Забрали нас там до села і я так ні, але тота моя сусідка била і мусіли ладувати солому, наладували солому, нвладували зерна но і пустили нас. Поїхали до Яслиськ, а нас пустили. Но і потім так билисме до Зелених свят. До Зелених свят ми били в лісі, але ми на Великодни свята з мойом мамом били дома, як мій тато помер, бо треба било там,

⁴²⁸ Михайло Капелюх...

но не ішлисме до ліса тівко поховали тата но і там билисме дома. І на Великодни свята, ідут поляки. Но та й шо. Паску мама винесли догори десь сховати та й ішли по сходах по драбині та й хпали, хпали з драбини. Но і ми сиділи, а потім юж мої мама кажут: то не моя хата, чого я буду хати пильнувати ідеме тиж до ліса. Та як сме пішли на Великодни свята, так сме вийшли з ліса на Зелени свята, тівко сме сиділи. Хто де побіг домів там мама хліб спекли і назад до ліса. А на сам Великдень як тодий то так било. Прийшли поляки, пришло войско з Бутівска но але ми мали таке, мама мали такий документ мойого тата, бо тато бив перед війном на австрійській війні і мав папіря. Як хтос пришов, то зараз: Gdzie twój mąż? Gdzie twój brat? А мама мої: сина не мам син в Франції ест, а еден ся міном забив, а mąż, tu dokumentu. Показали тоти документи, а тодий уж нам нічого не робили. (...)

Но і потім як сме юж пришли домів на Зелени свята но і осадилисме ся там в сосіда хаті. То ісі било не так то ісі било іначей. Нас ісі везли на Чехословацію. Пришли чехи і давай же нас заберут на Чехи. І люде всі позбиралися, добре підеме на Чехословацію, бо не хотіли до Росії на Україну іхати. Провадили нас на таки луки і керують ту на Риманів. Єдни ту на Поллату, а други на Риманів. І пришло войско руске, ту з той сторони польське а з той руське. Матко Боска, страшні плакали люде, так на тих луках люде плакали, же сме мислили же юж то там нас до Росії на Україну. Но і потім войско пішло ісі на Чехословацію, чехи нас зрадили. Пішли там, пришли другий раз но і повіли: Idźcie gdzie chcecie. Хто пішов на Риманів, на тоту сторону, то юж не вернули, бо зараз там стояло войско і забрали. А ми ту на Поллату до Команчі, то ми ісі пришли, ми не мали ани, тівко пішло на чийхсь возах наше то всьо. Зісталисме ся в Калиновій і билисме ся зістали в Калиновій але Ганя плакала за сосідами. Я страшні розпачалам за сосідами. Но і на другий день ми переночували там в Калиновій і пришли наши сосіди і сосіди кажут так: Там нема шо вертати до Вислока. Там дес не якийсь кіт по селі ходит і стари люде били там, там нема шо вертати. Но та й давай ми з тими сосідами, а тота сосідка мала двоє діти двоячки. Боже, цілу ніч плакали там на Радожичкій горі. Но а мої мама і я могли ми ся зістати на Чехословації, билосме ся зістали, тівко про мене, бо я за людьми. Ми пришлисме на гору до Радожич но і там ночувалисме. Але нас войско не провадило тівко сами, і тоти сосіди наши (...) і они били, і они ішли. Але они юж кажут з Радожич не підут тівко підут юж на Україну. А мої мама стали кажут: Ганю я ісі підут

до Вислока, ци є хто г Вислоці ци неє. Пришли мама до Вислока, Васькови, Німцови, тоти наши ціли сосіди там г Вислоці. Мама кажут: Ганю підеме. Пришло войско, мене войско злпало но і до Команчі. Але бив такий, шо г нас бив і видів мойого тата і приходит і: Pani tu? – No jestem tu. Били люди і людиска. A czemu pani nie zostaje? – Panie, a co sama tam zostanie. – Pani, nie będzie pani na tej wiosce, rójdzie pani se na drugą wioskę. Так їх дорадив. Но і пішов з мамою до старшого. (...) Но і припровадив і каже: Та pani miała męża wojennego, a syna nie ma. Но і пустили нас, но і пришлисме тодий домів з той Радожисцкой, Радожичка гора била там, а тоти наши сосіди поїхали на Україну. Ісі нам дали кліч до своей хати, ісі шос хотіли там, они мали дес шос сховане але не повіли, а они юж поїхали. Двоє дітий мала, ночами тоти діти плакали, тоти двоячки но і они поїхали. А ми ся зістали, ми ся вернули домів. Но сілисме си до той хати, до той сосідской і Мирли з нами сіли тиж. Але ісі раз било висеління, іши раз пришло войско. Но ми ся сховали до таких кряків там, але тиж так стріляли, же ся здавало якби чатина горіла, я ходме, вийдме. Вишлисме. Вишлисме і пришло войско забрало нас до Команчі. Тодий забрали Фенканіни, они мали дві корови, а ми мали ялівча такой і везли нас до Команчі. А до Команчі ісі небіжчик Гавриляк старий, тиж они били там і разом. А Гавриляк се до возу, мав сокиря якес, а они му се того сокиря поляци, войско з возу забрали, бо ся бояли го. То не то ісі його тато бив, то він так робив. Но і тодий привезли нас до Команчі. Як нас привезли до Команчі та й тот небіжчик такий Кудлач бив. Він каже до мойой мамі: Марись, як хочеш то вертайте, бо я піду до Загіря я ся буду старати, то я ся вистарам, бо они мали велику родину. Я ся сховалам в Команчі так до стодоли і Петро Гавриляк і ми там зістали. А мої мама зяли того ялівча, не то ялівча нам забрали, поляки забрали. А Кулика корови дві мали і пішли там на Радожичі там та як на поле і дес там і до Вислока. А ми ся з Петром зістали там в тій стодолі з Гавриляковим. Но і потім сме пришли юж домів і тодий била юж остатня акція. (...) І они повідали: To już jest ostatnia akcja, już więcej akcji nie będzie. Но і не било. Потім як юж сме били, то приходили на конях і спрашали: Przychodźcie do domu. Бо таки люде били перестрашени, і брудни і немити і ружні било. Но і але приходило войско і нас казали: юж не ходте. Моя мама хресна раз хтекла. Іде поляк на кони, а она хтекла до жита, а він за ньом. Мамуню не хтікайте уж, не хтікайте, бівше не буде акції. Но і юж потім не било акції. І било юж так ся якось жило, але се приходило войско. Нашого сосіди то так намочили до ріки.

Пришло войско забрало го там і там замочіли до ріки, каміня до нього кидали, а він г воді лежав. Но і так било до кінце, докля юж нас ту не виселили. Пришли, гвечур, войско обступило Вислік но і казали, юж шос то люде капували, же шос то буде. Но і пришло, а рано за дві години вибратися. Но і люде ся мусіли забрати, де хто шо міг то брав, а ми не мали ани самоходу. Потім нам дали якийсь самохід, там сме заладували на самохід завезли до Команчі. Но і зладували, а ісі такий мій сусід каже: Помож мі млинец, буде такий твій як і мій. А він пішов на Ольштин а ми до Кошалінського. Но і потім нас ту виселили нас на Захід»⁴²⁹.

«Мі тото не вийде з пам'єти, як ішли тоти шитки з нижнього кінци, як перед церков, як ся ішло шосом, як страшні клякали і плакали під церковйов, же ся розлучае з церквом. Я то так пам'єтам так бо то страшні (...) тоти з нижнього кінци то так поприклякали тоти шитки, то так плакали: Мамо моя дорога ми ся зохабме. Так величали, так плакали під церковйов, не в церкви, бо замкнена била»⁴³⁰.

Таблиця 9: Статистичні дані виселенчої акції з 30. 06. 1946 р.⁴³¹

	Родин	Виїхало родин	Залишилося родин	Коні	Корови
Віслок Долишній	290	190	100	30	98
Віслок Горішній	182	130	52	20	50

⁴²⁹ Анна Стефура...

⁴³⁰ Фенна Фенканин...

⁴³¹ *Лемківщина...*, ч. I, с. 541.

Закінчення

Пишучи монографію Віслока, я намагалася переказати передовсім культурне надбання, яке постійно втрачаємо, а втрати ці почалися внаслідок Акції «Вісла». Це багатство, якому необхідно допомогти, щоб воно перетривало. Таким завданням повинні зайнятися нащадки переселенців, яким небайдужа історія та традиція своєї нації. Важко бо в сьогоdnішніх часах, часах глобалізації зберегти традицію свого краю, живучи в себе, а ще важче плекати її серед чужих. Але дозволяючи пропадати тим цінностям, які переходили з діда-прадідя ми погоджуємося на це, щоб Акція «Вісла», якої головною метою була наша асиміляція надалі тривала.

Мені як нащадкові переселенців небайдужа доля нашої культури, я хотіла причинитися до збереження давньої прадідівської традиції, яка допомагає окреслити нашу тотожність хоча б у такій формі, яка запропонована у цій праці. Я хотіла створити загальний нарис батьківського села. Намагалася я зібрати якнайбільше матеріалів про його історію, побут мешканців та їхні традиції, якнайбільше правди про минуле. Вдалося мені здобути архівні записки про початки існування села та матеріали про його розвиток. Найбільше, однак, зацікавили мене розповіді очевидців, колишніх мешканців Віслока. Людей, які були свідками та учасниками життя села, святочних та родинних обрядів та трагічних подій, пов'язаних із війною та переселенням. Ці спогади були для мене найціннішим і найвірнішим джерелом для написання праці.

Думаю, що ця монографія дозволить ознайомитися з історією і традицією Віслока тим, яким не вдалося запитати про це своїх бабусів та дідусів, тим, які цікавляться історією залишених сіл. Матеріал, зібраний у цій праці, є тільки нарисом історії та звичаїв Віслока. Багато обрядів надалі залишається для нас невідомими, бо вони вже відійшли разом із колишніми мешканцями села. Багато чого не пам'ятають вже самі очевидці, бо доля не дозволила їм дозрівати у цій традиції на своїх землях і ще малими змусила їх покинути рідні місця. Тому це тільки якась частина цього, що можна було б написати. Бо багатство лемківських обрядів та традицій – велике.

Великою мірою мої інформатори причинилися до написання цієї праці. Я дуже їм вдячна за це, що схотіли розказати мені про своє життя у Віслоку,

поділитися своїми спогадами, переживаннями, і тим самим зберегти пам'ять про своє село для наступних поколінь.

Думаю, що для самих колишніх мешканців є важливим залишити по собі якусь згадку, що буде в'язатися з їхніми рідними землями, які по сьогоднішній день оспівують у піснях:

«... Тебе, рідний краю,
До болю кохаю,
Навік полонив ти мене...»⁴³².

Думаю також, що моя праця може бути свого роду заохотою до пізнання саме цих місць, місць овіяних духом минулого.

⁴³² <http://www.pisni.org.ua/songs/6348.html>.

Streszczenie

Niniejsza praca jest monografią Wisłoka Wielkiego, wsi położonej na Łemkowszczyźnie w województwie podkarpackim, powiatu sanockiego w gminie Komańcza. Wsi, która rozciąga się w dolinie rzeki Wisłok i graniczy z Czystogarbem, Rudawką, Moszczańcem, Surowicą, Jawirnykiem i Przybyszowem.

W pierwszym rozdziale pokrótce została opisana historia założenia Wisłoka, kiedy to w 1361 roku król Kazimierz nadał braciom z Węgier puste miejsca u źródła Wisłoka zwane Wysloczkie. Dalej podane zostały warianty nazw tejże wsi, które od XIV wieku przeszły znaczne zmiany. Oprócz nazw zmieniali się także właściciele wsi, których imiona lub nazwiska zostały wypisane w drugiej tabeli.

W Wisłoku oprócz narodowości ukraińskiej swego czasu mieszkali również Żydzi, Niemcy i Polacy, co zostało opisane w dalszej części pracy. Z opowieści moich informatorów wynika, że na początku XX wieku we wsi nie było już Polaków, natomiast pojawiła się mniejszość etniczna, którą byli Cyganie.

Następnie opisana została historia cerkwi z Wisłoka Dolnego i Górnego. Przedstawiony został wygląd obu cerkwi, które były wybudowane z drewna staraniem parafian. Cerkiew w Wisłoku Górnym zbudowana była w 1874 roku, natomiast w Wisłoku Dolnym w 1853 roku. Obie cerkwie na początku pokryte były gontami później blachą. Znaczną część opisu cerkwi zajmuje opis inwentarza obu świątyń, ich dzwonnice, a także domów parafialnych. Istotnym jest fakt, że do dzisiejszych czasów przetrwała tylko jedna cerkiew w Wisłoku Dolnym, co również zostało ujęte w powyższej pracy. W czwartej i piątej tabeli wypisani są księża, którzy służyli w obu parafiach.

Wspomniano również o pro ukraińskim ruchu, który miał miejsce w Wisłoku na początku XX wieku, a na czele którego stał proboszcz z Wisłoka Górnego P. Szpylka. Wtedy też została utworzona Republika Wisłocko – Komanicka, do której oprócz Wisłoka należało kilkanaście innych wsi. Republika ta długo nie przetrwała, została ona rozgromiona przez Polaków.

W dalszej części pracy zestawiono w tabeli różnorodność wyznaniową w Wisłoku w poszczególnych latach. Według niej oprócz grekokatolików mieszkali we wsi także rzymokatolicy, judaishi i sektanci kościoła reformowanego.

Dalej opisany został zwyczaj nadawania przezwisk mieszkańcom wsi, gdyż bywało, że nazwiska się powtarzały i czasami prościej było odgadnąć o kogo chodzi używając przezwiska danej osoby. Przykładowe przezwiska z Wisłoka Dolnego wypisane zostały w tabeli ósmej.

Następnym szerszym zagadnieniem przedstawionym w pracy jest kulturowa i społeczna działalność mieszkańców Wisłoka Wielkiego. Na początku słowami naocznych świadków zostały opisane szkoły, które istniały we wsi. Z ich relacji i ze źródeł pisanych wynika, że we wsi były trzy szkoły, a także punkty nauczania najmłodszych, którzy mieli daleko do szkoły. Nauczanie to odbywało się w chatach mieszkańców wsi, którzy odstępowali jeden ze swoich pokoi.

Dalej opisana została działalność czytelnicy „Proswita”, Ukraińskiego Towarzystwa Pedagogicznego „Ridna Szkoła”, a także wspomniane zostało towarzystwo rolnicze „Sil’s’kyj Hospodar”, działalność chóru cerkiewnego oraz rodzaje sklepów w Wisłoku.

Następnie przedstawiono specyfikę budowania chat i budynków gospodarczych we wsi. Z reguły chaty budowano z drewna wzdłuż głównych wiejskich dróg, a także nad rzekami i potokami. Chatę i budynki gospodarcze zazwyczaj stawiano pod jednym dachem.

W dalszej części pracy wspomniany został zwyczaj nadawania nazw poszczególnym polom dla ogólnej wygody mieszkańców. Opisana została także specyfika gromadzkiego lasu i wiejskiego tartaku, a także tutejszej gospodarki i oporów miejscowych rolników przed wprowadzaniem m.in. nowinek technicznych. Przedstawione zostały główne posiłki mieszkańców Wisłoka wykonanych z płodów ziemi, uprawianych w tamtych czasach.

Ważną rzeczą były także ubrania. Na początku został opisany sposób przygotowania płótna lnianego i materiałów z owczej wełny, a potem rodzaje odzieży noszonej latem i zimą i różnice w ubiorze żeńskim i męskim.

Dalej przytoczono główne cechy fonetyczne i morfologiczne gwary łemkowskiej i bojkowskiej, które występowały na terenie Wisłoka.

Na koniec drugiego rozdziału zostały przedstawione niecodzienne historyjki z życia mieszkańców wsi.

Drugi rozdział poświęcony jest głównie etnografii i folklorowi wsi. Tu został opisany obrzędowy kalendarz mieszkańców Wisłoka, który wyznaczano zgodnie

ze zmianami pogody i cerkiewnymi świętami. Oprócz tego opisana została rodzinna obrzędowość i ludowa medycyna.

Święta są podane chronologicznie zaczynając od tych związanych z zimowym cyklem obrzędowym. Pierwszym świętem przeze mnie opisanym jest święto Wwedennia. Ten dzień był początkiem nowego cyklu obrzędowego w życiu ludzi, czasem kończenia prac polowych i przygotowywania się do zimy. Następnie omówiony został okres postu przed Borzym Narodzeniem i zwyczajów związanych z tym czasem. A mianowicie zwyczaj spotykania się kobiet w jednej z chat na prządki, podczas których opowiadano różne historie, śpiewano pieśni. Spotkania takie nazywano Weczirkami, ponieważ odbywały się one zazwyczaj po południu i trwały do późnych godzin wieczornych.

Następnie wspomniane zostało święto powszechnie znane w krajach słowiańskich – św. Andrzeja. Tu opisano zwyczaje związane z różnymi wróżbami, przepowiadaniem przyszłości na nadchodzący rok. Dzień ten poświęcony był głównie pannom, które poprzez wróżby chciały się dowiedzieć, czy w nadchodzącym roku wyjdą za mąż. Po Andrzejkach obchodzono w Wisłoku dzień św. Mikołaja. Na Łemkowszczyźnie przetrwał powszechny zwyczaj rozdawania dzieciom prezentów, w tamtych czasach były to głównie jakieś ciastka zakupione w sklepie albo upieczone przez mamy.

Dalej opisane zostały obrzędy związane z jednym z największych świąt w roku – Borzym Narodzeniem. Na początku przedstawiono moment przygotowywania wieczerzy wigilijnej oraz samą wigilię. Najważniejszym elementem tego święta był zwyczaj przynoszenia do chaty siana i słomy, różnych narzędzi gospodarczych, które kładziono pod stołem, wspólne mycie się w rzece przed wieczerzą, karmienie bydła chlebem były to nieodłączne rytuały towarzyszące ludziom w tym dniu. Przestrzegano także różnych zakazów związanych z posiłkami, wierzono w różne zabobony. Dalej przedstawiony został zwyczaj przygotowywania chaty do święta, sam dzień Bożego Narodzenia i zwyczaj kolędowania.

Nowy rok pokazany został jak dzień przejścia, początku czegoś nowego. Zaprezentowano zwyczaje obchodzone w tym dniu.

Następnym ważnym świętem jest tu święto Jordan i wigilia tegoż święta – Szczedryj Weczir. Tu także zostały opisane zwyczaje związane z tym świętem, a mianowicie robienie krzyżyków na ścianach całego obejścia rzadkim ciastem z mąki i wody święconej, które miało chronić przed piorunami.

Dalej przedstawiono zwyczaj chodzenia z kolędą przez księdza, diaka i dzwonnika. I święto Jana Chrzciciela.

Następnie opisane zostały obrzędy związane z okresem wiosennym. Pierwszym było święto, kiedy to poświęcono gromnice, potem obrzęd związany z pierwszymi zasiewami. Dalej opisane było święto Zwiastowania i zwyczajów z nim związanych.

Kolejnym etapem życia Wisłoczan był wielki post, kiedy to zabronione były wszelkie zabawy, kiedy gospodynie przygotowywały w domach płótna na odzież, worki i płachty. Następnie święto poprzedzające Wielkanoc, czyli niedziela Palmowa.

Zaczynał się czas przygotowywania do następnego wielkiego święta, co zostało ujęte w dalszej części pracy. Czas wielkiego tygodnia był czasem duchowej odnowy ale także malowania pisanek, wypiekania pasek. Potem opisano zwyczaje Wielkanocne, prowadzenie wkoło cerkwi korowodów przy dźwiękach piosenek śpiewanych na wiosnę, dzwonienie całymi dniami w dzwony i zwyczaj oblewania się wodą. Dalej krótko przedstawione zostały sposoby malowania pisanek.

Po Wielkanocy opisane zostały święta cyklu letniego i obrzędy z nimi związane, a także czas wiosennych młodzieżowych spotkań wieczorami na ulicach. Przedstawiony został także czas żniw.

Następnie zestawiono święta cyklu jesiennego z ich obrzędami.

W dalszej części drugiego rozdziału została opisana rodzinna obrzędowość. Zaczynając od weselnej obrzędowości i bogactwa zwyczajów z nią związanymi, poprzez obrzęd narodzin dziecka i późniejszych chrzcin i kończąc na tradycji chowania zmarłych.

Na koniec tego rozdziału opisane zostały metody leczenia ludzi i zwierząt ludową medycyną. Sposoby ratowania życia przez zwykłych ludzi i znachorów.

Trzeci rozdział całkowicie jest poświęcony wspomnieniom naocznych świadków wojny i przesiedleńczej akcji „Wisła”. Opowieści te wiążą się głównie z ich osobistymi, często tragicznymi przeżyciami z tamtych czasów.

Monografia ta oparta jest głównie na wspomnieniach dawnych mieszkańców Wisłoka Wielkiego.

Бібліографія:

1. A. Gronek, *Ikony Męki Pańskiej. O przemianach w malarstwie cerkiewnym ukraińsko-polskiego pogranicza*, Kraków 2007.
2. Akta Grodzkie i Ziemskie.
3. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.
4. Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Biskupstwa greckokatolickiego w Przemyślu.
5. A. Fastnacht, *Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340-1650*, Wrocław 1962.
6. A. Fastnacht, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu*, Wrocław 1962.
7. B. Horbal, *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*, Wrocław 1997.
8. W. Grzesik, T. Traczyk, *Od Komańczy do Bartnego*, Warszawa 1992.
9. W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin 1986.
10. Д. Блажейовський, *Історичний шематизм перемиської єпархії з включенням Апостольської адміністрації Лемківщини 1828-1939*, Львів 1995.
11. Є. Барняк-Бабец, «З живого пекла на волю», [в:] *Лемківський календар 1996*.
12. Z. Budzyński i K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi sanockiej z 1640 roku*, Rzeszów 1998, t. II, cz. 1.
13. Z. Budzyński i K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi sanockiej z 1655 roku*, Rzeszów 1998, t. II, cz. 2.
14. Z. Budzyński, *Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku*, Przemyśl-Rzeszów 1993, t II.
15. Z. Muzyk, *Cerkwie. Wschodnia część Beskidu Niskiego*, Nowy Sącz 2000.
16. Z. Stieber, *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, cz. 1, Łódź 1948-1949.
17. J. Bigo, *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszłych zmian terytorialnych kraju*, Złoczów 1886.
18. J. Bigo, *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszłych zmian terytorialnych kraju*, Lwów 1897.

19. J. Bigo, *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskiem z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszłych zmian terytorialnych kraju*, Lwów 1909.
20. J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Warszawa 2002.
21. J. Michalak, *Komańcza i okolice*, Rzeszów 1988.
22. J. Moklak, *Lemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 1997.
23. J. Falkowski, B. Pasznyi, *Na pograniczu lemkowski-bojkowskim*, Lwów 1935.
24. J. Czajkowski, *Studia nad Lemkowszczyzną*, Sanok 1999.
25. K. Niemirowicz-Szczytt, *Osadnictwo na prawie ruskim, polskim, niemieckim i wołoskim ze szczególnym uwzględnieniem ziemi sanockiej w l. 1340-1650*, Warszawa 1973.
26. Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. III, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1885.
27. *Лемківщина. Земля – Люди – Історія – Культура*, ч. I-II, ред. Б. О. Струмінський, Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто 1988.
28. *Lemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. I-II, red. J. Czajkowskiego, Rzeszów 1992.
29. М. Грушевський, *Історія України-Руси*, т. I, Київ 1991.
30. М. Лановик, З. Лановик, *Українська усна народна творчість*, Київ 2005.
31. М. Parczewski, *Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach*, Kraków 1991.
32. М. Ryńca, *Administracja Apostolska Lemkowszczyzny w latach 1945-1947*, Kraków 2001.
33. *Nazwy geograficzne Rzeczypospolitej*, Warszawa-Wrocław 1991.
34. О. Воропай, *Звичаї нашого народу*, Київ 2005.
35. О. Костик, *Торки. Село з-над Сяну*, Перемишль 2003.
36. Р. Райнфус, *Народная архитектура лемков*, [в:] *Карпатський збірник*, вип. I, Москва 1927.
37. R. Wańkosz, *Cerkwie Szlaku Ikon*, Krosno 2007.
38. Р. Сілецький, *Сільське поселення та садиба в українських Карпатах XIX-початку XX ст.*, Київ 1994.
39. Рукопис в родинному архіві Капелюхів, Псевдоніми з Віслока Долишнього.
40. *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w królestwie Galicji i Lodomerji...* Lwów 1855.

41. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz...*, Przemyśl-Warszawa 1931-1938.
42. Скуратівський В. *Український народний календар*, Київ 2005.
43. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, t. XIII, Warszawa 1893.
44. *Schematismus universi venerabilis cleridieceseos graeco catholicae*, Premisliensis 1833.
45. *Schematismus universi cleri orientalia ritus catholicorum dioeceseos premisliensis pro anno domini 1860*, Premislia 1860.
46. *Українське Народознавство/ підручник за ред. С. П. Павлюка*, Київ 2004.
47. Х. Вовк, *Студії з української етнографії та антроплогії*, Київ 1995.
48. *Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos gratie ritus catholicorum premisliensis pro anno domini 1851*, Premisilia 1851.
49. Центральний Державний Історичний Архів України у Львові, Францішканська та Йосифінська метрика.
50. *Шематизм Всего Кліра руского-католицкого Богомъ спасенои Епархіи Перемыскои на годъ отъ рожд. Хр. 1879*, Перемишль 1879.
51. *Шематизм греко-католицького духовенства Апостольскої адміністрації Лемковщини 1936*, Стемфорд, Коннектікат 1970.
52. *Шематизм греко-католицького духовенства злучених епархій Перемиської, Самбірської і Сяницької на рік Божий 1938-1939*, Перемишль 1938.
53. Ю. Тарнович, *Лемківщина. Матеріальна культура*, Краків 1941.

Інтернетові сторінки:

<http://lemko.org/lih/churchir/vislokn.html>

<http://www.pisni.org.ua/songs/6348.html>

<http://www.komancza.info/content/view/134/93/>

http://www.stepow.pl/gallery/main.php?g2_itemId=4784

http://www.stepow.pl/gallery/main.php?g2_itemId=4794

Фенна Фенканин з мамою

⁴³³ Подані світлини походять з: родинного архіву Фенни Фенканин, родинного архіву Капелюхів, S. Leszczycki, *Zarys antropogeograficzny Łemkowszczyzny*, [w:] *Wierchy*, R. XIII, Lwów 1935, ss. 62-88, <http://www.komancza.info/content/view/134/93/>, http://www.stepow.pl/gallery/main.php?g2_itemId=4784, http://www.stepow.pl/gallery/main.php?g2_itemId=4794.

Лемки з Віслока у народному одязі

Родина Фенканин

Лада – скриня, в якій у Віслоку тримали одяг

Господарські знаряддя⁴³⁴

Стрико Михайла Капелюха заробляв на Словаччині роблячи цим топірцем підклади під колію. Такі топірці вживали також до тесання балів на стіни хат

Мотика

⁴³⁴ Знаряддя привезені з Віслока сім'єю Михайла Капелюха.

Серп

Сокира

Пила

Церква св. Онуфрія у Віслоку

Ікона Віслоцької Матері Божої

Хрест на цвинтарі біля церкви

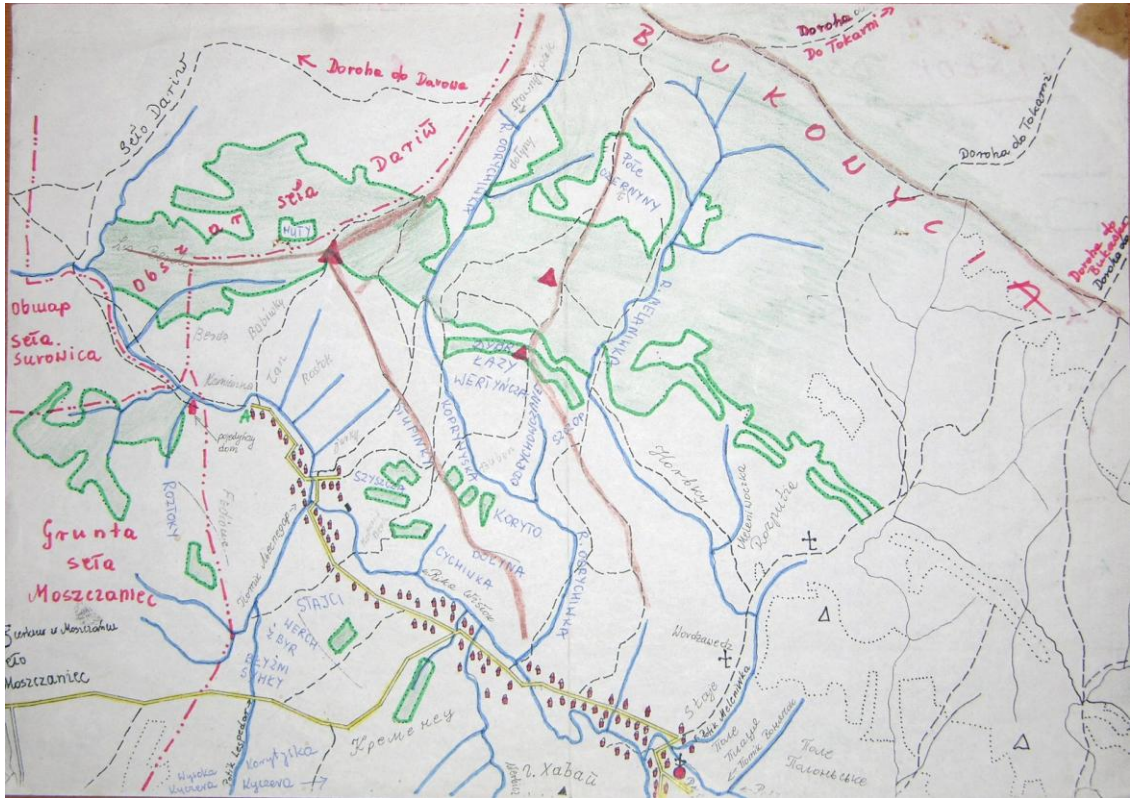

Школа у Віслоку

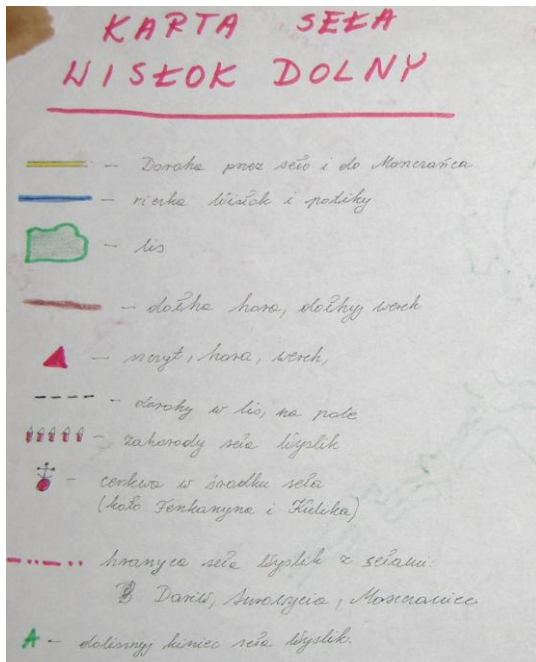

Хата Родини Кулик у Віслоку

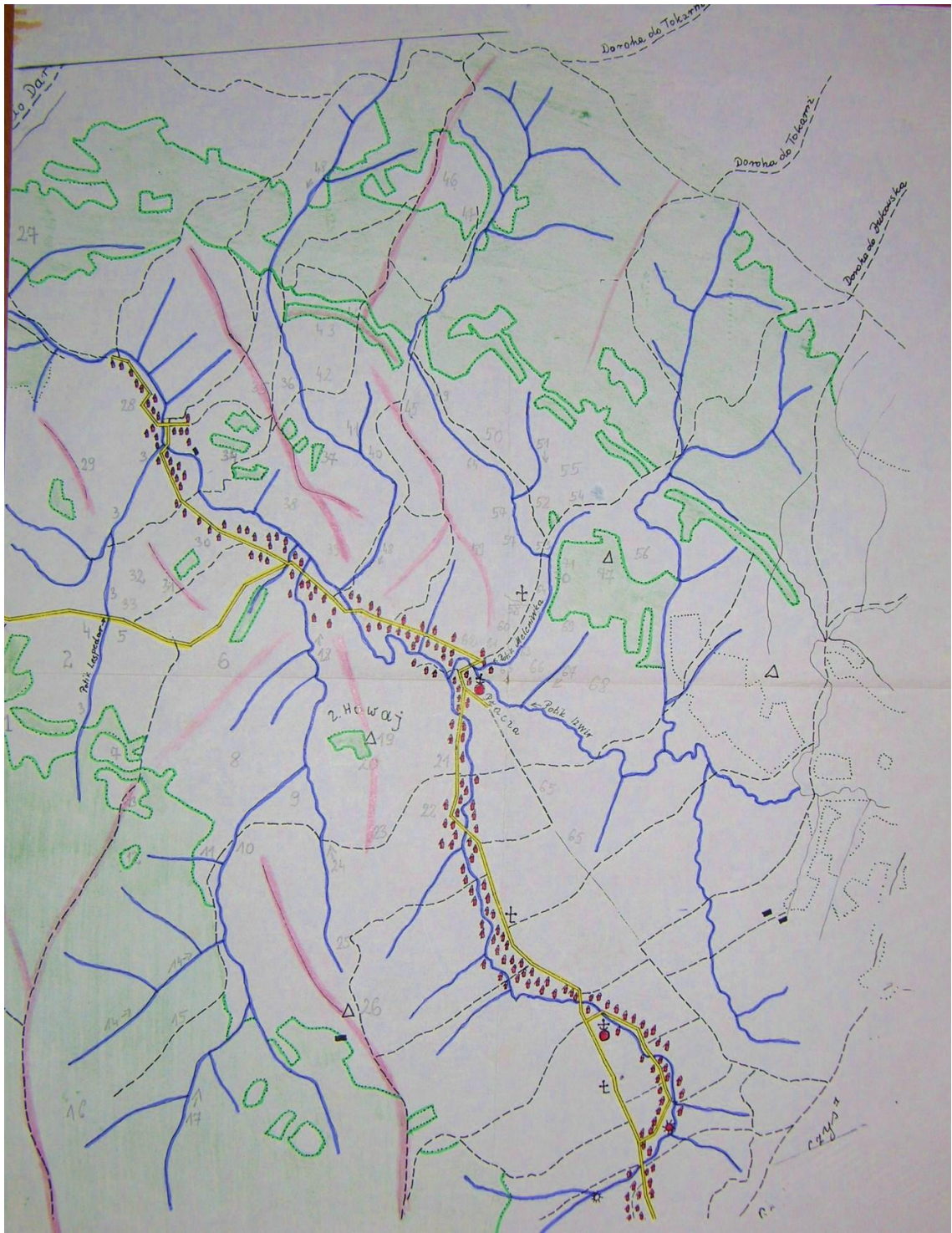
Документи

Карта Віслока Долишнього⁴³⁵

⁴³⁵ Карты В. Крукара з архіву Капелюхів,

Карта Віслока Великого

Copia, vidimata spo sed ab 1784 ad 1790 witek *parochia* *67*

1784		SPONSUS				SPONSA					TESTES			
Dies et Mensis	Nrus Domus	NOMEN	Religio				MOMEN	Religio					NOMINA	CONDI- TIO.
			Catholica	Aut alia	Aetas	Coelebs		Viduus	Catholica	Aut alia	Aetas	Coelebs		
<u>Januarii</u>													Michael	Ex Pago
27	212	Simon Pilech	1		22	Praxida Pilech nia	1		20				Andreas de Pago Rapeluh	Wistok Surovia
29	209	Teodorus Salinczyk	1		19	Maria Kuczy cha	1		17				Danielus de Pago Opryska Gregorius Keniak	Wistok willi
29	281	Joannus Tenharin	1		19	Praxida Koczanka	1		18				Michael Kachnyk Nicolaus Dunda	de Pago Wistok willi
29	194	Basilius Terck	1		20	Severonia Dutczani cha	1		18				Basilius Kusnczyk Juentin de Pago Horb	vicini Austri willi
<u>Februarii</u>													Basilius	de Pago
4	287	Andreas Harahuc	1		30	Maria Opleszczy cha	1		28				Harahuc Teodorus Stech	de Pago Surovi ca vicini
<u>November</u>													Danielus	de Pago
9	167	Teodorus Puzczak	1		19	Eva Marcelin Kania	1		17				Opryska Joannus Terck	Wistok willi
9	270	Lukas Kresili ca	1		40	Anna Kachny ka	1		18				Joannus Petryk Danielus Petryk	de Pago Justo
<u>1785</u>													Michael	de Pago
<u>Januarii</u>													Kachnyk	Wistok
29	108	Joannus Szykiewicz	1		20	Praxida Sivacka	1		15				Joannus Hytrak	willi
Joannus Szykiewicz Parochus in Wistok neni														

⁴³⁶ ABGK, mf. P-698, s. 53, 67 i 83.

1787		Numerus	NOMEN	Religio		Sexus		PARENTES		PATRINI et eorum CONDITIO		
Mensis				Catholica	Aut alia	Puer	Puella	Legitimi	Illegitimi		PATER	MATER
Na-tus	Baptisatus											
10	11	297	Anna	1		1	1	Daniel Pawko	Maria Parente de Cruban	Michael Paley vicinus Pelagia Prusiana ka. & Rustica		
Julij												
17	18	179	Severnia	1		1	1	Theodorus Kapszak	Severnia Parente de Goryzka	Severnia Mich. ten cha & Cruturyska nobilis		
17	18	251	Maria	1		1	1	Anton Pot	Anastasia Parente de Gasto	Stepan Fuchyla vicinus Severnia Horbaska Rustica		
24	25	287	Elias	1	1	1	1	Joannes Pak	Pelagia Parente de Rocan	Joannes Rocan vicinus Anastasia Penicka Rustica		
24	25	275	Elias	1	1	1	1	Petrus Kaslak	Maria Parente de Goryzka	Joannes Paley vicinus Maria Mirchan ka. & Rustica		
Abvdi 23		10 Augusti Jheruzi										
Augusti												
10	11	321	Pantelimon	1	1	1	1	Theodorus Dunda	Pelagia Parente de Hom. stak	Gregorius Stora vicinus Maria Bilicka ka. nia & Rustica		
13	14	222	Stephanus	1	1	1	1	Basilius Sustkani	Maria Parente de Cruban	Jan Lucipera vicinus Anna Petlyka Rustica		
29	30	154	Anna	1		1	1	Stepan Dunda	Severnia Parente de Kapszak	Gregorius Goryzka ka. vicinus Maria Sejkiewiczka pupona		
		A Joannes Sejkiewicz						Petrochus in Westate vicini				

Annus Dni 1788		Nrus	NOMEN MORTUI	Religio		Sexus		Dies	MORBUS ET QUALITAS MORTIS
Mensis	Dies			Catholica.	Aut alia.	Mas.	Femina.		
Mor- tis	Sepul- turae	Domus							
6	8	164	Michael Sataga	1		1		9	ordinaria
11	13	245	Maria Guzylarka	1			1	12	ordinaria
23	25	142	Symon Mochmar	1		1		13	ordinaria
24	26	243	Anna Papelucharia	1			1	22	ordinaria
29	31	240	Gabriel Mychowarice	1		1		22	ordinaria
~	~	245	Ewa Guzylania	1			1	2	ordinaria
Augusti			anna						
12	14	224	Korbarka	1			1	35	ordinaria
15	17	268	Michael Kachmir	1		1		1	ordinaria
27	29	277	Gregorius Kafplak	1		1		1	ordinaria
Septembris			Ewa						
14	16	125	Cepkaria	1			1	72	ordinaria
Octobris									
11	13	286	Pelagia Paczaria	1			1	11	ordinaria
13	15	246	Anna Guzylania	1			1	14	ordinaria
15	17	246	Feronia Guzylania	1			1	12	ordinaria
			& Joannes Spithowitz Parochus in Wisth nizi-						

przebiegły wyznaczeni, kopie 787 w Polu Trzcianym
 po Darmie jest obwód —
 tego tu Mieszcaz do przegrze Lediwego Potoka tak na
 zwanego 230 Szeni wymierzony, kopie 794 usypany jest —
 obwód 250 wspanie kolan Lediwego Potoka domieszonych, po
 między brzem — Gwami, Dnieł i Moszeranichem, przed Wi
 szczy, kopie 802 jest usypany
 090 Szeni na Gory Wydzekowanych przy brzegu korytu Starog
 kopie 814 jest usypany —
 050 Szeni toż, domieszonych po między Polami Trzbianym jest
 kopie 824 —
 0100 Szeni na Wierzch Potoka Granicznego kopie 832 jest
 postawiony —
 0150 Szeni 2ft. między do połginy ponad Rzekę Wiśłok będr
 cej, kopie 842 jest usypany —
 0100 Szeni kopie 852 na Bregu tejże Giny przy Rzece Wi
 stoku jest postawiony —
 Tymczasem granie Wsi Wielkiego Wiśłoka, Opisanie Załozowa
 się —

Datto w Wiśłoku Dnia 15° Decembris 1786° Roku

Prostemni Nimieprzemie Granie Opisanie Lubic, Jako Granie toż
 Wsi Wielkiego Wiśłoka dobre wiadomi podpisać się zobra
 pieni z kani — nat kopie 12 iaku nie umieję pisać wy
 razisz —

Antoni Rydzewski Mundatant		Dmitcho Barniak Woyt W Strab Opolskiego — Dmitcho Brunda Woyt i fozsá w Wosra Korofieckiego —
Kasperowice Antoni Kozan Woyt Hrysi Puznach Lenka Kozan	Gwan Borsan Wasył Puzis Michat Szelus Lefko Kundan Stefan Kulik Stefan Pryzgal Wasył Lapanizak Lefko Cypcarn	Pruzszyni Dicziszyni Gromadni —

Фрагмент опису границі села Віслок⁴³⁷

⁴³⁷ ЦДІАУЛ, ф. 19, оп. XV, спр. 120, арк. 196.